

81

MAKALE

Almanya'nın Türkiye'den
İthalatı: Makroekonomik
Faktörlerin Rolü

95

MAKALE

Fikrî Mülkiyet Haklarının
Vergilendirilmesinde Ayrıcalıklı
Bir Vergi Rejimi: Patent Box
Sistemi

106

MAKALE

Sıcak Takip Yetkisi ve Söz
Konusu Yetki Çerçevesinde
Türk Gümrük İdaresi

128

MAKALE

Habur Sınır Kapısı: Türkiye'nin
Ortadoğu'ya Açılan Jeopolitik
ve Ekonomik Kapısı

144

MAKALE

Bağımsız Denetçilerin
ve Muhasebe Meslek
Mensuplarının Enflasyon
Raporlaması Uygulamalarına
Yönelik Algı Düzeyleri

Uluslararası Maliye ve Vergilendirme

Prof.Dr. Osman PEHLİVAN - Prof.Dr. Ersan ÖZ

ÇIKTI

www.gtmd.org.tr

ADRESİNDEN SATIN
ALABİLİRSİNİZ

250 TL.

Prof.Dr. Osman PEHLİVAN - Prof.Dr. Ersan ÖZ

Uluslararası Maliye ve Vergilendirme

GÜMRÜK VE TİCARET MÜFETTİŞLERİ DERNEĞİ SÜRELİ YAYINI

Yıl: 12 - Sayı: 38 - Eylül 2025

ISSN 2667-7512

Gümrük & Ticaret Dergisi
Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneği Adına İmtiyaz Sahibi

Dernek Başkanı
Ahmet METİN

Dernek Başkan Yrd.
Nadir ELİBOL

Genel Sekreter
Hasan CEYHAN

Editör
Prof. Dr. Ersan ÖZ

Editör Yrd.
Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ

Teknik Editör
Dr. Atahan DEMİRKOL

Maliye ve Kamu Yönetimi Alan Editörü
Doç. Dr. Ulvi SANDALCI, Doç. Dr. İsmail CİĞERCİ

Muhasebe-Finans
Prof. Dr. Tuğrul KANDEMİR

Alan Editörü (Hukuk)
Dr. Cansu Sevinç CEYHAN

Alan Editörü (Uluslararası Ticaret ve Gümrük)
Doç. Dr. M. Yunus ŞİŞMAN

Dil Editörü

Begüm YILDIRIM BAKIR (Ticaret Müfettişi)

Dizgi-Mizanpaj-Baskı

Begüm YILDIRIM BAKIR (Ticaret Müfettişi)

Yönetim Kurulu Üyeleri

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Begüm YILDIRIM BAKIR

Mali İşler Müdürü / Mustafa Egemen KONAKLIOĞLU

Eğitim ve Mesleki Dayanışma / Erhan ERBİL

Mevzuat İzleme ve Değerlendirme / Muhammet TURSUN

Tanıtım ve Haberleşme / Adem DEMİRCİ

Sosyal İşler Sorumlusu / Güven DEMİR

Yayın Kurulu Üyeleri

Prof. Dr. Birol KARAKURT, Prof. Dr. Engin HEPAKSAR, Prof. Dr. Hakkı ODABAŞ, Prof. Dr. Hüseyin ŞEN, Dr. İrfan KALPALI

Danışma Kurulu Üyeleri:

Prof. Dr. Osman PEHLİVAN, Prof. Dr. Şaban NAZLIOĞLU, Doç. Dr. Uğur AKKOÇ

Merkez

Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneği
Aziziye Mahallesi Şair Nedim Sokak No: 7/10 Çankaya / ANKARA

İletişim

Söğütözü Mah. 2179 Sok. No:2 Çankaya-ANKARA Tel: 0312 449 64 01-02 • Faks: 0312 449 65 05
info@gtmd.org.tr • www.gtmd.org.tr

İstanbul Temsilcileri

Hakan UÇAK & Faruk ŞEN & Adem DEMİRCİ

Yeşilköy Mah. Atatürk Cad. İDTM İş Blokları A1 Blok Kat:13 Bakırköy/İSTANBUL Tel: 0212 377 31 00-01-02 • Faks: 0212 377 31 25

İzmir Temsilcileri

Muhammet KAYA & Göksel ÇETİNKOL

Atatürk Caddesi No.107 Kat:6 Alsancak / İZMİR Tel: 0232 464 80 17-93 • Faks: 0232 464 01 49

Yapım

Alban Tanıtım

Tunalı Hilmi Caddesi Büklüm Sokak No: 45/3 Kavaklıdere / ANKARA Tel: 0312 430 13 15- Faks: 0312 434 04 13
www.albantanim.com.tr

Yayın Tarihi

Eylül 2025

Dergimiz altı ayda bir yayımlanan HAKEMLİ DERGİ olup, yayın kuruluna ulaşan makaleler değerlendirilmek üzere en az iki hakeme iletilmekte olup makalelerin dergimizin sonunda yer alan hakem kurallarına uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Kabul edilen makalelere hangi sayıda yer verileceği editörün yetkisindedir. Makaleleri yayımlanan yazarlara telif ödenmemektedir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre tüm hakları Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneğine aittir. Dergide yayımlanan yazıların herhangi bir yayın kuruluşunca yayımlanması yayın kurulunun izniyle ve kaynak gösterilmesi kaydıyla mümkündür.

Dergimizde yayımlanan yazılar yazarların kendi görüşleri olup, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneğini bağlamaz.

İçindekiler

ARAŞTIRMA 81

Barış ÜLKER

Almanya'nın Türkiye'den İthalatı: Makroekonomik Faktörlerin Rolü
Germany's Imports from Türkiye: The Role of Macroeconomic Variables

ARAŞTIRMA 95

Ahmet İnneci

Fikrî Mülkiyet Haklarının Vergilendirilmesinde Ayrıcalıklı Bir Vergi Rejimi: Patent Box Sistemi
A Privileged Tax Regime for the Taxation of Intellectual Property Rights: Patent Box System

ARAŞTIRMA 106

Fatih Köşeli

Sıcak Takip Yetkisi ve Söz Konusu Yetki Çerçevesinde Türk Gümrük İdaresi
Hot Pursuit Authority and Turkish Customs Administration Within the Context of the Authority in Question

ARAŞTIRMA 128

Emine Akman

Habur Sınır Kapısı: Türkiye'nin Ortadoğu'ya Açılan Jeopolitik ve Ekonomik Kapısı
The Habur Border Gate: Turkey's Geopolitical and Economic Gateway to the Middle East

ARAŞTIRMA 144

Yılmaz Çalışkan, Selçuk Gülten

Bağımsız Denetçilerin ve Muhasebe Meslek Mensuplarının Enflasyon Raporlaması Uygulamalarına Yönelik Algı Düzeyleri
Perception Levels of Independent Auditors and Accounting Professionals Regarding Inflation Reporting Practices

Barış ÜLKER*

* Sorumlu Yazar, Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi, baris.ulker@outlook.com

Almanya'nın Türkiye'den İthalatı: Makroekonomik Faktörlerin Rolü

Öz

Türkiye, Almanya'nın en önemli ticaret ortakları arasındadır. Bu önem doğrultusunda, çalışmada Almanya'nın Türkiye'den yaptığı ithalat analiz edilmiştir. 2001:Ç1-2024:Ç1 dönemini kapsayan çalışmada bağımlı değişken olarak Almanya'nın Türkiye'den yaptığı ithalat değeri kullanılırken, bağımsız değişkenler ise Almanya'nın kişi başına düşen GSYH'si, her iki ülkenin REDK'sı ve Brent petrol varil fiyatı kullanılmıştır. ARDL yöntemi ile yapılan eşbütünlüşme analizi sonucunda, kısa dönemde Türkiye'nin REDK'sı hariç diğer bağımsız değişkenlerle bağımlı değişken arasında pozitif bir eşbütünlüşme ilişkisi olduğu saptanırken, uzun dönemde tüm bağımsız değişkenler ile bağımlı değişken arasında pozitif bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, veriler arasında hem tek yönlü hem de çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu saptanmıştır. Bu veriler, Türkiye'nin ihracatı için Almanya'nın kritik bir pazar olduğunu ortaya koymakta ve ticaret ilişkilerinin daha da geliştirilmesine yönelik adımların önemine vurgu yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Almanya, Türkiye, İthalat, ARDL.

JEL Sınıflama Kodları: F14, F31.

Germany's Imports from Türkiye: The Role of Macroeconomic Variables

Abstract

Türkiye is among Germany's most important trading partners. Therefore, Germany's imports from Türkiye have been analyzed in this study. The analysis covers the period from 2001:Q1 to 2024:Q1 and the dependent variable is the value of Germany's imports from Türkiye, while the independent variables are Germany's GDP per capita, REER of both countries, and the price of Brent crude oil per barrel. As a result of the cointegration analysis conducted using the ARDL method, it was found that in the short term, there is a positive cointegration relationship between the dependent variable and the other independent variables, except for Türkiye's REER. In the long term, a positive relationship was identified between the dependent variable and all independent variables. Additionally, both unidirectional and bidirectional causal relationships were observed among the data. These findings highlight that Germany is a critical market for Türkiye and emphasize the importance of taking steps to further develop trade relations.

Keywords: Germany, Türkiye, Import, ARDL.

JEL Codes: K14, F31.

Extended Summary

Türkiye and Germany have very close economic and cultural relationship. It brings Germany to a crucial position for Türkiye's exports as it reached to \$21,08 billion US in 2023, which makes 8.25% of the country's total imports (TÜİK, 2024).

There are several elements determining import demand of a country. As people's income increase, they purchase more to reach a higher level of satisfaction (Dinler, 2016, p. 78). Gross domestic product (GDP) is the main indicator of the income, so it is expected that an increase in GDP also increases the total demand, including the import demand. However, the income elasticity of import demand plays an important role here (Lo, et al., 2007, p. 134). As relative prices play an important role on import demand, the Real Effective Exchange Rates (REER) are used as a determinant variable. The REER provides insights into a country's cost or price competitiveness. A negative change in the REER indicates that the economy is gaining competitiveness compared to its trading partners, vice versa (Giusti & Zoppé, 2017, p. 1). Sales price of a product is highly dependent on its cost and the cost is directly determined by energy prices. Oil is the main energy source of a country and the fluctuations in oil prices directly affects the total cost. Due to its position as one of the most critical inputs of the production, oil price is used as an explanatory variable in many studies.

In line with the information provided above, this study defines Germany's total imports from Türkiye (IMPDE) as the dependent variable. The independent variables are specified as follows: Germany's per capita GDP (GDPPCDE), representing the country's income level; Germany's real effective exchange rate (REERDE), indicating the general price level in Germany; Türkiye's real effective exchange rate (REERTR), representing the general price level in Türkiye; and the price of Brent crude oil per barrel (BRENT) as a proxy for production costs. The function formulated using these variables is presented below.

$$IMP_{DE} = f(GDPPC_{DE}, REER_{DE}, REER_{TR}, BRENT)$$

In order to analyze the cointegration relationship between the dependent and independent variables used in this study, the stationarity levels of the data were first examined by using Augmented Dickey Fuller (ADF) unit root test. The Autoregressive Distributed Lag (ARDL) model,

introduced by Pesaran et al. (2001) and eliminates the requirement that all variables be of the same order of integration for cointegration analysis, was deemed necessary since some time series variables were found to be I(0) (stationary) while others were I(1) (non-stationary). After analyzing the cointegration relationship, the Granger Causality Test, developed by Granger (1969), was applied to examine the causal relationships among the variables.

According to the ARDL results, the short-run coefficients indicate that, except for Türkiye's REER, all independent variables have a statistically significant impact on the dependent variable. Moreover, all independent variables have positive coefficients. Accordingly, a 1% increase in Germany's per capita GDP in the previous period increases the country's current-period imports from Türkiye by 2.38%. Similarly, a 1% increase in Germany's REER in the previous period raises its current imports from Türkiye by 1.65%, while a 1% increase in Brent crude oil prices in the previous period leads to a 0.15% increase in Germany's current imports from Türkiye. The error correction term (ECT) is calculated as -0.34 (between 0 and -1 as expected) and is statistically significant, which means that 34% of the deviations from the long-run equilibrium in the current period are corrected in the next period.

Excluding the intercept term, all long-run coefficients are found to be statistically significant. Accordingly, the long-run model of this study is formulated as follows:

$$LDEIMP = 1,36LGDPDC + 2,11LREERDE + 0,3LREERTR + 0,18LBRENT$$

In the long run, a 1% increase in Germany's GDP raises its imports from Türkiye by 1.36%, while a 1% increase in Germany's REER leads to a 2.11% increase in its imports from Türkiye. Similarly, a 1% increase in Türkiye's REER increases Germany's imports from Türkiye by 0.3%, and a 1% rise in Brent crude oil prices results in a 0.17% increase in Germany's imports from Türkiye.

In conclusion, Türkiye's strategies for deepening its trade relations with Germany should not only focus on potential advantages but also consider future risks. Factors such as exchange rate fluctuations and volatility in energy prices necessitate the implementation of flexible and highly diversified trade policies. To ensure the sustainability of trade with Germany, Türkiye must shift its exports toward high value-added products and strengthen its position as a supplier in strategic sectors. By

doing so, Türkiye's exports to Germany will have the potential to grow steadily and sustainably in the long run.

Giriş

Türkiye ile Almanya, aralarında hem iktisadi hem de kültürel olarak oldukça yakın ilişkiler bulunan iki ülkedir. Özellikle 1960'lı yıllarda başlayan göç hareketleri ile beraber, günümüze gelindiğinde Almanya'daki Türk nüfusu 2,8 milyona ulaşmıştır (Federal Ministry of the Interior and Community & Federal Office for Migration and Refugees, 2024, s. 14). Bu durum Almanya'yı Türkiye için iktisadi açıdan oldukça önemli bir pazar haline getirmiştir. 2023 yılı ihracat rakamlarına bakıldığında, Türkiye'nin en yüksek değerinde ihracat yaptığı ülke 21,08 milyar ABD doları ile Almanya olmuş, bunu 14,83 milyar ABD doları ile ABD izlemiştir. Söz konusu yılda yapılan ihracat, Türkiye'nin toplam ihracatının %8,25'i gibi oldukça önemli bir paya denk gelmektedir (TÜİK, 2024). Almanya'nın Türkiye için bu kadar büyük bir ihracat pazarı olması, bu ticareti etkileyen faktörlerin dikkatli bir şekilde analiz edilmesini zorunlu hale getirmektedir.

Bir ülkenin ithalat talebini belirleyen çeşitli faktörler mevcuttur. Bu faktörlerin en önemlilerinden ilki gelirdir. Gelir, her şeyden önce toplam talebin ana belirleyicisidir. Geliri artan tüketiciler, tüketiciler daha fazla satın alma yaparak daha yüksek bir tatmin düzeyine ulaşırlar (Dinler, 2016, s. 78). Keynes (1936), toplam tüketimin değişimine neden olan temel sebebinin reel ulusal gelirdeki değişimler olduğunu ifade etmiştir. Bundan dolayı, ulusal gelir seviyesindeki değişimleri, talebi direkt olarak etkilemektedir. Etkilenen talep, sadece yurtiçinde üretilen mal ve hizmetlere olan değil, aynı zamanda ithal edilen ürün ve hizmetlere de olan taleptir. Ulusal gelirin ölçütü olan Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH), ekonominin boyutu ve sağlığı ile ilgili bilgi veren en önemli unsurdur. Reel GSYH artışı beraberinde istihdamı da artırarak insanların gelir seviyesinin artmasına ve daha çok tüketim yapmalarına neden olur (Callen, 2017, s. 15). Bu bağlamda, kişi başına düşen GSYH'deki bir artışın toplam geliri artıracığı ve bu nedenle ithal mallara olan talebin de artmasının beklendiği sonucuna varılabilir. GSYH, gelirin bir belirleyicisi olarak kabul edildiğinde, ithalat talebinin de GSYH tarafından etkileneceği söylenebilir. Bunların yanı sıra, Lo, v.d. (2007) tarafından yapılan çalışma, ithalatın reel GSYH'deki değişimlere bir ila iki çeyrek içinde tepki verdiğini ve GSYH'in etkisinin,

göreceli fiyatlar veya döviz kurlarından daha fazla etkisi olduğu ortaya çıkarmıştır. İthalat talebinin gelir esnekliği, kısa vadede ithalatı ve dolayısıyla GSYH'deki değişimleri belirlemede daha önemli bir faktör haline gelmektedir. Türkiye açısından bakıldığında ise, ihracatın önemli bir belirleyicisi, ithalatı yapan ülkenin GSYH seviyesidir. Diğer ülkelerdeki GSYH değişiklikleri, ihracat seviyesini hızla etkileyebilir ve bu da iç ekonomi üzerinde fark edilebilir etkiler yaratır (Lo, v.d., 2007, s. 134).

Bir ülkenin ithalatını belirleyen diğer bir önemli değişken ise döviz kurlarıdır. İthalat talebini belirleyen başlıca faktör nispi fiyatlar olduğu için, belirleyici bir değişken olarak reel efektif döviz kuru (REDK) kullanılmaktadır.

REDK, $Q_{i,E,t} = S_{i,E,t} \cdot \frac{P_{i,t}}{P_{W,t}}$ formülü ile hesaplanmaktadır. Burada $Q_{i,E,t}$, i ülkesinin bir para birimi sepetine karşı REDK'sını, $S_{i,E,t}$ i ülkesinin nominal efektif döviz kurunu, $P_{i,t}$ i ülkesinin tüketici fiyat endeksinin, $P_{W,t}$ ise ticaret ortaklarının fiyat seviyelerinin geometrik olarak ağırlıklandırılmış ortalamasını göstermektedir (Darvas, 2021, s. 4). REDK bir ülkenin ticaret ortaklarına göre maliyet veya fiyat rekabetçiliği hakkında bilgi sağlar. REDK, bir para biriminin ticaret ortaklarının para birimlerine göre göreceli değerini, ilgili ekonomilerdeki fiyat ve maliyet gelişmelerini dikkate alarak ölçer. REDK'daki değişim negatif ise, ekonomi ticaret ortaklarına kıyasla rekabet gücü kazanıyor demektir; pozitif ise rekabet gücünü kaybediyor demektir. (Giusti, & Zoppè, 2017, s. 1). Buna göre bir ülkenin REDK'sı azalıyorsa bu ülkedeki fiyat endeksi, ticaret ortağı olduğu ülkelerin fiyat endeksi ortalamasına göre değer kaybetmektedir. Bu durum ihraç edilen mal ve hizmetlerin ucuzlamasına ve uluslararası piyasalarda rekabetçiliğinin güçlenerek ihracatın artmasına yol açacaktır. İthal edilen mal ve hizmetler ise daha pahalı hale geleceği için söz konusu ülkenin ithalatının azalması beklenir. REDK'nın değer kazandığı durumda ise bu sürecin tam tersinin gerçekleşmesi beklenmektedir. Ancak, bu etkilerin ortaya çıkabilmesi için Marshall-Lerner koşulu adı verilen kriterin sağlanması gerekmektedir. Söz konusu bu koşulun gerçekleşmesi için de ihracat ve ithalat talep esnekliklerinin mutlak değerlerinin toplamı bire eşit veya birden büyük ($e_x + e_m \geq 1$) olmalıdır (Rødseth, 2004, s. 168). Eğer bir ülkenin ithalat talebini oluşturan mal ve hizmetlerin talep esnekliği düşükse, bu ülkenin REDK'sı değer kaybetse dahi, teorik olarak beklenenin aksine toplam ithalat miktarı artmaya devam edebilir. Ayrıca, Ayrıca, döviz kuru değer kaybının etkisi kısa

ve orta-uzun vadede farklılık gösterir. Orta ve uzun vadede, fiyat mekanizması çalışmaya eğilimlidir ve devalüasyon ticaret dengesini iyileştirebilir. Ancak, kısa vadede durum önemli ölçüde farklıdır. Altı ay veya hatta bir yıla kadar olan zaman dilimlerinde, ticaret hacimlerinin sınırlı tepkisi ve yerel para birimindeki ithalat fiyatlarının ihracat fiyatlarına göre daha hızlı artması, genellikle para birimi değer kaybeden ülkenin dış ticaret dengesinde kötüleşmeye yol açabilir (Goldstein & Khan, 1985, s. 1096). Bu olgu, ekonomide J eğrisi etkisi olarak adlandırılmaktadır.

İthalatı etkileyen bir diğer faktör ise göreceli fiyatlar. Göreceli fiyat teorisine göre, bir malın göreceli fiyatı yükseldikçe, o mal ve hizmetin satın alınan miktarı azalacaktır ya da göreceli fiyat düştükçe tam tersi olacaktır (Lindenberg & Frey, 1993, s. 193). Burada ise ikame etkisi ortaya çıkmaktadır. Yurtiçinde üretilen ürünler ile ithal edilen aynı nitelikteki ürünler birbirlerinin ikamesidir. Eğer yurt içinde üretilen ürünlerin fiyatı, ithal edilen ikame ürünlerin fiyatına göre göreceli olarak artarsa bu durumda talep ithal edilen ürünlere kayarak toplam ithalat artabilir. Ancak, değişen fiyatların talep miktarını değiştirip değiştirmeyeceği, söz konusu ürünlerin talebinin fiyat esnekliğine bağlıdır. Eğer yurt içinde üretilen ürünlerin talep esnekliği düşükse, bu ürünlerin ithal ikamelerine göre fiyatları göreceli olarak yükselse de ithal ürüne olan talep artmayabilir. Ürünlerin fiyatlarını belirleyen başlıca unsur ise maliyettir. Maliyeti belirleyen en önemli faktörlerden biri ise enerji fiyatlarıdır. Dünyanın başlıca enerji kaynağı olan petrol, önemli bir stratejik madde ve özel bir ürün olarak, üretim ve günlük yaşamın her alanında yer alır ve modern ekonomik yaşamın vazgeçilmez bir bileşeni olarak, fiyat dalgalanmaları ekonominin her alanını etkiler (Qianqian, 2011, s. 1360). Bu bağlamda üretim maliyetini belirleyici bir unsur olarak birçok çalışmada (Sarkar & Mathew, 2018; Sultana & Uddin, 2018; Vaja & Pathan, 2019; Li, 2021; Periwat, 2023, vs.) ham petrol fiyatı kullanılmıştır.

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda, bu çalışmada Almanya'nın Türkiye'den yaptığı toplam ithalat değeri (IMPDE) bağımlı değişken olarak belirlenmiştir. Bağımsız değişkenler ise Almanya'nın gelir seviyesini temsil eden kişi başına düşen GSYH (GDPPCDE), Almanya'nın fiyatlar genel seviyesinin göstergesi olarak ülkenin reel efektif döviz kuru (REERDE), Türkiye'nin fiyatlar genel seviyesini temsil eden reel efektif döviz kuru (REERTR) ve üretim maliyetlerinin bir göstergesi olarak Brent petrol varil fiyatı (BRENT)

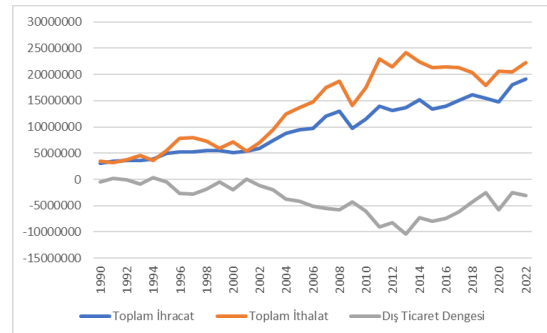
şeklinde tanımlanmıştır. Bu değişkenler kullanılarak oluşturulan fonksiyon aşağıda sunulmuştur.

$$IMP_{DE} = f(GDPPC_{DE}, REER_{DE}, REER_{TR}, BRENT)$$

Bu çalışma Almanya'nın Türkiye'den yaptığı ithalatın belirleyicilerini detaylı bir şekilde analiz ederek, iki ülke arasındaki ticaret dinamiklerini daha iyi anlamaya yönelik, literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, GSYH'nin, döviz kurlarının ve enerji fiyatlarının uluslararası ticaretteki rolü üzerine yapılan literatüre önemli bir katkı sunmakta ve özellikle gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki ticaret ilişkilerinin dinamiklerini anlamak için kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Ayrıca, Almanya'nın Türkiye'den ithalatı üzerine yapılan çalışmalara yeni bir perspektif kazandırarak, ticaret politikalarının etkilerinin daha geniş bir bağlamda değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Söz konusu bu analiz hem politika yapımcılar hem de ekonomistler için iki ülke arasındaki ticaret akışlarını optimize etmek ve küresel ticaret stratejilerini geliştirmek adına değerli bilgiler sağlamaktadır.

2. Türkiye ile Almanya Arasındaki Dış Ticaret

Almanya, Türkiye'nin kuruluşundan bu yana, en önemli ticaret ortakları arasındadır. Türkiye ile Almanya arasındaki ekonomik ilişkiler, uzun bir geçmişe dayanan sağlam bir iş birliği çerçevesinde gelişmiştir. Almanya, Türkiye'nin başlıca ticaret ortaklarından biri olarak öne çıkmakta ve iki ülke arasındaki ticaret hacmi yıllar içinde sürekli bir artış göstermektedir (Erkekoğlu & Demir, 2023: 1053). Özellikle 1990'lardan itibaren, Almanya'nın Türkiye'ye yaptığı ihracat ile Türkiye'nin Almanya'ya gerçekleştirdiği ihracat arasında karşılıklı bir büyüme kaydedilmiştir. İki ülke arasındaki dış ticaret rakamları aşağıdaki grafikte verilmiştir:

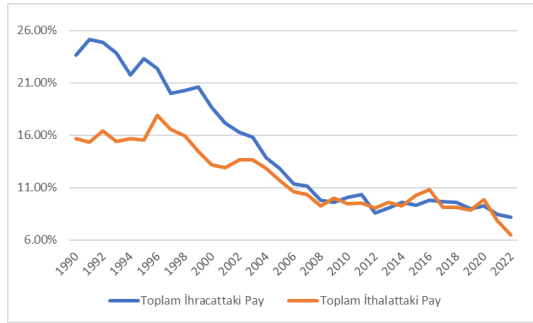

Grafik 1: 1990 – 2022 Dönemi Türkiye ile Almanya Arasındaki İhracat, İthalat ve Dış Ticaret Dengesi Rakamları (Bin ABD Doları)

Kaynak: TÜİK, 2024

Özel ticaret sistemine göre 1990 yılında Almanya'ya yapılan toplam ihracat değeri 3,06 milyar ABD doları iken, söz konusu rakam 2022 yılına gelindiğinde 19,21 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Bu süreçte Türkiye'nin Almanya'ya olan toplam ihracatı, genel olarak artış trendi göstermektedir. Benzer bir şekilde, Almanya'dan yapılan ithalatı da düzenli olarak artmaktadır. 1990 yılında yapılan ithalat değeri 3,5 milyar ABD doları iken, söz konusu rakam 2022 yılında 22,25 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Almanya ile yapılan ticaret sonucunda sürekli olarak dış ticaret açığı vermesi, kronik dış ticaret açığı yaşayan Türkiye için, bu ülkeye yapılan ihracatı oldukça önemli bir hale getirmektedir. 1990 yılında 433 milyon ABD doları olan dış ticaret açığı 2013 yılında 10,48 milyar ABD dolarına kadar ulaşmış, bu yıldan itibaren gerilemeye başlayarak 2021 yılında 2,53 milyar ABD dolarına kadar düşmüş, 2022 yılında ise 3,04 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2024).

Toplam ithalat rakamlarının yanı sıra, Türkiye'nin Almanya'ya yaptığı ihracatın toplam ihracatı içindeki payı ve Almanya'dan yaptığı ithalatın toplam ithalatı içindeki payı da oldukça büyüktür. Söz konusu payların değişimi aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Grafik 2: 1992 – 2022 Döneminde Türkiye ve Almanya Arasındaki İhracat ve İthalatın Türkiye'nin Toplam İhracatı ve İthalatı İçindeki Payı

Kaynak: TÜİK, 2024

Türkiye ile Almanya arasındaki hem ihracat hem de ithalat değeri her geçen yıl artmasına rağmen, Türkiye'nin Almanya'ya yaptığı ihracatın toplam ihracatının içindeki payı da Türkiye'nin Almanya'dan yaptığı ithalatın toplam ithalatının içindeki payı da her geçen yıl azalmaktadır. İhracatın payı 1990 yılında 23,64% iken 2022 yılına gelindiğinde 8,17%'ye, ithalatın payı ise 1990 yılında 15,68% iken 2022 yılına gelindiğinde

6,50%'ye gerilemiştir (TÜİK, 2024). Söz konusu bu durum, iki ülkenin dış ticaret ortaklıklarında yaşanan değişimlerle açıklanabilir. Öncelikle, Türkiye'nin dış ticaret ağını çeşitlendirme stratejileri kapsamında, Asya, Afrika, Orta Doğu ve Amerika gibi farklı bölgelere yönelik ihracatını artırması, Almanya'nın Türkiye'nin dış ticaretindeki göreceli önemini azaltmıştır. Ayrıca, Almanya da benzer şekilde ticaretini çeşitlendirmiş ve özellikle Çin gibi ülkelerle olan ticari ilişkilerini güçlendirmiştir (DEİK, 2024). Bu durum, Almanya'nın Türkiye'den yaptığı ithalatın payının azalmasına neden olmuştur. Ek olarak, Avrupa Birliği içerisinde artan ekonomik entegrasyon ve AB dışı ülkelerle yapılan serbest ticaret anlaşmaları da bu süreçte etkili olmuştur (Özdemir & Aytekin, 2016: 57). Sonuç olarak, her iki ülke de küresel ticarete farklı yönelimler geliştirmiş ve bu durum, Türkiye-Almanya ticaretinin toplam ticaret içerisindeki payının azalmasına yol açmıştır. Ürün grubu bazında bakıldığında, Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırması-(Standard International Trade Classification) (SITC) Düzey 2 sınıflandırmasına göre, Türkiye'nin 2022-2023 döneminde Almanya'ya değer olarak en çok ihraç ettiği ilk 3 ürün grubu aşağıdaki gibidir:

Tablo 1: 2020-2023 Döneminde SITC Düzey 2 Sınıflandırmasına Göre Türkiye'nin Almanya'ya En Çok İhraç Ettiği Ürün Grupları

Sıralama	2020	2021	2022	2023
1	Giyim eşyası ve bunların aksesuarları	Giyim eşyası ve bunların aksesuarları	Giyim eşyası ve bunların aksesuarları	Motorlu kara taşıtları, bisiklet ver motosikletler, bunların aksam ve parçaları
2	Motorlu kara taşıtları, bisiklet ver motosikletler, bunların aksam ve parçaları	Motorlu kara taşıtları, bisiklet ver motosikletler, bunların aksam ve parçaları	Motorlu kara taşıtları, bisiklet ver motosikletler, bunların aksam ve parçaları	Giyim eşyası ve bunların aksesuarları
3	Meyve ve sebzeler	Meyve ve sebzeler	Demir, çelik, bakır, nikel, alüminyum ve diğer adı metallerden eşya	Meyve ve sebzeler

Kaynak: TÜİK, 2024.

STIC Düzey 2 sınıflandırmasına göre, Türkiye'nin 2020-2023 döneminde Almanya'dan değer olarak en çok ithal ettiği ilk 3 ürün grubu aşağıdaki gibidir (TÜİK, 2024):

Tablo 1: 2020-2023 Döneminde SITC Düzey 2 Sınıflandırmasına Göre Türkiye'nin Almanya'dan En Çok İthal Ettiği Ürün Grupları

Sıralama	2020	2021	2022	2023
1	Motorlu kara taşıtlan, bisiklet ver motosikletler, bunların aksam ve parçası	Motorlu kara taşıtlan, bisiklet ver motosikletler, bunların aksam ve parçası	Motorlu kara taşıtlan, bisiklet ver motosikletler, bunların aksam ve parçası	Motorlu kara taşıtlan, bisiklet ver motosikletler, bunların aksam ve parçası
2	Diğer genel endüstri cihazların aksamları	Diğer genel endüstri cihazların aksamları	Diğer genel endüstri cihazların aksamları	Diğer genel endüstri cihazların aksamları
3	Güç üreten makineler ve araçlar	Güç üreten makineler ve araçlar	Demir, deniz, havayolu taşıtlan ile bunların aksam, parçaları	Özellikli olan belirli sanayiler için makineler ve aksamı

Kaynak: TÜİK, 2024.

Yukarıdaki tablolardan da görülebileceği üzere, Türkiye'nin Almanya'dan yaptığı hem ihracatta hem de ithalatta otomotiv başta olmak üzere sanayi ürünleri büyük önem taşırken, tekstil ürünleri ve meyve ve sebzeler, Türkiye'nin Almanya'ya ihracatını yaptığı ürün grupları arasında öne çıkmaktadır.

3. Literatür

Almanya, Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir ortak olduğu için literatürde bu iki ülke arasındaki ticaret ilişkileri üzerine yapılmış çeşitli çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalar, farklı zaman dilimlerini kapsayan veriler kullanarak ve çeşitli yöntemler uygulayarak, her iki ülke arasındaki ticaretin dinamiklerini incelemişlerdir. Söz konusu çalışmalarda, farklı ekonomik değişkenler ve göstergeler ele alınarak, ticaretin nasıl şekillendiği, hangi faktörlerin ticaret hacmini etkilediği ve iki ülke arasındaki ekonomik etkileşimlerin sonuçları araştırılmıştır.

Doğanlar v.d. (2006) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye'nin Almanya ile olan ihracat ve ithalat talep fonksiyonları tahmin edilmiş ve Gümrük Birliği sonrası dönem analiz edilmiştir. Birim kök testleri, değişkenlerin seviyede durağan olmadığını; Engle-Granger ve Johansen eşbütünleşme testleri ise uzun dönemli bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Gümrük Birliği sonrasında ihracat ve ithalatın fiyat esnekliklerinin azaldığı, ithalat talebinin gelir esnekliğinin düştüğü, ancak ihracat talebinin gelir esnekliğinde önemli bir değişiklik olmadığı belirlenmiştir.

Bal ve Demiral (2012) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye ile Almanya arasındaki ticarete reel Euro

kuru değişimleri ile ticaret dengesi arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiler incelenmiştir. 2002:01-2012:09 dönemine ait aylık verilere birim kök testleri, eşbütünleşme, vektör hata düzeltme modeli ve nedensellik testi uygulanmıştır. Sonuçlar, kısa vadede ticaret dengesinin reel döviz kuru esnekliğinin negatif, uzun vadede ise pozitif olduğunu, bu durumun Marshall-Lerner koşulunun kısa vadede geçerli olmadığını ve J-eğrisi ayarlanma sürecinin etkili olduğunu göstermektedir. Türkiye sanayi üretim endeksi ticaret dengesini uzun vadede olumsuz, Almanya sanayi üretim endeksi ise olumlu etkilemektedir.

Demirtaş (2014) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye ve Almanya arasındaki ikili ticaret dengesini incelenmiştir. Bu kapsamda, Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Sınır Testi (ARDL) modeli kullanılmıştır. Araştırma, 2002:01-2012:08 dönemine ait aylık verileri kapsamaktadır. Analiz sonuçlarına göre, Türk lirasının reel değer kaybının kısa ve uzun vadede Türkiye'nin Almanya ile olan ticaret dengesi üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etki yarattığını göstermektedir. Ayrıca, her iki ülkenin sanayi üretim endeksinin dış ticaret dengesi üzerindeki etkisi beklentilere uygun bulunmuştur.

Akça v.d. (2016) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye ve Almanya arasındaki ekonomik ilişkiler PESTEL (Politik (Political), Ekonomik (Economic), Sosyal (Social), Teknolojik (Technological), Çevresel (Environmental) ve Yasal (Legal)) Analizi ile incelenmiştir. 1924-2015 dönemine ait verilere göre, Almanya, enerji koridorunda yer alan Türkiye ile ilişkilerini olumlu tutmaya çalışırken, Türkiye'nin AB üyeliğine mesafeli durmaktadır. 1954-2015 döneminde Türkiye'ye yatırım yapan yabancı firmaların %13,96'sı Alman olup, son altı yılda bu sayı %60 artmıştır. Almanya'dan gelen yatırımlar ve Alman turistlerin Türkiye'yi tercih etmesi, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Ancak Türkiye, ihracat hedeflerine ulaşmak için Almanya dışında yeni pazarlara ihtiyaç duymaktadır.

Özmen ve Firikci (2016) tarafından yapılan çalışmada 1996 yılında AB ile imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması sonrası Türkiye'nin Almanya'ya yaptığı ihracat eğilimi tahmin edilmiştir. Analizde 1996-2014 dönemine ait çeyrek veriler kullanılmıştır. Engle-Granger ile Johansen eşbütünleşme testleri ihracat, yabancı gelir ve göreceli fiyatlar arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu göstermiştir. Sonuçlar, ihracatın fiyat esnekliğinin gelir esnekliğinden daha düşük olduğunu ortaya

koymuştur. Granger Nedensellik analizi, ihracattan gelire, görelî fiyatlardan gelire ve ihracattan görelî fiyatlara doğru tek yönlü ilişkiler olduğunu saptamıştır.

Özdağ v.d. (2017) tarafından yapılan çalışmada 2017-2023 yılları için Türkiye ile Almanya arasındaki mobilya dış ticaretinin (ithalat ve ihracat) tahmini yapılmıştır. Yapay sinir ağları (YSA) yöntemi kullanılarak, nüfus, GSYİH ve reel döviz kuru endeksi gibi bağımsız değişkenler analiz edilmiştir. 16 yıllık veri seti test ve eğitim olarak ikiye ayrılmış ve 5000 iterasyon ile ağı en iyi tahmin katsayıları elde edilmiştir. Sonuçlar, YSA'nın mobilya dış ticaretinde etkili bir tahmin yöntemi olduğunu ortaya koymuş ve bu bulguların iki ülke arasındaki mobilya endüstrisi için geleceğe yönelik planlamalara katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Hüseyini (2019) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'nin Almanya'ya olan ihracatı tanımlayıcı istatistiklerle analiz edilmiştir. Ayrıca, Balassa Endeksi farklı bir formatta kullanılarak Türkiye'nin Almanya'ya yönelik ihracat performansı ürün grubu bazında değerlendirilmiştir. Analizler, Türkiye'nin tarım ve hayvancılık ürünlerinde Almanya'ya ihracat potansiyelinin çok altında kaldığını ve emek yoğun ürünlerdeki ihracat payının azaldığını göstermiştir; bu payı Uzak Doğu ülkeleri ele geçirmiştir. Balassa Endeksi analizi ise Türkiye'nin bir ürün grubunda yüksek performans sergilediğini, 22 ürün grubunda iyi, 19 ürün grubunda zayıf ve 53 ürün grubunda ise kötü performans gösterdiğini ortaya koymuştur.

Köse ve Çayır (2019) tarafından yapılan çalışmada 2018 yılı için Türkiye'nin Almanya ile seçilen beş endüstrideki dış ticaret ilişkisi incelenmiştir. Bu endüstriler, SITC 78 Kodlu Otomotiv, SITC 84 Hazır Giyim, SITC 67 Demir Çelik, SITC 05 Kimya ve SITC 00 Gıda sektörleridir. Bu sektörlerdeki dış ticaret, Standart Grubel Lloyd Endeksi ile değerlendirilmiştir. Seçilen sektörler, 2018 yılında Türkiye ile Almanya arasında en fazla ticaret yapılan beş sektördür. Sonuç olarak, Türkiye ile Almanya arasındaki ticaretin endüstri içi değil, endüstriler arası ticaret olduğu tespit edilmiştir.

Bhat ve Bhat (2022), Hindistan'da döviz kuru değişimlerinin yurt içi fiyatlara etkisini simetrik ve asimetrik modeller kullanarak incelemiştir. Veriler açık ekonomi Philips Eğrisi çerçevesinde ele alınmıştır. 1996:02-2017:04 dönemine ait verilere dayanan çalışmada, döviz kuru geçişkenliğinin kısa vadede düşük olduğu tespit edilirken, uzun vadede ise tamamlanmadığı ortaya konulmuştur. Ayrıca, petrol fiyatlarındaki artışların enflasyonu güçlü bir şekilde artırdığı, düşüşlerin ise daha sınırlı

bir etki yaptığı belirlenmiştir.

Yıldırım ve Saraç (2022) tarafından yapılan çalışmada 2002:1 ile 2020:2 arasında Türkiye'nin Almanya ile ticaretinde döviz kuru oynaklıklarının asimetrik etkisini Markov Rejim Değişim modeliyle analiz etmiştir. Sonuçlar, reel döviz kuru değişimlerinin genişleme döneminde ticaret dengesi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu, ancak daralma döneminde anlamlı bir etki göstermediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, genişleme dönemindeki ihracat artışı nedeniyle Türkiye-Almanya ticaretinde J-eğrisinin geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

Choi v.d. (2023), küresel petrol fiyatlarındaki değişimlerin Çin ve ABD para birimleri arasındaki reel döviz kuru üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. 1992 yılının ilk çeyreğinden 2021 yılının ikinci çeyreğine kadar olan verilerle gerçekleştirilen çalışmada, Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) kullanılmıştır. Bulgular, petrol fiyatlarındaki artışların hem kısa hem de uzun vadede Çin/ABD reel döviz kurunda değer kaybına neden olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Çin'deki daha yüksek para arzı ve enflasyonun da reel döviz kurundaki değer kaybına katkıda bulunduğu, ancak Çin'den ABD'ye net ihracattaki artışların döviz kurunda değer kazancına yol açtığı tespit edilmiştir.

Erkekoğlu ve Demir (2023) tarafından yapılan çalışmada Almanya'nın Türkiye'nin dış ticaretindeki önemi dikkate alınarak, 1990-2019 dönemi için iki ülke arasındaki dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisi incelenmiştir. İhracat, ithalat ve GSYH arasındaki ilişki, Maki eşbütünleşme testi ve Toda-Yamamoto nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Bulgular, ihracat, ithalat ve GSYH arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğunu ve ihracattan ekonomik büyümeye ile ithalata doğru tek yönlü nedensellik bulunduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, Almanya ile yapılan dış ticaretin Türkiye ekonomisi için önemli olduğu belirlenmiştir.

Alsamara v.d. (2024), reel döviz kuru ve ticaret ortaklarının gelir düzeyinin Cezayir'in ticaret dengesi üzerindeki etkilerini, 1980-2018 dönemi verileriyle ve doğrusal olmayan ARDL (NARDL) modeli kullanarak incelemiştir. Çalışma, reel döviz kuru şoklarının ticaret dengesine kısa vadede olumsuz, uzun vadede ise olumlu etkiler yaptığını ve J-eğrisi hipotezini doğruladığını göstermiştir. Ayrıca, ticaret ortaklarının yüksek gelir seviyelerinin ticaret dengesini artırdığı bulunmuştur. Sonuçlar, döviz kuru politikalarının ticaret dengesi üzerinde asimetrik etkiler yarattığını ve Cezayir ekonomisinin petrol fiyatlarına olan bağımlılığının ticaret

dengesini etkilediğini ortaya koymaktadır.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde, bunların genellikle Türkiye-Almanya ticaretinin genel seyrine, ticaret dengesine veya belirli sektörlerdeki ticaret ilişkilerine odaklandığı; ancak Almanya'nın ithalat talebinin makroekonomik faktörlerle nasıl şekillendiğine dair derinlemesine bir analiz sunmadığı görülmektedir. Bu çalışma, Almanya'nın kişi başına düşen GSYİH'si, Almanya ve Türkiye'nin reel efektif döviz kurları ve Brent petrol fiyatları gibi makroekonomik değişkenleri dikkate alarak, bu faktörlerin Almanya'nın Türkiye'den yaptığı ithalat üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde değerlendirmektedir.

4. Veri Seti ve Yöntem

Bu başlık altında çalışma kapsamında kullanılan veri seti ve bu veri setinin analizde kullanılan ekonometrik yöntem hakkında bilgi verilmiştir.

4.1. Veri Seti

Bu çalışmada kullanılan veri seti çeyreklik olup, 2001:Ç1-2024:Ç1 dönemini kapsamaktadır. Çalışmanın bağımlı değişkeni Almanya'nın Türkiye'den yaptığı ithalatların ABD doları cinsinden toplam değeri (IMPDE) olup bu veri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) veri tabanından elde edilmiştir. Çalışmanın birinci bağımsız değişkeni, Almanya'nın gelir düzeyinin göstergesi olarak ABD doları cinsinden kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYH) olup, Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) veri tabanından alınmıştır. Ülkelerin fiyat rekabetini göstermesi için ikinci ve üçüncü bağımsız değişkenler olarak sırasıyla Almanya'nın ve Türkiye'nin REDK'ları alınmıştır. Almanya'nın REDK'sı Federal Reserve Economic Data (FRED) veri tabanından alınırken, Türkiye'nin REDK'sı ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden (TCMB EVDS) elde edilmiştir. Son olarak üretim maliyetlerinin göstergesi olarak Brent Petrol'ün ABD doları cinsinden varil fiyatı kullanılmış ve söz konusu veri de FRED veri tabanından alınmıştır. Tüm veriler doğal logaritmaları alınarak normalize edilmişlerdir. Buna istinaden, analizlerde Almanya'nın Türkiye'den yaptığı ithalat değeri LDEIMP, kişi başına düşen GYSH'si LGDPPC, REDK'sı LREERDE, Türkiye'nin REDK'sı LREERTR ve Brent petrolün varil fiyatı LBRENT olarak gösterilmiştir. Analizler Eviews 9.5 paket ekonometri programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2: Analizde Kullanılan Değişkenler ve

Kaynakları

	Değişken	Kaynak
Bağımlı Değişken	IMPDE	TÜİK Veri Tabanı
1. Bağımsız Değişken	GDPPC	OECD Veri Tabanı
2. Bağımsız Değişken	REERDE	FRED Veri Tabanı
3. Bağımsız Değişken	REERTR	TCMB EVDS Veri Tabanı
4. Bağımsız Değişken	BRENT	FRED Veri Tabanı

4.2. Yöntem

Çalışmada kullanılan bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasındaki eşbütünlüşme ilişkisinin analiz edilebilmesi için öncelikle verilerin durağanlık düzeyleri araştırılmıştır. Durağanlık düzeylerinin araştırılmasında Genişletilmiş Dickey-Fuller – *Augmented Dickey Fuller* (ADF) birim kök testi kullanılmıştır. 1979 yılında geliştirilen Dickey-Fuller testinin ilk versiyonu aşağıdaki şekildedir:

$$Y_t = \gamma Y_{t-1} + u_t$$

Yukarıdaki denklemde γ eğim parametresi olarak hesaplanmaktadır. Eğer $|\gamma| < 1$ ise y serisi durağandır; $|\gamma| > 1$ ise durağan değildir. $\gamma = 1$ olması durumu ise birim kök olarak adlandırılmaktadır ve bu durumda Y_t durağan değildir. Ancak yukarıdaki denklemde otokorelasyon probleminin ortaya çıkması sonucunda Dickey ve Fuller (1981) standart regresyon denklemine Y_t bağımlı değişkeninin gecikmeli değerlerini ekleyerek söz konusu testin genişletilmiş versiyonunu geliştirmişlerdir. ADF regresyon modeli ise aşağıdaki şekilde gösterilmektedir:

$$\Delta Y_t = \alpha + \delta t + \beta_1 Y_{t-1} + \sum_{i=2}^p \varphi_{t-1} Y_{t-i+1} + \epsilon_t$$

Yukarıdaki modelde, bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri eklenerek regresyon yeniden tahmin edilmekte ve en düşük bilgi kriteri değeri elde edilene kadar bu işlem sürdürülmektedir (Min, 2019, s. 235).

Yukarıdaki modelde, bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri eklenerek regresyon yeniden tahmin edilmekte ve en düşük bilgi kriteri değeri elde edilene kadar bu işlem sürdürülmektedir (Min, 2019, s. 235). ADF birim kök testi ile yapılan durağanlık analizleri sonrasında, farklı durağanlık seviyelerine sahip değişkenler arasındaki eşbütünlüşme ilişkisinin analiz edilebilmesi için

Otoregresif Dağıtılmış Gecikme-Autoregressive Distributed Lag (ARDL) modeli geliştirilmiştir. Peseran, v.d. (2001) tarafından geliştirilen bu model, eşbütünleşme analizi için tüm değişkenlerin aynı dereceden durağan olması zorunluluğunu ortadan kaldırmaktadır. Bu makalede de zaman serisi verilerinin bir kısmının $I(0)$ (durağan) ve bir kısmının $I(1)$ (birim köklü) çıkması nedeniyle ARDL modelini tercih etmek zorunlu hale gelmiştir. ARDL modeli, hem $I(0)$ hem de $I(1)$ serilerle çalışabilme özelliği sayesinde, farklı bütünleşme derecelerine sahip değişkenlerin birlikte analiz edilmesine olanak tanır. Bu esneklik, modelin eşbütünleşme analizi için uygun bir çerçeve sunmasını sağlar. Dolayısıyla, serilerin bütünleşme seviyelerindeki farklılıklar göz önüne alındığında, ARDL modelinin kullanımı, analizlerin geçerliliği ve güvenilirliği açısından en uygun yöntem olarak belirlenmiştir.

Bağımlı değişkeni y_t ve K sayıda x_t bağımsız değişkeninden ($x_t = x_{1t}, x_{2t}, \dots, x_{kt}$) olan bir regresyon denklemi aşağıdaki şekilde yazılabilir:

$$y_t = b_0 + b_{1t} + x_t' \theta + e_t$$

Tüm değişkenlerin $I(1)$ düzeyinde birim köklü olduğu durumda yukarıdaki denklem en küçük kareler yöntemi ile çözülebilir. Ancak, değişkenlerin farklı derecede durağan olduğu durumlarda söz konusu regresyon denklemi bağımlı ve bağımsız değişkenleri gecikmeli değerleri eklenerek

genişletilebilir ve hatta L sayıda z_t eksojen değişken eklenebilir. Aşağıdaki şekilde genişletilmiş denklem, u_t hata teriminin seri korelasyondan arındırıldığı dinamik olarak tam bir model elde etmeyi amaçlamaktadır:

$$y_t = c_0 + c_1 t + \sum_{i=1}^p \phi_i y_{t-i} + \sum_{i=0}^q \beta_i' x_{t-i} + \gamma' z_t + u_t$$

Yukarıdaki denklem, $t = 1 + p^*, \dots, T$ olacak şekilde c_0 kesme terimli, $p \in [1, p^*]$ ve $q \in [1, q^*]$ gecikme dereceli genel ARDL ($p, q, \dots, q$) modelini temsil etmektedir (Kripfganz & Schneider, 2023, s. 986).

Eşbütünleşme ilişkisinin analizini takiben, verilere son olarak nedensellik testi uygulanmıştır. İlk olarak Granger (1969) tarafından geliştirilen Granger Nedensellik testi uygulanırken, öncelikle durağan y_t ve e_1 değişkenlerine ait ve aralarında korelasyon olmadığı varsayılan e_{1t} ve e_{2t} beyaz gürültü hata terimlerine sahip vektör otoregresif (VAR) modelleri tahmin edilmektedir. Bu modellerin tahmini sonrasında katsayıların anlamlılığı kontrol edilir ve önce gecikmeli x terimlerine, daha sonra da gecikmeli y terimlerine değişken çıkarma testleri uygulanır. Bu testin sonuçlarına göre de nedenselliğin yönü hakkında sonuca varılmaktadır (Asteriou & Hall, 2021, s. 349).

5. Analiz Sonuçları

Öncelikle, analizde kullanılan verilerden oluşan model aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

$$LDEIMP_t = \beta_0 + \beta_1 LGDPPC_t + \beta_2 LREERDE_t + \beta_3 LREERTR_t + \beta_4 LBRENT_t + u_t$$

Yukarıdaki modele istinaden, analizde kullanılacak eşbütünleşme testinin karar verilebilmesi için uygulanan ve hem kesme teriminin hem de trendin modele dâhil edildiği ADF birim kök testinin sonuçları aşağıdaki şekilde elde edilmiştir:

Tablo 3: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler		LEDIMP	LGDPCC	LREERDE	LREERTR	BRENT
Sabit Terimli Sonuçlar						
Düzye	T-İst.	-2.0305	0.2613	-0.9082	-0.3579	-2.4030
	Olasılık	0.2735	0.9750	0.7813	0.9108	0.1438
1. Fark	T-İst.	-9.2068	-11.4967	-5.6696	-12.3958	-7.7632
	Olasılık	0,0000*	0,0001*	0,0000*	0,0001*	0,0000*
Sabit Terimli ve Trendli Sonuçlar						
Düzye	T-İst.	-3,1499	-3,9950	-2,5140	-1,9076	-2,4291
	Olasılık	0,1013	0,0122**	0,3209	0,6421	0,3624
1. Fark	T-İst.	-9,2292	-11,4614	-5,6743	-6,6371	-6,8932
	Olasılık	0,0000*	0,0000*	0,0000*	0,0000*	0,0000*

Not: * %1, ** %5 anlamlılık düzeyinde durağanlığı göstermektedir.

Yukarıdaki sonuçlara göre, sabit terimli modelde tüm değişkenler düzeyde birim köklüdür. Birinci farkta ise tümü durağandır. Bu modele göre tüm veriler I(1)'dir. Sabit terimli ve trendli modelde ise LGDPPC değişkeni, düzeyde ve %5 anlamlılık düzeyinde durağan iken, diğer tüm değişkenler birim köklüdür. Birinci farkta ise tüm değişkenler durağan hala gelmektedirler. Tüm testler %5 anlamlılık düzeyine göre yapıldığı için, LGDPPC değişkenin I(0) düzeyinde, diğer tüm değişkenlerin

ise I(1) düzeyinde durağan olduğu sonucuna varılmaktadır. Sabit terimli ve trendli modelde Değişkenlerin farklı mertebelerde durağan olması, analiz için ARDL testinin kullanılması zorunlu hale getirmektedir. ARDL testinin uygulanmasından önce ise, VAR modeli kurularak maksimum gecikme uzunluğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Söz konusu model sonucunda elde edilen bilgi kriteri değerleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 4: VAR Gecikme Uzunluğu Seçme Kriteri

Gecikme Uzunluğu	LogL	FPE	AIC	SC	HQ
0	358,3768	1,68e-10	-8,314749	-8,171064	-8,256955
1	804,9787	8,30e-15*	-18,23479*	-17,37268*	-17,88803*
2	828,7922	8,58e-15	-18,20688	-16,62634	-17,57114
3	838,5850	1,25e-14	-17,84906	-15,55009	-16,92435
4	851,1914	1,72e-14	-17,55745	-14,54005	-16,34377
5	868,5333	2,16e-14	-17,37725	-13,64143	-15,8746
6	908,0779	1,65e-14	-17,71948	-13,26523	-15,92786
7	925,9390	2,18e-14	-17,55151	-12,37883	-15,47091
8	962,8877	1,92e-14	-17,83265	-11,94155	-15,46309

Not: *, en küçük bilgi kriteri değerini göstermektedir.

Yukarıdaki tablodan da görülebileceği üzere, tüm bilgi kriterlerinde en düşük değer birinci gecikme uzunluğunda elde edilmektedir. Buna göre maksimum gecikme uzunluğu 1 olarak belirlenmiş ve testlerde Akaike Bilgi Kriteri (Akaike Information Criteria) (AIC) kullanılmıştır. Buna göre tüm modellerin test edilmesi sonucunda, en küçük AIC değerine sahip modeline sahip ARDL modelinin ARDL(1, 1, 1, 0, 1) modeli olduğu belirlenmiştir.

Testler uygulanmadan modelin tutarlılığını belirlemek için modele diagnostik testler uygulanmıştır. Diagnostik test sonuçları ve anlamlılık değerleri aşağıda yer almaktadır:

Tablo 5: Diagnostik Test Sonuçları, Düzeltilmiş ve F-Testi Değerleri

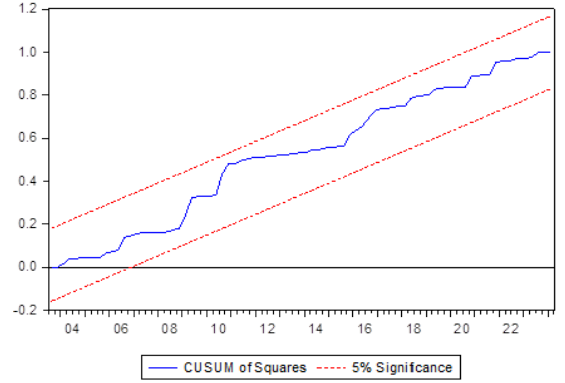
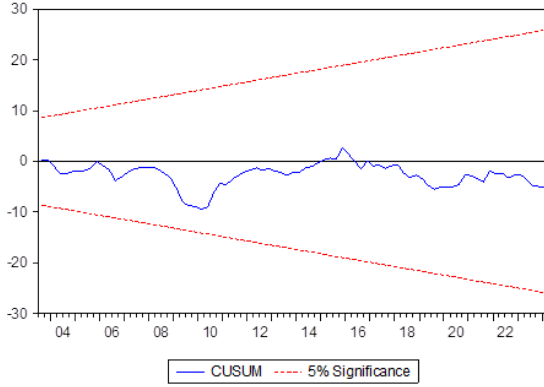
Jarque – Bera Normal Dağılım Testi	0,8326 (0,6594)
Breusch-Godfrey Seri Korelasyon LM Testi	0,9464 (0,6230)
Breusch-Pagan-Godfrey Heteroskedastisite Testi	4,1143 (0,8467)
Düzeltilmiş Değeri	0,9786
F – Testi Değeri	474,7445 (0,0000)

Not: Parantez içinde verilen değerler, olasılık değerleridir.

Tablo 5'deki test sonuçlarına göre veri seti normal dağılıma sahiptir, seri korelasyon yoktur ve homoskedastiktir. Düzeltilmiş değeri, bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkenin yaklaşık 98%'ini açıkladığını göstermektedir. F-testi sonucu ise modelin anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Model katsayılarının uzun dönemde istikrarlı olup olmadığını belirlemede kullanılan CUSUM ve CUSUMQ testi sonuçları ise aşağıda yer almaktadır:

Model katsayılarının uzun dönemde istikrarlı olup olmadığının belirlenmesinde kullanılan CUSUM ve CUSUMQ testi sonuçları ise aşağıda yer almaktadır:

Grafik 3: CUSUM ve CUSUMQ Testi Sonuçları

Söz konusu test sonuçları, model katsayılarının uzun dönemde istikrarlı olduğunu işaret etmektedir. Bu test sonuçlarına istinaden modelin uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Modele uygulanan ARDL Sınır testi sonuçları ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 6: ARDL Modeli Sınır Testi Sonuçları

Test İstatistiği	Değeri	k
F-İstatistiği	3,5198	4
Kritik Değer Sınırları		
Anlamlılık Düzeyi	I(0) Sınırı	I(1) Sınırı
%10	2,2	3,09
%5	2,56	3,49
%1	3,29	4,37

ARDL sınır testi sonucuna göre, F-testi kritik değeri, %5 anlamlılık düzeyinde I(1) sınırı üzerindedir. Bu test sonucunda, bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında bir eşbütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Modelin kısa dönem katsayıları ve hata düzeltme terimi aşağıdaki şekilde hesaplanmıştır:

Tablo 7: ARDL Modeli Kısa Dönem ve Hata Düzeltme Modeli Katsayıları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	T-İstatistiği	Olasılık
D(LGDP(1))	2.381487	0.306829	7.761607	0.0000
D(LREERDE(1))	1.654631	0.574343	2.880910	0.0050
D(LREERTR)	0.116295	0.069375	1.676318	0.0974
D(LBRENT(1))	0.154974	0.037138	4.172954	0.0001
Hata Düzeltme Terimi	-0.343534	0.070435	-4.877282	0.0000

Kısa dönem katsayıları, Türkiye'nin REDK'sı hariç tüm bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerinin anlamlı olduğunu ifade etmektedir. Tüm bağımsız değişkenlerin katsayıları pozitiftir. Buna göre, Almanya'nın kişi başına düşen GSYH'sinin bir önceki dönemde %1'lik artışı, ülkenin mevcut dönemde Türkiye'den yaptığı ithalatı %2,38, Almanya'nın REDK'sının bir önceki dönemde %1'lik artışı, mevcut dönemde Türkiye'den yaptığı ithalatı %1,65, Brent petrol fiyatının bir önceki dönemde %1'lik artışı ise mevcut dönemde Türkiye'den yaptığı ithalatı %0,15 artırmaktadır. Türkiye'nin REDK'sı,

Almanya'nın Türkiye'den yaptığı ithalatı kısa dönemde etkilememektedir. Elde edilen sonuçların iktisadi teori ile de uyumlu olduğu görülmektedir. Hata düzeltme modelini çalışması için ise, terim katsayısının 0 ile -1 arasında olması gerekmektedir. Hata düzeltme terimi -0,34 olarak hesaplanmıştır ve istatistiki olarak anlamlıdır. Bu sonuca göre, mevcut dönemdeki sapmaların %34'ü, bir sonraki dönemde uzun dönem dengesine dönmektedir. Kısa dönemli sapmaların tamamen uzun dönem dengesine dönmesi ise yaklaşık 3 çeyrek sürmektedir. Uzun dönem katsayıları ise aşağıdaki şekilde hesaplanmıştır:

Tablo 8: ARDL Modeli Uzun Dönem Modeli Katsayıları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	T-İstatistiği	Olasılık
LGDPCC	1.358525	0.141956	9.570044	0.0000
LREERDE	2.107452	0.802161	2.627219	0.0103
LREERTR	0.300900	0.108022	2.785539	0.0066
LBRENT	0.177005	0.037158	4.763522	0.0000
C (Sabit Terim)	-4.588632	5.010822	-0.915744	0.3625

Sabit terim hariç uzun dönem katsayılarının tümünün istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre, çalışmadaki modelin uzun dönem fonksiyonu aşağıdaki şekildedir:

Buna göre, uzun dönemde Almanya'nın GSYH'sindeki %1'lik artış, ülkenin Türkiye'den yaptığı ithalatı %1,36, Almanya'nın REDK'sındaki %1'lik artış ülkenin Türkiye'den yaptığı ithalatları %2,11, Türkiye'nin REDK'sındaki %1'lik artış, ülkenin Türkiye'den yaptığı ithalatları %0,3, Brent petrolün varil fiyatındaki %1'lik artış ise ülkenin Türkiye'den yaptığı ithalatları %0,17 artırmaktadır.

Türkiye'nin REDK değerinin artması, Türkiye'nin mallarının uluslararası piyasalarda daha pahalı hale gelmesine ve rekabet gücünün azalmasına yol açması beklenirken, bunun tam tersinin gerçekleşmesi Almanya'nın Türkiye'den yaptığı ithalatların artması birkaç faktörle açıklanabilir. Bu durum, Almanya'nın Türkiye'den ithal ettiği ürünlerin bir kısmının düşük ikame edilebilirliği olan ürünler olması, bir kısmının ise Almanya'nın üretim süreçlerinde kritik öneme sahip ürünler olması ile açıklanabilir. Ayrıca, Almanya'nın Türkiye ile olan ticaretinde stratejik veya uzun vadeli tedarik ilişkilerine dayalı bir bağımlılık söz konusu olabilir. Dolayısıyla, REDK'daki artışa rağmen Almanya, tedarik güvenliğini koruma amacıyla ithalatına devam edebilir ve bu durum ticaret hacmini olumsuz etkilemeyebilir. Ayrıca, Brent petrol fiyatlarındaki artışın her iki ülkenin üretim maliyetlerini artırmasına rağmen, Almanya'nın Türkiye'den yaptığı ithalatın hem kısa hem de uzun dönemde artması, Türkiye'nin Almanya'ya kıyasla daha düşük iş gücü maliyetlerine sahip olması ve Almanya'nın Türkiye'den ithal ettiği ürünlerdeki tedarik bağımlılığı gibi faktörlerle açıklanabilir. Sonuç olarak, enerji fiyatlarındaki artışların ticaret üzerindeki etkileri homojen olmayıp, ülkeler arasındaki ticaret ilişkileri diğer ekonomik faktörler tarafından şekillenmeye devam etmektedir.

Son olarak değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin analiz edilmesi için yapılan Granger nedensellik testinin sonuçları aşağıdaki tabloda

verilmiştir:

Tablo 9: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Sıfır Hipotezi	F-İstatistiği	Olasılık Değeri
LGDPCC, LDEIMP'in Granger nedeni değildir.	2,12044	0,1262
LDEIMP, LGDPCC'nin Granger nedeni değildir.	0,90763	0,4073
LREERDE, LDEIMP'in Granger nedeni değildir.	3,60051	0,0315
LDEIMP, LREERDE'nin Granger nedeni değildir.	4,24015	0,0175
LREERTR, LDEIMP'in Granger nedeni değildir.	0,75230	0,4744
LDEIMP, LREERTR'nin Granger nedeni değildir.	3,47354	0,0354
LBRENT, LDEIMP'in Granger nedeni değildir.	2,53008	0,0856
LDEIMP, LBRENT'in Granger nedeni değildir.	0,63503	0,5324
LREERDE, LGDPCC'nin Granger nedeni değildir.	0,93171	0,3978
LGDPCC, LREERDE'nin Granger nedeni değildir.	3,54404	0,0332
LREERTR, LGDPCC'nin Granger nedeni değildir.	0,04919	0,952
LGDPCC, LREERTR'nin Granger nedeni değildir.	3,54207	0,0332
LBRENT, LGDPCC'nin Granger nedeni değildir.	3,50799	0,0343
LGDPCC, LBRENT'in Granger nedeni değildir.	1,07304	0,3465
LREERTR, LREERDE'nin Granger nedeni değildir.	1,86521	0,1611
LREERDE, LREERTR'nin Granger nedeni değildir.	2,22190	0,1146
LBRENT, LREERDE'nin Granger nedeni değildir.	3,73527	0,0278
LREERDE, LBRENT'in Granger nedeni değildir.	0,76755	0,4673
LBRENT, LREERTR'nin Granger nedeni değildir.	0,33150	0,7188
LREERTR, LBRENT'in Granger nedeni değildir.	0,00829	0,9917

Analiz sonuçlarına göre, Almanya'nın REDK'sı ile Türkiye'den yaptığı ithalat arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi varken, Almanya'nın ithalatından Türkiye'nin REDK'sına doğru, Almanya'nın kişi başına düşen GSYH'sinden kendi REDK'sına doğru, Almanya'nın kişi başına düşen GSYH'sinden Türkiye'nin REDK'sına doğru, Brent petrolün varil fiyatından Almanya'nın kişi başına düşen GSYH'sine doğru ve Brent petrolün varil fiyatından Almanya'nın REDK'sına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

6. Sonuç

Bu çalışmada, Almanya'nın Türkiye'den yaptığı ithalatları etkileyen değişkenler incelenmiş, bu kapsamda Almanya'nın kişi başına düşen GSYH'si, Almanya'nın ve Türkiye'nin reel efektif döviz kurları ve üretim maliyetlerinin bir göstergesi olarak Brent petrol fiyatları, yapılan ithalatları etkileyen faktörler olarak ele alınmıştır. Birim kök testi sonuçlarının verilerin farklı seviyede durağanlığa sahip olduğunu işaret etmesinden dolayı, eşbütünleşme ilişkisinin analiz edilebilmesi için ARDL modeli tercih edilmiştir. Yapılan analizler hem kısa hem de uzun dönem ilişkilerin varlığını ortaya koyarak, seçilen bağımsız değişkenlerin ithalat üzerinde etkili olduğunu göstermiştir.

Analiz sonuçlarına göre, Almanya'nın kişi başına düşen GSYİH'si arttığında, Türkiye'den yaptığı ithalatın hem kısa hem de uzun dönemde arttığı görülmüştür. Bu bulgu, Almanya ekonomisinin büyümesiyle birlikte artan talebinin Türkiye'den yapılan ithalatı teşvik ettiğini göstermektedir. Almanya, ithalatında Türkiye'yi stratejik bir ticaret ortağı olarak görmeye devam etmekte, bu durum da Türkiye'nin Almanya'ya yönelik ihracatının istikrarlı bir şekilde artmasına olanak tanımaktadır. Teorik olarak beklendiği üzere, Almanya'nın reel efektif döviz kurunun değer kazanması, yani diğer ülkelere göre nispi fiyatlarının artışı, Türkiye'den yaptığı ithalatı hem kısa hem de uzun dönemde artırmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin reel efektif döviz kurunun değer kazandığı, yani nispi fiyat avantajını kaybettiği koşullar, kısa dönemde herhangi bir etki yaratmazken, uzun dönemde Almanya'nın Türkiye'den yaptığı ithalatı arttırmaya devam etmiştir. Bu durum, Türkiye'nin Almanya için stratejik bir tedarikçi olma pozisyonunun ve ürünlerinin ikame edilemez niteliklerinin bir göstergesi olabilir. Özellikle Türkiye'nin ihracatındaki bazı ürünlerin düşük ikame edilebilirliği ve Almanya'nın bu ürünlere olan bağımlılığından dolayı, Türkiye'nin reel efektif döviz kuru artışları, beklenenin aksine ticaret hacmini olumsuz etkilememektedir.

Reel efektif döviz kurlarının etkilerine ek olarak, Brent petrol fiyatı artışlarının, her iki ülke için de üretim maliyetlerini artırmasına rağmen Almanya'nın Türkiye'den yaptığı ithalatı hem uzun hem de kısa dönemde artırdığı görülmüştür. Bu durumun temel nedenlerinden biri, Türkiye'nin iş gücü maliyetlerinin Almanya'ya göre daha düşük olması ve Brent petrol fiyat artışlarının, toplam maliyet artışı üzerindeki etkisinin sınırlı olmasıdır. Türkiye, petrol fiyatlarındaki artışa rağmen rekabetçiliğini koruyabilmiş ve Almanya'nın ithalat talebine cevap verebilmiştir. Bu bulgu, Türkiye'nin özellikle iş gücü maliyeti avantajının ve emek yoğunluğu yüksek ürünlerdeki rekabet gücünün Almanya gibi gelişmiş ekonomilere karşı önemli bir ticari avantaj sağladığını göstermektedir.

Bu bulgular ışığında, Türkiye'nin Almanya ve benzeri gelişmiş ülkelerle olan ticaretini artırmak için belirli politika önerileri geliştirilebilir. Öncelikle Türkiye'nin ihracat stratejileri, yalnızca fiyat rekabetine dayalı olmamalı; kalite, teknoloji ve tedarik güvenliği gibi unsurları da ön plana çıkarılmalıdır. Özellikle Almanya'nın Türkiye'den ithal ettiği düşük ikame edilebilir ürünlerde, Türkiye'nin ürün çeşitliliğini artırarak ve katma

değeri yüksek ürünlere odaklanarak ihracat hacminin daha da genişletmesi mümkündür. Ayrıca, Türkiye ile Almanya arasındaki mevcut ticari ilişkilerin stratejik boyutları göz önünde bulundurularak, Almanya'nın Türkiye'ye olan bağımlılığını artırıcı uzun vadeli iş birlikleri ve tedarik anlaşmaları yapılması önemlidir. Özellikle sanayi ürünleri, otomotiv, hazır giyim ve tarım gibi stratejik sektörlerde iki ülke arasında karşılıklı bağımlılığın artırılması, ticaret hacmini daha da artırabilir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin Almanya ile olan ticari ilişkilerini derinleştirmek için izleyeceği stratejiler, sadece avantajları değil, aynı zamanda gelecekte karşılaşılabilecek riskleri de göz önünde bulundurmalıdır. Kurlardaki dalgalanmalar, enerji fiyatlarındaki oynaklık gibi faktörler, Türkiye'nin esnek ve yüksek çeşitliliğe sahip ticari politikalar ortaya koymasını zorunlu kılmaktadır. Almanya ile ticarete sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için Türkiye'nin ihracatını yüksek katma değerli ürünlere yönlendirmesi ve stratejik sektörlerdeki tedarikçi pozisyonunu güçlendirmesi gerekmektedir. Böylece, Türkiye'nin Almanya'ya yaptığı ihracatın uzun vadede istikrarlı bir şekilde büyümesi mümkün olacaktır.

7. Kaynakça

- Akça, H., Şahin, L., & Kaya, Z. (2016). "PESTEL Analizi" ile Türkiye-Almanya Ekonomik İlişkilerinin İncelenmesi. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1), 323-334.
- Alsamara, M., Mimouni, K., Barkat, K., & Kayaly, D. (2024). Can exchange rate policies and trade partners' income enhance the trade balance in Algeria? Evidence from the nonlinear ARDL model. *International Journal of Emerging Markets*, 19(5), 1135-1156.
- Asteriou, D. & Hall, S. G. (2021). *Applied Econometrics* (4th Ed.). Bloomsbury Academic.
- Bal, H., & Demiral, M. (2012). Reel döviz kuru ve ticaret dengesi: Türkiye'nin Almanya ile Ticareti Örneği (2002.01-2012.09). Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(2), 45-64.
- Bhat, J. A., & Bhat, S. A. (2022). On the dynamics of exchange rate pass-through: asymmetric evidence from India. *International Journal of Emerging Markets*, 17(8), 2110-2133.
- Callen, T. (2017). Gross Domestic Product: An Economy's All. *Finance & Development*, 2017(5), 14-15. <https://doi.org/10.5089/9781484320921.022>
- Choi, C. H., Park, S. J., & Zhou, X. (2023). Will Exports Swing with Global Oil Prices, Inflation, and Real Exchange Rate? Insights from VECM Modeling. *Korea Trade Review*, 48(6), 101-

Çayır, B., & Köse, Z. Türkiye-Almanya Arasındaki Endüstri İçi Dış Ticaret Yapısının Sektörlere Göre Değerlendirilmesi. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 6(17), 63-84.

Darvas, Z., (2021). Timely measurement of real effective exchange rates, (No. 15/2021). Bruegel Working Paper.

DEİK, (2024). Almanya Bilgi Notu. <https://www.deik.org.tr/uploads/almanya-bilgi-notu-haziran-2024-2.pdf>

Demirtaş, G. (2014). Türkiye ve Almanya Arasındaki Dış Ticaret Dengesinin Sinir Testi Yaklaşımıyla İncelenmesi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (43), 83-106.

Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Econometrica*, 49(4), 1057-1072. <https://doi.org/10.2307/1912517>

Dinler, Z. (2016). Mikro Ekonomi. Ekin Basın Yayın Dağıtım.

Doğanlar, M., Bal, H., & Özmen, M. (2006). Türkiye ile Almanya arasındaki dış ticaretin ekonometrik analizi ve gümrük birliği sonrası karşılaştırma. *İktisat İşletme ve Finans*, 21(248), 50-65.

Erkekoğlu, H., & Demir, A. N. 1990-2019 Dönemi Türkiye-Almanya Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *İzmir İktisat Dergisi*, 38(4), 1052-1070.

European Parliament, (2017). At a Glance: The Real Effective Exchange Rate in Euro Area Member States.

Federal Ministry of the Interior and Community & Federal Office for Migration and Refugees, (2024). Migration Report of the Federal Government 2022. Berlin, <https://doi.org/10.48570/bamf.fz.kurz.mb2022.en.2024.migrationreport.1.0>

Granger, C.W.J., (1969). "Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods", *Econometrica*, 37 (3), 424-438.

Giusti, L. & Zoppè, A. (2017). The Real Effective Exchange Rate in Euro Area Member States. European Parliament. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2017/602099/IPOL_ATA\(2017\)602099_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2017/602099/IPOL_ATA(2017)602099_EN.pdf)

Goldstein, M. & Khan, M. S. (1985). Income and Price Effects in Foreign Trade. In R. W. Jones, & P. B. Kenen (Eds.), *Handbook of International Economics: Volume 2* (pp. 1041-1105). North Holland. [https://doi.org/10.1016/S1573-4404\(85\)02011-1](https://doi.org/10.1016/S1573-4404(85)02011-1)

Hüseyini, İ. (2019). Türkiye'den Almanya'ya Yapılan İhracatın Analizi. *Mukaddime*, 10(1), 423-443.

Keynes, J. M., (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan.

Kripfganz, S., & Schneider, D. C. (2023). ARDL: Estimating autoregressive distributed lag and equilibrium correction models. *The Stata Journal*, 23(4), 983-1019.

Li, R., (2021). Analysis of Oil Prices' Impact on the economy and Industries. In J. Liang (Eds.) 2021 International Conference

on Education, Humanities, Management and Information Technology (EHMIT 2021), (s. 356-363), Francis Academic Press.

Lindenberg, S., & Frey, B. S. (1993). Alternatives, frames, and relative prices: A broader view of rational choice theory. *Acta sociologica*, 36(3), 191-205.

Lo, M., Sawyer, W. C., & Sprinkle, R. L. (2007). The link between economic development and the income elasticity of import demand. *Journal of Policy Modeling*, 29(1), 133-140.

Min, C. (2019). *Applied Econometrics - A Practical Guide* (1st Ed.). Routledge.

Periwal, A. (2023). The Impact of Crude Oil Price Fluctuations on Indian Economy. *International Journal for Research in Applied Science and Engineering Technology*, 11(4), 3173-3202.

Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.

Qianqian, Z. (2011). The impact of international oil price fluctuation on China's economy. *Energy Procedia*, 5, 1360-1364.

Özdemir, Y., & Aytakin, G. K. (2016). Avrupa Birliği AB Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 45-59.

Rødseth, A. (2004). *Open Economy Macroeconomics*. Cambridge University Press.

Özdağ, M. E., Yeşilkaya, M., & Çabuk, Y. (2017). Türkiye-Almanya mobilya dış ticaretinin yapay sinir ağı ile tahmini. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 19(2), 136-143.

Özmen, M., & Firikci, E. (2016). Gümrük Birliği Sonrası Almanya ve Türkiye Arasındaki İhracat Fonksiyonun Ekonometrik Tahmini. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(1), 125-140.

Sarkar, B., & Mathew, J. (2018). Causes of Indian Basket Crude Oil Price Fluctuations and Its Impact on Indian Economy. *SDMIMD Journal of Management*, 9(2), 9-22.

Sultana, S., & Uddin, M. N. (2018). Global oil price and its economic impact in Bangladesh. *Asian Business Review*, 8(1), 41-48.

TÜİK, (2024). İstatistiki Veri Portalı – Dış Ticaret. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Dis-Ticaret-104>.

Vaja, D., & Pathan, Y. Study on Impact of Crude Oil Prices on Indian Economy. *Postgraduate Department of Business Management*, 21(2), 36-43.

Yıldırım, A. E., & Saraç, T. B. (2022). Exchange rate volatility and Turkey-Germany bilateral trade: An asymmetry analysis. *The Journal of International Trade & Economic Development*, 31(5), 783-797.

Ahmet İnneci*

* Sorumlu Yazar, Öğr. Gör. Dr., Pamukkale Üniversitesi, e-posta: ahmetinneci@gmail.com,

Fikrî Mülkiyet Haklarının Vergilendirilmesinde Ayrıcalıklı Bir Vergi Rejimi: Patent Box Sistemi

Öz

Fikrî mülkiyet haklarına yönelik vergisel düzenlemeler, bir ülkede faaliyette bulunan firmaların Ar-Ge faaliyetlerini ve inovasyona yönelik stratejilerini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle ülkeler, düşük vergi oranları ve diğer vergisel teşvikler ile firmaları ülkede inovasyon ve Ar-Ge faaliyetleri yürütme konusunda teşvik etmeye çalışmaktadırlar. Bu teşviklerin en önemlilerinden biri de Patent Box sistemidir. Patent Box sistemi ile şirketlerin uluslararası rekabet gücünün artırılması sağlanırken, fikrî mülkiyet hakkının vergi oranı düşük diğer ülkelere kaydırılmasının önüne geçilmektedir. Bu kapsamda bu çalışmanın amacı, fikrî mülkiyet haklarına yönelik bir vergi teşvik sistemi olan Patent Box sisteminin incelenmesidir. Patent Box sistemi fikrî mülkiyet haklarının vergilendirilmesinde ülkelere en yaygın olarak kullanılan teşvik sistemidir. Çalışma kapsamında Patent Box sisteminin temel işleyişi hakkında bilgiler verilerek; Belçika, Birleşik Krallık, Fransa, Hollanda, İrlanda ve Türkiye uygulamaları incelenmiştir. Çalışmada ülke uygulamaları karşılaştırılmış ve benzer vergi avantajlarının farklı yöntemlerle sağlandığı, uygulama kapsamlarının farklı olduğu, Türkiye dışındaki diğer ülkelerin OECD'nin Nexus Yaklaşımına uygun teşvikler sağladığı, Türkiye'nin bu standartlara henüz uyum sağlamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fikrî Mülkiyet, Patent Box Sistemi, Vergi Teşviği, Türkiye

JEL Sınıflama Kodları: H2, O31, O34.

A Privileged Tax Regime for the Taxation of Intellectual Property Rights: Patent Box System

ABSTRACT

Tax regulations intellectual property rights directly affect the R&D activities and innovation strategies of firms in a country. For this reason, countries try to encourage firms to carry out innovation and R&D activities in the country through low tax rates and other tax incentives. One of the most important of these incentives is the Patent Box system. With the Patent Box system, while increasing the international competitiveness of companies, the transfer of intellectual property rights to other countries with low tax rates is prevented. In this context, the purpose of this study is to analyze the Patent Box system, which is a tax incentive system for intellectual property rights. Patent Box system is the most widely used incentive system by countries in the taxation of intellectual property rights. Within the scope of the study, information about the basic functioning of the Patent Box system is given and information about the practices of Belgium, the United Kingdom, France, the Netherlands, Ireland and Türkiye is explained. In the study, country practices are compared and it is concluded that similar tax advantages are provided by different methods, the scope of implementation is different, other countries except Türkiye provide incentives in accordance with the OECD's Nexus Approach, while Türkiye has not yet adapted to these standards.

Keywords: Intellectual Property, Patent Box System, Tax Incentives, Türkiye

JEL Codes: H2, O31, O34.

To Cite: İnneci, A. (2025). Fikrî Mülkiyet Haklarının Vergilendirilmesinde Ayrıcalıklı Bir Vergi Rejimi: Patent Box Sistemi. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*. 12(38), 95-105. doi: 10.70490/gumrukticaretdergisi.1635541

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Extended Summary

Today's globalized world forces countries to offer various fiscal incentives to encourage R&D activities and attract innovative investments. These incentives can be income based or expenditure based. One of the most important income-based incentives is the Patent Box system, which provides significant tax advantages in the taxation of intellectual property rights. The Patent Box system is a tax incentive mechanism that provides a low tax rate or tax exemption to the income of companies from their intellectual property. In this context, this study provides information on the basic functioning of the Patent Box system, evaluates country practices and makes comparisons.

The basic idea of the Patent Box system is to apply a lower tax rate to intellectual property income compared to other income or to exclude it from taxation. The Patent Box system is effective in determining the location of R&D investment decisions for companies. Countries where the tax rate is low or the scope of exemption practices is wide may be preferred. This system is also used to prevent companies from moving their intellectual property rights to countries with low tax rates. The Patent Box system is operated in accordance with the OECD's Nexus Approach. In this context, the Nexus Approach requires a link between the intellectual property developed by companies that will benefit from the Patent Box system and the expenditures made for R&D activities.

Considering the country practices, the Patent Box system is widely used in the taxation of intellectual property income. Within the scope of the study, Patent Box practices in Belgium, United Kingdom, France, Netherlands, Ireland and Türkiye are analyzed. Ireland is the first country to implement the Patent Box system. While the United Kingdom, France, Netherlands and Ireland have chosen to apply low corporate tax on income derived from intellectual property rights, Belgium and Türkiye have chosen to exclude some of the income derived from intellectual property rights from taxation. Belgium is the country with the highest tax advantage in this area by applying an 85% tax exemption for income derived from intellectual property rights. In Türkiye, the full exemption provided for income derived from various intellectual property rights created in technoparks is noteworthy. However, it is limited in scope. While United Kingdom, France and Ireland apply a reduced corporate tax

rate of 10% on income derived from intellectual property rights, this rate is 9% in Netherlands. It is observed that Netherlands and Belgium are quite broad in scope.

The Patent Box system positively affects global competitiveness by contributing to the development of countries in the field of innovation. Tax advantages allow companies to pay more attention to R&D activities and increase their investments. However, the system has been criticized for various reasons. The Patent Box system is criticized for focusing on the intellectual property revenues generated at the end of the process instead of the innovation process. In addition, the fact that companies in certain sectors in the country can benefit from the tax advantages provided by the Patent Box system may lead to unfair competition between these companies and other companies. As a matter of fact, the application of a reduced rate instead of standard corporate tax or the exemption of a portion of the income from tax leads to lower tax payments compared to other companies and an increase in after-tax income. The Patent Box system also means giving up some of the tax revenues due to discounted corporate tax instead of standard corporate tax or the exclusion of a certain portion of the income from tax. In addition, the lack of a standard in country practices may cause companies to use the Patent Box system as a tool for tax planning and shift their activities to countries with high tax advantages.

Despite all these criticisms, the Patent Box system contributes to the development of innovation with its advantageous tax practices on income from intellectual property rights. Eliminating the differences between country practices will increase the effectiveness of the Patent Box system by preventing its use as a tax planning tool.

Giriş

Günümüz dünyası ülkelerin ve ülkedeki şirketlerin küresel pazarda rekabet edebilir bir konumda olmasını gerekli kılmaktadır. Teknolojinin her geçen gün gelişmesi, mevcut teknolojilerin geliştirilmesini, yeni ürünlerin ve üretim süreçlerinin ortaya çıkarılmasını gerektirmektedir. Bu aşamada Ar-Ge faaliyetleri kilit rol oynamaktadır. Ar-Ge faaliyetleri bilimsel ve teknolojik gelişmelerin teşvik edilmesi, katma değeri yüksek yenilikçi ürünler ve çözümler üretilmesi, küresel piyasalarda rekabet edebilirliğin sağlanması, sürdürülebilir

ekonomik kalkınmanın ve ekonomik büyümenin desteklenmesi bakımından büyük önem arz etmektedir.

Şirketler yatırım kararlarını almadan önce mal ve hizmetlerin üretim maliyetlerini en asgari düzeyde tutma eğilimindedirler. Üretim maliyetlerini asgari düzeyde tutarken ürün kalitesini artırarak rekabet gücünü arttırmayı hedeflemektedirler. Bu kapsamda, yapılacak Ar-Ge faaliyetleri ile bu hedeflere ulaşılması mümkündür. Nitekim Ar-Ge faaliyetleri ile yeni malzemelerin, cihazların, ekipmanların, süreç ve sistemlerin geliştirilmesi ile üretim maliyetlerinin düşürülmesi ve katma değeri yüksek ürünler üretilmesi, böylece şirketlerin rekabet gücünün artırılması mümkündür (Kutbay ve Öz, 2021: 29). Ar-Ge faaliyetlerinin bu önemi devletler tarafından Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesini gerekli kılmaktadır.

Mali teşvikler Ar-Ge faaliyetlerine devletler tarafından verilen desteğin temel araçlarından biridir. Nitekim Ar-Ge hibeleri ve sübvansiyonlarına göre uygulanması hem daha kolay hem de izlenmesi daha basittir. Devletin Ar-Ge faaliyetlerine desteği, araştırma ve geliştirme sürecine veya girdi aşamasına odaklanan destekler ile gelir üreten çıktı aşamasına odaklanan destekler şeklinde olabilmektedir (Pfeiffer ve Spengel, 2017: 1). Bu çalışma kapsamında ele alınan fikrî mülkiyet haklarına ilişkin rejimler de çıktı aşamasına odaklanan gelire dayalı vergi teşvik uygulamaları olarak ifade edilmektedir (Appelt vd., 2023: 4). Fikrî mülkiyet haklarının desteklenmesi yeni patenlerin, ticari markaların, telif haklarının oluşturulmasına, bunların ticarileştirilmesine ve gelir elde edilmesine imkân tanımaktadır.

Bu çalışmada gelire dayalı bir vergi teşvik mekanizması olup, fikrî mülkiyet haklarından elde edilen gelirler için ayrıcalıklı bir vergi rejimi öngören Patent Box sistemi incelenmektedir. Çalışmada öncelikle Ar-Ge faaliyetleri ile fikrî mülkiyet haklarının gelişimi arasındaki ilişki incelenmekte, ardından vergi politikalarının bu süreçteki rolü üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın devamında Patent Box sistemine ilişkin ayrıntılı açıklamalar yapılarak seçilmiş ülke uygulamaları karşılaştırılmakta ve değerlendirilmeler yapılmaktadır. Sonuç kısmında Patent Box sistemine ilişkin eleştiriler ve sorunlara yer verilmekte ve sistemin iyileştirilmesine ilişkin öneriler sunulmaktadır.

1. Ar-Ge Faaliyeti, Fikrî Mülkiyet Hakkı ve Vergi Politikaları

Fikrî mülkiyet kavramı olarak buluşlar, edebi ve sanatsal eserler, tasarımlar, ticarete kullanılan semboller, isimler ve görüntüler gibi zihinsel yaratımları ifade etmektedir. Fikrî mülkiyet hakları, buluşların patentlerinin, telif haklarının alınması ve ticari marka haline dönüşümü sayesinde koruma altına alınmaktadır. Nitekim fikrî mülkiyet hakları insanlara buluşları veya yaratımları karşılığında maddi bir kazanç elde etme imkânı tanımaktadır (World Intellectual Property Organization-Dünya Fikrî Mülkiyet Hakları Örgütü).

Fikrî mülkiyet haklarının gelişimi için Ar-Ge faaliyetlerine verilen destek büyük önem arz etmektedir. Ülkeler ekonomik büyümelerini hızlandırmak, uluslararası ticarete rekabet gücünü arttırmak amacıyla, yüksek teknoloji ürünlerin üretimini, üründe ve üretim sürecinde yeniliği desteklemektedir (Göçer vd. 2014: 164). Ar-Ge faaliyetlerine ülkelerce verilen destek yeni bilgi, ürün, üretim süreci ve teknolojilerinin gelişmesine imkân tanır. Ar-Ge faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan bu yenilikler patent, faydalı model, telif hakkı gibi fikrî mülkiyet hakları ile koruma altına alınarak, ticarileştirilmekte ve piyasada bir değer haline gelmektedir. Ar-Ge faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan ve fikrî mülkiyetle korunan buluşlar, bu buluşları yapan şirketlerin önemli gelirler elde etmesine imkân tanır.

Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin verilen desteklerin en önemlilerinden biri vergi teşvikleridir. Bu teşvikler firmalara yenilikçi bir faaliyet gerçekleştirmelerinin ödülü olarak ödenecek verginin azaltılmasına imkân tanımaktadır (Çelebi ve Kahrıman, 2011: 35). Bu teşvikler gelire dayalı olabileceği gibi harcamaya dayalı da olabilmektedir. Gelire dayalı teşvikler, Ar-Ge yatırımlarından gelecekte elde edilecek gelirlere düşük vergi oranı uygulanarak, yatırımların vergi sonrası getiri oranının artırılmasına imkân tanır. Harcamaya dayalı teşvikler ise hızlandırılmış amortisman ve arttırılmış amortisman gibi uygulamalar yoluyla firmalar açısından Ar-Ge harcamalarının daha cazip hale getirilmesine imkân tanımaktadır (Neubig vd., 2016: 12-13). Gelire dayalı teşvikler fikrî mülkiyet rejimleri ve çift kategorili rejimler şeklinde sınıflandırılabilir. Fikrî mülkiyet rejimleri, Patent Box sistemi gibi belirli fikrî mülkiyet haklarından elde edilen gelirler için vergi avantajları sağlarken; çift kategorili rejimler ise vergi tatili gibi uygulamalarla Ar-Ge veya

inovasyona yönelik faaliyetlerde bulunan firmaların fikrî mülkiyet dışındaki gelirlerine de çeşitli vergi avantajları sağlamaktadır. Fikrî mülkiyet rejimleri, OECD ve AB ülkeleri arasında gelire dayalı vergi teşviklerinin en yaygın biçimde uygulanan türüdür (OECD, 2023: 11).

Gelire dayalı vergi teşvikleri OECD BEPS 5 Numaralı Eylem Planı Nihai Raporu'ndan önemli ölçüde etkilenmiştir. İlgili Rapor'da fikrî mülkiyetle ilgili vergi avantajı sağlayan rejimlerin büyüme ve istihdam açısından önemli bir itici güç olduğuna dikkat çekilse de matrah aşındırma bakımından çeşitli endişeleri beraberinde getirdiği vurgulanmıştır. Bu amaçla fikrî mülkiyete ilişkin vergi avantajı sağlayan rejimlerin sınırlandırılması bakımından çeşitli kısıtlamalar önerilmiş ve Nexus Yaklaşımı (Nexus Approach) kabul edilmiştir. Bu yaklaşım mükelleflerin fikrî mülkiyet varlığı geliştirilmesi için yaptığı harcamalar ile bu varlıktan elde edilen gelirler arasında bir bağ kurmayı amaçlar. Buna göre teşvik kapsamına alınacak gelir miktarı ile mükellefin ilgili varlığın geliştirilmesi ile ilgili doğrudan yaptığı harcamaların orantılı olması gerekmektedir. Bu yaklaşımın temel amacı mükelleflerin sadece kendileri için yürüttükleri Ar-Ge faaliyetlerinden elde edilen fikrî mülkiyet gelirlerine teşvik verilmesinin sağlanmasıdır. Sadece sermaye katkısı sağlayan veya mükellef dışındaki taraflarca yürütülen Ar-Ge faaliyetleri için yapılan harcamaların teşvik kapsamı dışında tutulması ve teşviklerin yalnızca gerçek Ar-Ge faaliyetleri için harcanan kaynaklarla bağlantılı olmasının sağlanması, vergi teşviklerinin kötüye kullanılmasının önlenmesine hizmet edecektir (OECD, 2015: 24-25).

2. Gelire Dayalı Bir Vergi Teşvik Uygulaması: Patent Box Sistemi

Patent Box sistemi, patentli ürünlerin satışından elde edilen gelirlere diğer gelirlere kıyasla daha düşük kurumlar vergisi uygulanmasına imkân tanıyan bir tür teşvik mekanizmasıdır (Atkinson ve Andes, 2011: 1; Gravelle, 2016: 1). Teşvik mekanizmasının adının Patent Box olması, bu rejimden faydalanabilecekler için vergi formlarında işaretlenmesi gereken bir kutu (Box) olmasından kaynaklanmaktadır (de Rassenfosse, 2015: 1).

Son yıllarda birçok ülke yenilikçiliğin teşvik edilmesi, yatırımların çekilmesi ve ekonomik rekabet gücünü artırılması amacıyla fikrî mülkiyet haklarından elde edilen gelirler üzerindeki kurumlar vergisi oranlarını düşürme eğilimindedirler (Evers vd., 2015: 503). Hükümetler yabancı sermayeyi

ülke sınırları içinde yatırım yapmaya ikna etmek amacıyla bir rekabet içerisindedirler ve özellikle daha hareketli ve daha çok rağbet gören varlıklar üzerindeki kurumsal yatırımcıların efektif vergi oranlarını düşürmek için yeni yöntemler geliştirmeye ihtiyaç duymaktadırlar (Brown, 2012: 913). Bu yöntemlerden biri de Patent Box sistemidir.

Patent Box sistemi ile düşük kurumlar vergisi uygulanması suretiyle gerek yerli gerekse yabancı yatırımcıların ülkedeki yenilikçi yatırım alanlarına yatırım yapmaları teşvik edilmekte, ileri teknoloji araçlarının kullanımı ile ülke ekonomisinin kalkınmasına imkân tanınmaktadır (Orkunoğlu Şahin ve Yereli, 2016:184). Bunun yanında Patent Box sistemi ile şirketlerin daha düşük vergi uygulayan ülkelere kaydıkları mobilitesi yüksek gelirlerinin ülkede tutulmasına veya düşük bir kurumlar vergisi oranı uygulamak suretiyle diğer ülkelerden çekmelerini imkân tanınmaktadır (Lester, 2021). Patent Box sistemi uygulamasının altında yatan temel fikir mülkiyete dayalı gelirin efektif vergi oranının düşürülerek Ar-Ge'nin teşvik edilmesi, fikrî mülkiyet yatırımlarının ülkeye çekilmesi ve vergi sisteminin küresel anlamda daha rekabetçi hale gelmesinin sağlanmasıdır (De Luca ve Hausch, 2017: 44).

Patent Box sistemi düşük kurumlar vergisi oranının cazibesi ile firmaları inovasyona yönelik yatırım yapma konusunda teşvik etse de çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Öncelikle Patent Box sistemi ile standart kurumlar vergisi oranından daha düşük vergi oranı uygulanması veya hiç kurumlar vergisi uygulanmamasının ortaya çıkardığı en önemli maliyet devlet açısından vergi gelirlerinin bir kısmından vazgeçilmesidir (de Rassenfosse, 2015: 10). Bunun yanında Patent Box sistemi firmaların gelirlerini vergi oranı düşük yerlere kaydırmalarında kullanılabilir. Nitekim bir patentin mülkiyetinin bir ülkeden vergilendirme açısından avantaj sağlayan diğer ülkeye kaydırılması oldukça basit ve düşük maliyetli bir işlemdir (Gaessler vd., 2021). Buna ek olarak Patent Box sisteminden faydalanabilmek için bazı ülkelerin üretimin ülkede yapılması şartını aramaması ve bu nedenle patent alınan ülke ile üretimin farklı ülkelerde yapılabilmesi, ilgili ülke açısından patent sayılarının artmasını sağlarken, üretim farklı bir ülkede yapıldığı için ekonomik faydası sınırlı kalabilmektedir (Atkinson ve Andes, 2011:12). Nitekim Griffith vd. (2014) yaptıkları çalışmada fikrî mülkiyet gelirlerine uygulanan düşük vergi oranının tescil edilen patent sayısını

arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Alstadsæter vd. (2018) yaptıkları çalışmada ise patent gelirlerine ilişkin özel vergi düzenlemelerinin patentlerin ülkeye çekilmesinde güçlü bir etkiye sahip olduğunu, daha açık bir ifadeyle çok uluslu firmaları patentlerin konumunu değiştirmeye teşvik ettiğini ancak yerel Ar-Ge faaliyetlerini arttırmadığını ve yenilik yapanların konumunu değiştirmeleri konusunda etkisinin olmadığını ortaya koymuşlardır.

3. Seçilmiş Ülke Uygulamalarında Patent Box Sistemi

Fikrî mülkiyetin üretimde her geçen gün daha önemli bir faktör haline gelmesi ve fikrî mülkiyetten elde edilen gelirlerin diğer gelirlerle karşılaştırıldığında

kolayca başka ülkeye kaydırılabilmesi yönündeki endişeler, ülkelerin vergi politika tasarımlarını etkilemektedir (Griffith vd., 2014: 12). Nitekim şirketlerin vergi yükümlülüklerini azaltmak amacıyla fikrî mülkiyetlerini vergi oranı düşük ülkelere kaydırabilme imkânları, ülkelerin vergi politikalarını bu yönde tasarımları konusunda harekete geçmeye zorlamaktadır. Ülkeler de gerek yerli firmaların fikrî mülkiyetlerini ülkeden çıkarmalarına engel olmak gerekse yabancı firmaların ülkeye çekilmesi amacıyla fikrî mülkiyet gelirlerine ilişkin uygulanacak kurumlar vergisi oranlarında indirim yoluna gitmektedirler.

Tablo 1’de seçilmiş ülke uygulamalarında fikrî mülkiyet türleri itibarıyla ayrıcalıklı vergi rejimi uygulayan ülkeler gösterilmektedir.

Tablo 1: Fikrî Mülkiyet İçin Özel Vergi Rejimi Uygulayan Ülkeler

Ülke	Uygulama Yılı	Nitelikli Fikrî Mülkiyet Türü			Patent Box Vergi Oranı (%)	Standart Vergi Oranı (%)
		Patent	Yazılım	Diğer		
İrlanda	1973	✓	✓	✓	10	12,5
Fransa	2000	✓	✓	✓	10	25,83
Macaristan	2003	✓	✓		0 ve 4,5	9
Hollanda	2007	✓	✓	✓	9	25,8
Belçika	2008	✓	✓		3,75	25
Çin	2008	✓			15	25
Lüksemburg	2008	✓	✓		4,99	24,94
İspanya (Federal)	2008	✓	✓		10	25
İspanya (Basque)	2008	✓	✓		7,8	25
İspanya (Navarre)	2008	✓	✓		8,4	25
Birleşik Krallık	2013	✓			10	19
Portekiz	2015	✓	✓		10,5	21
İtalya	2015	✓	✓		13,95	27,9
Türkiye	2015	✓	✓	✓	0 ve 12,5	25
Hindistan	2016	✓			10,30 ilâ 11,85	30,91 ilâ 35,54
Litvanya	2018	✓	✓		5	15
Slovakya	2018	✓	✓		10,5	21
Singapur	2018	✓	✓		5 ve 10	17
Polonya	2019	✓	✓		5	19

Kaynak: OECD Data Explorer; Silva-Gamez vd., 2022; EY, 2024.

Tablo 1’den izlenebileceği gibi özellikle patent gelirlerinin vergilendirilmesinde indirimli kurumlar vergisi uygulanması konusunda bir uygulama birliği olduğu görülmektedir. Ayrıca bazı ülkelerin sadece patentler için değil yazılım ve Ar-Ge faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan diğer fikrî mülkiyetlerden elde edilen gelirlerin vergilendirilmesinde de ayrıcalıklı vergi rejimi uyguladıkları anlaşılmaktadır. Macaristan, Türkiye, Hindistan ve Singapur gibi ülkelerde indirimli kurumlar vergisi oranı, fikrî mülkiyete ilişkin çeşitli kriterler göz önüne alınarak farklılaştırılmıştır. Çalışmanın devamında seçilmiş ülkelerde ve Türkiye’de Patent Box sisteminin uygulanma şekli hakkında bilgiler verilmektedir.

3.1. Belçika

Belçika, patentler ve diğer fikrî mülkiyet haklarından elde edilen gelirler için inovasyon indirimi (innovation deduction) uygulamaktadır. Bu vergi indirimi fikrî mülkiyet haklarından elde edilen net gelirlerin %85’inin vergi matrahından düşülmesine imkân tanımakta ve böylece bu tür gelirler için kurumlar vergisi oranı %3,75 olarak uygulanmaktadır. Bu avantajdan Belçika’da yerleşik şirketler ile yerleşik olmayan şirketlerin Belçika’daki şubeleri faydalanabilmektedir. Bir şirketin fikrî mülkiyet hakkı satın alması halinde bu avantajdan faydalanabilmesi için satın alınan fikrî mülkiyet hakkı üzerinde Ar-Ge çalışmaları yapması gerekmektedir (Belçika Maliye Bakanlığı, 2024: 7). Yenilik indiriminden patentler, tıbbi ürünler, yazılımlar ve bitki çeşitliliğine ilişkin fikrî mülkiyet hakları yararlanabilmektedir. Bu indirimden faydalanabilmek için hakkın sahibi, ortağı, lisans sahibi, intifa hakkı sahibi veya ekonomik hak sahibi olmak gerekmektedir. Buna ek olarak bu hak edilen indirimin gelecek vergilendirme dönemlerine taşınması mümkündür ve indirimden faydalanabilmek için fikrî mülkiyet haklarının bilançoda bir varlık olarak kaydedilmesine gerek bulunmamaktadır (EY, 2024: 194-195).

3.2. Birleşik Krallık

Birleşik Krallık Patent Box sistemi şirketlerin nitelikli fikrî mülkiyetlerini ülkede tutmaları ve ticarileştirmelerini teşvik etmek ve nitelikli işgücünü ülkeye çekmek amacıyla 2012 yılında yürürlüğe giren Finans Kanunu (Finance Act) ile kabul edilmiş ve Nisan 2013 tarihinden itibaren kademeli olarak uygulanmaya başlamıştır (Rowe-Brown ve James, 2020: 4). İsteğe bağlı olarak uygulanan Patent Box sistemi şirketler için patentler ve diğer bazı fikrî mülkiyet haklarından elde ettikleri gelirlere %10

oranında vergi uygulanmasına imkân tanımaktadır. Birleşik Krallık Patent Box sisteminin kapsamına Birleşik Krallık ve Avrupa Patent ofisleri, Avrupa Ekonomik Alanı’ndaki çeşitli patent ofisleri tarafından verilen patentler ile milli güvenlik veya kamu güvenliği nedeniyle yayımlanamayan çeşitli patentler girmektedir. Bu patentlerle birlikte tıbbi, veterinerlik ve tarım endüstrilerindeki fikrî mülkiyet hakları, ek koruma sertifikaları, bitki çeşitliliği hakları gibi haklar da Patent Box sisteminin sağladığı vergi avantajından faydalanabilmektedir (EY, 2024: 1956).

3.3. Fransa

Fransa, İrlanda ile Patent Box sistemini en uzun süredir uygulayan ülkedir. 2000 yılından beri patent ve diğer bazı fikrî mülkiyetler için uygulanmakta olan avantajlı vergi oranları 2018 yılında AB ve OECD standartları ile uyumlu hale getirilerek amacıyla yeniden düzenlenmiş ve bugünkü halini almıştır (Monsenego, 2021). Patentler ve benzeri fikrî mülkiyet haklarından elde edilen gelirlere standart kurumlar vergisi oranı yerine (%25,83) indirimli olarak %10 vergi uygulanmaktadır. Dönem içinde ilgili fikrî mülkiyet haklarının elde edilmesi için yapılan Ar-Ge harcamaları da elde edilen gelirden indirilmekte ve ardından indirimli kurumlar vergisi uygulanmaktadır. Ar-Ge harcamalarının elde edilen gelirden indirilmesinin ardından eksi değer ortaya çıkması halinde, tutar sonraki yıllara taşınarak elde edilen gelirden indirilebilmektedir (EY, 2024: 584). Bu aşamada Nexus yaklaşımı dikkate alınmaktadır. Daha açık bir ifadeyle bir şirketin fikrî mülkiyet gelirleri için indirimli kurumlar vergisinden faydalanabilmesi için fikrî mülkiyetin kaynağını oluşturan Ar-Ge faaliyetinin bizzat şirket tarafından gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İndirimli kurumlar vergisinden patentlerle birlikte yazılımlar, endüstriyel üretim süreçleri ve koruma sertifikalarına ilişkin fikrî mülkiyet hakları faydalanabilmektedir (PwC, 2024).

3.4. Hollanda

Hollanda 2007 yılından itibaren fikrî mülkiyet gelirlerinin vergilendirilmesinde inovasyon kutusu (Innovation Box) sistemi uygulamaktadır. Bu sistem kapsamında elde edilen fikrî mülkiyet gelirlerine standart kurumlar vergisi oranı (%25,8) yerine indirimli olarak %9 vergi uygulanmaktadır (EY, 2024: 1271). Bu indirimden faydalanabilmek için içinde bulunulan mali yıl ve önceki 4 mali yıl boyunca fikrî mülkiyet haklarından elde edilen gelirlerin 37,5 milyon Euro’yu; içinde bulunulan

mali yıl ve sonraki 4 mali yıl boyunca net cironun 250 milyon Euro'yu aşmaması gerekmektedir. İndirimli kurumlar vergisi kapsamına patentler, yazılım, ilaç pazarlama lisansı, faydalı model gibi fikrî mülkiyet haklarından elde edilen gelirler girmektedir (Hollanda Vergi İdaresi). Ticari markalar ve logolar indirimli kurumlar vergisi uygulamasından faydalanamamaktadır. Diğer ülke uygulamalarına benzer şekilde inovasyon kutusu kapsamında vergilendirilecek gelirin tespitinde Nexus Yaklaşımı benimsenmektedir. Buna göre Ar-Ge faaliyetlerine yapılan harcamaların elde edilen gelirden indirilebilmesi için, yapılan harcamaların yaratılan fikrî mülkiyetle doğrudan bağlantılı olması gerekmektedir. Ayrıca indirimli kurumlar vergisi uygulamasından faydalanabilmek için şirketin Hollanda Girişim Kurumu tarafından verilen Ar-Ge beyanına sahip olması gerekmektedir (EY, 2024: 1271). Sisteme dahil olabilmek için fikrî mülkiyetin Hollandalı vergi mükellefi tarafından finanse edilen ve riskini üstlendiği bir Ar-Ge süreci sonucunda geliştirilmiş olması gerekmektedir. Patentlere özel olarak Ar-Ge faaliyetinin Hollanda dışında yürütülmesi mümkündür. Ancak Ar-Ge beyanı alınan fikrî mülkiyet için Ar-Ge'nin en az %50'sinin Hollanda'da gerçekleştirilmesi ve Hollanda'daki şirketin bu süreçte kilit bir rol üstlenmesi de istenmektedir (de Rassenfosse, 2015: 6).

3.5. İrlanda

İrlanda fikrî mülkiyet haklarından elde edilen gelirlere indirimli kurumlar vergisi oranı uygulayan ilk ülke konumundadır (Sakar, 2015: 548; Fabris, 2019: 40). Bilgi Geliştirme Kutusu (Knowledge Development Box) adı verilen uygulama kapsamında şirketleri fikrî mülkiyet geliştirme konusunda teşvik etmek, böylece hem yerli hem de yabancı yatırımcıların ülke ekonomisine yüksek katma değer sağlayan faaliyetlerde bulunmalarını temin etmek amacıyla (İrlanda Maliye Bakanlığı, 2022: 6) standart kurumlar vergisi oranı (%12,5) yerine %10 indirimli kurumlar vergisi uygulanmaktadır (EY, 2024: 837). Vergilendirilebilecek gelirin tespitinde Nexus Yaklaşımı'na paralel olarak bir şirket tarafından Ar-Ge faaliyetleri sonucunda bir varlığın tamamen veya kısmen geliştirilmesi, iyileştirilmesi veya oluşturulması için yapılan harcamaların fikrî mülkiyet haklarından elde edilen gelirden indirilmesi mümkündür. Ancak varlığın satın alınma maliyetinin elde edilen gelirden indirilmesine izin verilmemektedir (Flanagan, 2016: 63). İndirimli kurumlar vergisi uygulamasından faydalanabilmek için şirketlerin fikrî mülkiyet hakkının geliştirilmesi

amacıyla yaptığı Ar-Ge faaliyetlerini İrlanda'da gerçekleştirmeleri gerekmektedir (Fabris, 2019: 55). Uygulama kapsamında patentli buluşlar, bilgisayar programları ve yazılımlar ve benzeri diğer fikrî mülkiyet hakları indirimli kurumlar vergisinden faydalanabilmektedir (İrlanda Fikrî Mülkiyet Ofisi).

4. Türkiye'de Patent Box Sistemi ve Diğer Ülke Uygulamaları ile Karşılaştırılması

Türkiye'de Patent Box sistemine ilişkin düzenlemeler 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu'nda yer almaktadır. Bu kapsamda her iki Kanun hükümlerinin ayrı ayrı incelenmesi, uygulama farklılıkları bakımından yerinde olacaktır.

4.1. Kurumlar Vergisi Kanunu'nda Yer Alan Düzenlemeler

Türkiye'de Patent Box sistemi ile ilgili ilk yasal düzenleme 06.02.2014 tarihli ve 6518 sayılı Kanun'un 82'nci maddesi ile 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu (KVK)'na eklenen "Sınai Mülkiyet Haklarında İstisna" başlıklı 5/B maddesidir (Orkunoğlu Şahin ve Yereli, 2016: 192; Eser ve Şenel, 2021: 27). Bu maddeye göre "Türkiye'de gerçekleştirilen araştırma, geliştirme ve yenilik faaliyetleri ile yazılım faaliyetleri neticesinde ortaya çıkan buluşların;

- a) Kiralanması neticesinde elde edilen kazanç ve iratların,
- b) Devri veya satışı neticesinde elde edilen kazançların,
- c) Türkiye'de seri üretime tabi tutularak pazarlanmaları hâlinde elde edilen kazançların,
- ç) Türkiye'de gerçekleştirilen üretim sürecinde kullanılması sonucu üretilen ürünlerin satışından elde edilen kazançların patentli veya faydalı model belgeli buluşa atfedilen kısmının, % 50'si kurumlar vergisinden müstesnadır."

Kanun maddesi hükmü gereğince, gerekli şartları sağlayan mükellefler için kurumlar vergisi oranı standart oran (%25) yerine indirimli olarak %12,5 oranında uygulanacaktır. Kanun maddesinin uygulamasına ilişkin ayrıntılı açıklamalar 1 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'nde yapılmaktadır. Buna göre buluşlardan elde edilen kazançların istisnadan yararlanabilmesi için, araştırma, geliştirme, yenilik ve yazılım faaliyetlerinin Türkiye'de yapılması sonucu ortaya çıkmış olması gerekmektedir. Bu faaliyetlerin

kısmen Türkiye’de yapılması halinde sadece Türkiye’de yapılan kısma isabet eden tutarla sınırlı olmak üzere istisnadan faydalanmak mümkündür. İlgili Tebliğ’de Kanun maddesinde yer alan kavramların ne anlama geldiğine dair açıklamalar da yer almaktadır. Buna göre “Bu istisna uygulamasında,

- Patent, Türk Patent Enstitüsü (TPE) tarafından incelemeli sistemle verilmiş patenti,
- Faydalı model belgesi, TPE tarafından olumlu araştırma raporu sonucunda verilmiş faydalı model belgesini,
- Kiralama, patent veya faydalı model belgesine konu buluşun yurt içi veya yurt dışındaki gerçek veya tüzel kişilere inhisari veya inhisari olmayan lisans sözleşmesiyle belirli bir süre için kiralanmasını,
- Devir veya satış, patent veya faydalı model belgesine konu buluşun yurt içi veya yurt dışındaki gerçek veya tüzel kişilere bedel karşılığı satılmasını,
- Seri üretime tabi tutularak pazarlama, münhasıran patent veya faydalı model belgesine konu özgün ürünün Türkiye’de üretilerek yurt içi veya yurt dışındaki gerçek veya tüzel kişilere satışa sunulmasını,
- Üretim sürecinde kullanma, patent veya faydalı model belgesine konu buluşun, üretimi Türkiye’de gerçekleştirilen ürünlerin üretim sürecinde veya bu ürünlerin imalinde kullanılmasını ifade etmektedir.”

1 Seri No’lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği’nde istisnadan faydalanabilmek için gerekli diğer şartlar hakkında da açıklamalar yapılmaktadır. Buluşlara ilişkin araştırma, geliştirme, yenilik ve yazılım faaliyetlerinin Türkiye’de yapılmış olması yanında 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK) hükümleri çerçevesinde patent veya faydalı model belgesi verilerek koruma altına alınan buluşlar arasında olması ve ilgili buluşa ilişkin incelemeli sistemle patent veya olumlu araştırma raporu sonucunda faydalı model belgesi alınması gerekmektedir.

İstisnadan gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri faydalanabilmektedir. Dar mükellef olunması istisnadan faydalanmaya engel teşkil etmemektedir. Bu istisnadan faydalanabilmek için 551 sayılı KHK’nin 2’nci maddesinde hüküm altına alınan kişilerden olmak gerekmektedir. Buna göre Türkiye’de ikametgahı olan ya da

sınai veya ticari faaliyette bulunan kişiler ve Paris Anlaşması kapsamında başvuru hakkına sahip kişiler ile bunun dışında yer alan ancak Türkiye Cumhuriyeti uyruğundaki kişilere kanunen veya fiilen patent ve/veya faydalı model belgesi koruması tanıyan devletlerin uyruğundaki kişiler faydalanabilmektedir. Bu kişilerin patentli veya faydalı model belgeli buluşu geliştirme yetkisini sahip olmaları şartıyla, patent veya faydalı model belgesinin sahibi ya da bu belge üzerinde tekel niteliğinde özel bir ruhsata sahip olmaları gerekmektedir (1 Seri No’lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği).

KVK’nin 5/B-3 maddesine göre, patent veya faydalı model belgesinin verilmesinden itibaren istisna uygulanmasına başlanabilmekte ve patent veya faydalı model belgesi için sağlanan koruma süresi aşılmamak kaydıyla istisnadan faydalanılabilmektedir. 551 sayılı KHK’ye göre incelemeli sistemle verilen patentlerde koruma süresi başvuru tarihinden itibaren 20 yıl; araştırma raporu sonucunda alınan faydalı model belgelerinde ise başvuru tarihinden itibaren 10 yıldır (1 Seri No’lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği).

4.2. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu’nda Yer Alan Düzenlemeler

4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu’nun 2’nci maddesine göre teknoloji geliştirme bölgelerinde faaliyet gösteren gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, bu bölgelerde yaptıkları yazılım, tasarım, Ar-Ge faaliyetlerinden elde ettikleri kazançlar 31/12/2028 yılına kadar gelir ve kurumlar vergisinden istisna edilmiştir. Kanun’a 7263 sayılı Kanun’un 6’ncı maddesi ile eklenen Ek Madde 3’e göre ise ilgili istisnadan yararlanılacak kazanç tutarının 1 Milyon TL ve üzerinde olan gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri, bu tutarın %2’sini pasifte geçici bir hesaba aktarmak zorundadırlar. Bu tutar yıllık olarak 20 Milyon TL ile sınırlandırılmıştır. İlgili hesaba aktarılan tutarların hesabın oluşturulduğu yılın sonuna kadar Türkiye yerleşik girişimcilere yatırım yapmak için kurulmuş girişim sermayesi fonu paylarının satın alınması, girişim sermayesi yatırım ortaklıkları ya da Kanun kapsamındaki kuluçka merkezlerinde faaliyette bulunan diğer girişimcilere sermaye olarak konulması gerekmektedir. İlgili tutarın bu yerlere yıl sonuna kadar aktarılmaması halinde, yıllık beyanname üzerinden istisna edilen kazançların %20’si, ilgili yıldaki gelir ve kurumlar vergisi istisnasına konu edilememektedir.

5520 sayılı KVK’nin 5/B-6 maddesine göre KVK’de

yer alan istisnadan faydalanan mükelleflerin, 4691 sayılı Kanun hükmü gereğince faydalanılabilecek istisnadan ayrıca faydalanmaları mümkün değildir. Daha açık bir ifadeyle, gerek KVK gerekse 4691 sayılı Kanun'da yer alan istisna şartlarını sağlayan mükellefler, bu istisna hükümlerinden sadece birisinden faydalanabileceklerdir.

4.3. Türkiye ve Diğer Ülke Uygulamalarının Karşılaştırılması

Fikrî mülkiyet haklarından elde edilen kazançların vergilendirilmesine ilişkin Patent Box ve diğer benzeri uygulamalar, ülkeler tarafından şirketlerin fikrî mülkiyetlerini vergi cennetlerine veya vergi oranı düşük diğer ülkelere kaydırmalarını ve böylece vergi matrahını aşındırmalarını engellemeyi amaçlamaktadır (Evers vd. 2015; Bradley vd., 2015). Ülke uygulamaları kapsam olarak birbirine benzer niteliktedir. Ancak Birleşik Krallık, Hollanda ve Belçika çalışma kapsamındaki diğer ülkelere göre fikrî mülkiyet haklarına kapsam olarak daha geniş kurumlar vergisi avantajı sağlamaktadır. Özellikle Hollanda patentler, yenilikler, tasarım, model, çeşitli yazılımlar, prosedürler, teknik bilimsel araştırmalar gibi fikrî mülkiyet haklarını kapsamakta ve bu yönüyle uygulama kapsamı olarak diğer ülkelerden ayrılmaktadır (Orkunoğlu Şahin ve Yereli, 2016: 195).

Türkiye ve Belçika fikrî mülkiyetten elde edilen kazançların vergiden istisna edilmesi yoluyla vergi avantajı sunarken; Birleşik Krallık, Fransa, Hollanda ve İrlanda standart kurumlar vergisi oranı yerine indirimli kurumlar vergisi oranı uygulamaktadır. Daha açık bir ifadeyle Türkiye'de Patent Box sistemi kapsamında elde edilen gelirlerin %50'si (teknoparklarda %100'ü); Belçika'da ise %85'i vergiden istisna edilmiştir. Diğer ülkelerde ise elde edilen kazançlara istisna uygulanmamakta; kazanç düşük kurumlar vergisi oranına tabi tutulmaktadır. İndirimli kurumlar vergisi Birleşik Krallık, Fransa ve İrlanda'da %10; Hollanda'da %9 olarak uygulanmaktadır.

Belçika fikrî mülkiyet haklarından elde edilen gelirler için en büyük vergi avantajı sağlayan ülke konumundadır. Nitekim standart kurumlar vergisi oranının %25 olduğu Belçika'da, fikrî mülkiyet haklarından elde edilen gelirler için kurumlar vergisi %3,75 olarak uygulanmaktadır. Bu durum Belçika'da fikrî mülkiyet gelirleri için %85'lik bir vergi avantajı sağlamaktadır. Türkiye'de de teknoparklarda yapılan yazılım, tasarım, Ar-Ge faaliyetlerinden elde edilen kazançların tamamının vergiden istisna edilmesi önemli bir vergi

avantajıdır. Ancak bu avantaj sadece teknopark bölgelerinde faaliyette bulunan şirketler için geçerli olduğundan kapsamı dardır.

Ülke uygulamalarında fikrî mülkiyet haklarından elde edilen gelirlerin avantajlı vergi oranlarından ve vergi istisnalarından faydalanabilmesi için genellikle ilgili ülke içinde faaliyetin yapılmış olması şartı aranmaktadır. Ancak Hollanda avantajlı vergi uygulamalarından faydalanabilmek için patentlere özel olarak Ar-Ge faaliyetinin Hollanda dışında yürütülmesine de izin vermektedir.

Belçika, Birleşik Krallık, Hollanda, İrlanda ve Fransa uygulamalarında Patent Box sistemi OECD'nin Nexus Yaklaşımı'na uygun olarak tasarlanmıştır. Türkiye'de ise henüz bu yaklaşıma uygun gerekli düzenlemeler yapılmamıştır. Nexus Yaklaşımı şirketlerin fikrî mülkiyet varlığı geliştirilmesi için yaptığı harcamalar ile bu varlıktan elde edilen gelirler arasında bir bağ kurulmakta ve fikrî mülkiyetin geliştirilmesi ile doğrudan bağlantılı harcamalar, vergilendirilebilir gelirin tespitinden indirim konusu yapılabilir. Gelirin

Sonuç

Fikrî mülkiyet haklarının korunması ve teşvik edilmesine yönelik uygulamalar, fikrî mülkiyet haklarının ülke ekonomisi ve şirketlerin rekabet edebilirliğine etkileri nedeniyle birçok ülke tarafından yaygın şekilde kullanılmaktadır. Bu uygulamalardan Patent Box sistemi fikrî mülkiyet haklarından elde edilen gelirlerin diğer gelirlerle oranla daha düşük kurumlar vergisine tabi tutularak şirketlerin teşvik edilmesini sağlayan bir mekanizmadır.

Çalışmada Belçika, Birleşik Krallık, Fransa, Hollanda, İrlanda ve Türkiye'de Patent Box sisteminin işleyişi incelenmiştir. Belçika'nın sağladığı yüksek vergi avantajı ile dikkate çektiği görülmektedir. Vergi teşviklerinin uygulanma şekli ise ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Belçika ve Türkiye fikrî mülkiyet haklarından elde edilen gelirlerin bir kısmını vergiden istisna ederken; Birleşik Krallık, Fransa, Hollanda ve İrlanda elde edilen gelirlere düşük oranlı vergi uygulaması yolunu seçmektedir. Son yıllarda ülke uygulamalarının OECD'nin Nexus Yaklaşımı'na uyum konusunda bir çaba içindeki oldukları ve düzenlemelerini bu Yaklaşım çerçevesinde güncelledikleri ancak Türkiye uygulamasında henüz bu yaklaşıma uyum sağlama konusunda bir adım atılmadığı görülmektedir.

Patent Box sistemi inovasyon süreci yerine süreç sonunda elde edilen fikrî mülkiyet gelirlerine

odaklanması nedeniyle eleştirilmektedir. Bunun yanında Patent Box sisteminin sağladığı vergi avantajlarından ülkede bulunan bazı sektörlerde yer alan şirketlerin faydalanabiliyor olması, bu şirketler ile diğer şirketler arasında bir haksız rekabetin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Nitekim standart kurumlar vergisi yerine indirimli oran uygulaması veya elde edilen gelirlerin bir kısmının vergiden istisna edilmesi, diğer şirketlere göre daha az vergi ödenmesine ve vergi sonrası gelirin artmasına neden olmaktadır. Patent Box sistemi standart kurumlar vergisi yerine indirimli kurumlar vergisi veya elde edilen gelirin belirli bir kısmının vergi dışı bırakılması nedeniyle vergi gelirlerinin bir kısmından vazgeçilmesi anlamına da gelmektedir. Ayrıca ülke uygulamalarında bir standardın olmaması, Patent Box sisteminin şirketlerce vergi planlamasının bir aracı olarak kullanılarak, faaliyetlerin vergi avantajı yüksek ülkelere kaydırılmasına neden olabilmektedir.

Sonuç olarak Patent Box sistemi uygulama farklılıkları ve yapılan eleştirilere rağmen fikrî mülkiyet haklarının gelişiminde önemli bir mali teşvik uygulamasıdır. Patent Box uygulamasının yenilikçiliğin teşvik edilmesi, özellikle yabancı yatırımların çekilmesi ve şirketlerin ve ülkenin ekonomik rekabet gücünün artırılması konusunda sağlayacağı faydalar düşünüldüğünde, Türkiye uygulamasının OECD standartları ile uyumlu hale getirmesi gerekmektedir. Böylece yabancı yatırımcıların çekilmesi ve yerli şirketlerin inovasyon sürecine katkıda bulunması sağlanırken, ekonomik kalkınmayı da olumlu yönde etkileyecektir.

Kaynakça

- Alstadsæter, A., Barrios, S., Nicodeme, G., Skonieczna, A. M., ve Vezzani, A. (2018). Patent Boxes Design, Patents, Location, and Local R&D. *Economic Policy*, 33(93), 131-177, <https://doi.org/10.1093/epolic/eix021>
- Appelt, S., Cabral, A. C. G., Hanappi, T., Galindo-Rueda, F., ve O'Reilly, P. (2023). Cost and Uptake of Income-Based Tax Incentives for R&D and Innovation. *OECD Science, Technology and Industry Working Papers* No: 2023/0, <https://dx.doi.org/10.1787/4f531faf-en>, Erişim Tarihi: 07.01.2025
- Atkinson, R. D., ve Andes, S. (2011). Patent Boxes: Innovation in Tax Policy and Tax Policy for Innovation. The Information Technology & Innovation Foundation, <https://www2.itif.org/2011-patent-box-final.pdf>, Erişim Tarihi: 04.01.2025
- Belçika Maliye Bakanlığı (2024). Tax Incentives for Research & Development & Innovation. https://finance.belgium.be/sites/default/files/Brochure%20RD_Tax%20incentives_2024_ENG_A5_MRitondo.pdf, Erişim Tarihi: 10.01.2025
- Bradley, S., Dauchy, E. P., and Robinson, L. (2015). Cross-Country Evidence on the Preliminary Effects of Patent Box Regimes on Patent Activity and Ownership. *Tuck School of Business Working Paper* No. 2681433, <https://ssrn.com/abstract=2681433>, Erişim Tarihi: 06.01.2025
- Brown, J. M. (2012). Patent Box Taxation: A Comparison of Four Recent European Patent Box Tax Regimes and an Analytical Consideration of if and How the United States Should Implement Its Own Patent Box. *International Lawyer*, 46(3), <https://scholar.smu.edu/til/vol46/iss3/6>, Erişim Tarihi: 05.01.2025
- Çelebi, A. K., ve Kahrman, H. (2011). Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'de Ar-Ge Faaliyetlerine Yönelik Vergi Teşvikleri ve Bunların Karşılaştırmalı Analizi. *Maliye Dergisi*, (161), 33-63.
- De Luca, A., ve Hausch, J. (2017). Patent Box Regimes - A Vehicle for Innovation and Sustainable Economic Growth. *Canadian Tax Journal*, 65(1), https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2962326, Erişim Tarihi: 05.01.2025
- De Rassenfosse, G. (2015). Patent Box Policies. Australian Government Department of Industry, Innovation and Science. https://www.industry.gov.au/sites/default/files/May%202018/document/pdf/patent_box_policies.pdf, Erişim Tarihi: 04.01.2025
- Eser, L. Y., ve Şenel, K. (2021). İnovasyona Yönelik Vergi Politikası: Patent Box Rejimi. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 17-36.
- Evers, L., Miller, H., ve Spengler, C. (2015). Intellectual Property Box Regimes: Effective Tax Rates and Tax Policy

Considerations. *International Tax Public Finance*, 22(3), <https://dx.doi.org/10.1007/s10797-014-9328-x>

EY (2024). *Worldwide Corporate Tax Guide 2024*. EYGM Limited, <https://www.ey.com/content/dam/ey-unified-site/ey-com/en-gl/technical/tax-guides/documents/en-gl-wctg-10-2024.pdf>, Erişim Tarihi: 06.01.2025

Fabris, D. (2019). To Open the Box or to Close the Box? "Patent Box" Regimes in the EU Between R&D Incentives and Harmful Tax Practices. *Amsterdam Law Forum*, 11(1), 33-65, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3331114, Erişim Tarihi: 09.01.2025

Flanagan, D. (2016). Knowledge Development Box: Best in Class?. <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/pdf/2016/04/ie-itr-issue-1-2016-damien-flanagan.pdf>, Erişim Tarihi: 09.01.2025

Gaessler, F., Hall, B. H., ve Harhoff, D. (2021). Should there be lower taxes on patent income?. *Research Policy*, 50(1), <https://doi.org/10.1016/j.respol.2020.104129>

Göçer, İ., Kutbay, H., Gerede, C., ve Aslan, R. (2014). Vergi Teşviklerinin Ar-Ge ve İnovasyona Etkisi: Panel Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi. *Maliye Dergisi*, (167), 163-183.

Gravelle, J. G. (2016). A Patent/Innovation Box as a Tax Incentive for Domestic Research and Development. CRS Report, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R44522/3>, Erişim Tarihi: 05.01.2025

Griffith, R., Miller, H., ve O'Connel, M. (2014). Ownership of Intellectual Property and Corporate Taxation. *Journal of Public Economics*, 112, 12-23, <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2014.01.009>

Hollanda Vergi İdaresi. Innovatiebox, <https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/zakelijk/winst/vennootschapsbelasting/innovatiebox/>, Erişim Tarihi: 09.01.2025

İrlanda Fikrî Mülkiyet Ofisi. Knowledge Development Box, <https://www.ipoi.gov.ie/en/commercialise-your-ip/knowledge-development-box/>, Erişim Tarihi: 10.01.2025

İrlanda Maliye Bakanlığı (2022). Research & Development Tax Credit and the Knowledge Development Box. <https://assets.gov.ie/221555/1f36372a-3cd5-43c0-b432-49ab30084d6e.pdf>, Erişim Tarihi: 10.01.2025

Kutbay, H., ve Öz, E. (2021). Seçilmiş Ülkelerde Ar-Ge Faaliyetlerine Sağlanan Vergi Teşvikleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (67), 28-48. <https://doi.org/10.51290/dpusbe.746462>

Lester, R. (2021). Tax accounting research on corporate

investment: A discussion of the impact of IP box regimes on the M&A market by Bradley, Ruf, and Robinson (2021). *Journal of Accounting and Economics*, 72(2-3), <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2021.101451>

Monsenego, J. (2021). The New IP Box Regime in France. 21 Ocak 2021, <https://delsol-lawyers.com/The-new-IP-Box-regime-in-France>, Erişim Tarihi: 10.01.2025

Neubig, T., Galindo-Rueda, F., Appelt, S., Criscuolo, C., ve Bajgar, M. (2016). Fiscal Incentives for R&D and Innovation in a Diverse World. *OECD Taxation Working Papers* No: 27, <https://dx.doi.org/10.1787/5jl9stckfs0-en>

OECD Data Explorer, <https://data-explorer.oecd.org/>

OECD (2015). Countering Harmful Tax Practices More Effectively, Taking into Account Transparency and Substance, Action 5 - 2015 Final Report. *OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project*, OECD Publishing, Paris.

OECD (2023). Income-Based Tax Relief for R&D and Innovation: An Integrated View. *OECD Science, Technology and Industry Policy Papers* No: 161, OECD Publishing.

Orkunoğlu Şahin, İ. F., ve Yereli, A. B. (2016). Seçilmiş AB Ülkelerinde ve Türkiye'de Patent Gelirlerine İlişkin Vergileme "Patent Box" Rejimi. *Sosyoekonomi*, 24(29), 183-203. <https://doi.org/10.17233/se.2016.07.001>

Pfeiffer, O., ve Spengel, C. (2017). Tax Incentives Research and Development and Their Use in Tax Planning. *ZEW Discussion Paper* No: 17-046, <http://ftp.zew.de/pub/zew-docs/dp/dp17046.pdf>, Erişim Tarihi: 04.01.2025

PwC (2024). France Corporate-Tax Credits and Incentives. 18 Mart 2024, <https://taxsummaries.pwc.com/france/corporate/tax-credits-and-incentives>, Erişim Tarihi: 11.01.2025

Rowe-Brown, M., ve James, H. (2020). Patent Box Evaluation. HM Revenue & Customs. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5faad17ce90e075c4b5c94ac/Evaluation_report_-_Patent_Box.pdf, Erişim Tarihi: 11.01.2025

Sakar, A. Y. (2015). Innovation for a New Tax Incentive: Patent Box Regime Turkey and the EU Application. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 195, 544-553, <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.06.269>

Silva-Gámez, A. I., Méndez-Prado, S. M., bve Arauz, A. (2022). What's Happening with the Patent Box Regimes? A Systematic Review. *Sustainability*, 14(18), <https://doi.org/10.3390/su141811423>

World Intellectual Property Organization, What is Intellectual Property?, <https://www.wipo.int/about-ip/en/>, 03.01.2025

Fatih Köşeli^{*} ^{*} Sorumlu Yazar, Ticaret Uzmanı, e-posta: fatihkoseli87@gmail.com,

Sıcak Takip Yetkisi ve Söz Konusu Yetki Çerçevesinde Türk Gümrük İdaresi

Öz

Sıcak takip yetkisi, kapsamı esas olarak 1958 tarihli Açık Denizler Sözleşmesi ve 1982 tarihli Birleşmiş Devletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ile belirlenen, uluslararası hukukta kabul gören ve kıyı devletinin ulusal düzenlemelerine yönelik ihlalleri deniz egemenlik sahalarnın ötesinde de takip etmesini sağlayan bir yetki olup, açık denizlerin serbestliği ve bayrak devletinin münhasır yargı yetkisi ilkelerinin istisnası niteliğindedir. Geçmişte öncelikle bir uluslararası örf adet hukuku kuralı olarak ortaya çıkan yetki, 20'nci yüzyılda uluslararası pozitif hukuk düzenlemelerine konu olmuştur. Kıyı devletine, yabancı bayraklı bir geminin o devletin ulusal düzenlemelerine aykırı hareket ettikten sonra açık denizlere doğru kaçması halinde, kaçan gemiyi başka bir devletin kara sularına girene dek takip etme, durdurma ve yakalama yetkisi tanınmaktadır. Söz konusu yetkinin kullanımı belirli şartlara tabi tutulmuş olup, bu şartlara uyulmaması halinde takibi icra eden devlet açısından sorumluluk doğması mümkündür. Türk Gümrük İdaresi de söz konusu yetkiyi kullanmak açısından ulusal ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde mukteldir. Gümrük kontrolleri açısından benzer uluslararası örnekler de mevcuttur. Bu yetkinin kullanım çerçevesinin somut bir şekilde çizilmesi, mevcut kapasitenin beşerî ve teknik boyutta iyileştirilmesi gümrük kontrolleri açısından önemli bir caydırıcılık sağlayabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sıcak Takip, Gümrük, Açık denizler

JEL Sınıflama Kodları: K33, K14, K40.

Hot Pursuit Authority and Turkish Customs Administration Within the Context of the Authority in Question

ABSTRACT

Hot pursuit authority is an authority accepted in international law, the scope of which is determined primarily by the 1958 Convention on the High Seas and the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea, which enables coastal states to pursue violations of their national regulations beyond their maritime sovereignty areas. It is an exception to the principles of freedom of the high seas and the exclusive jurisdiction of the flag state. The authority, which emerged primarily as a rule of international customary law in the past, became the subject of international positive law regulations in the 20th century. In the event that a foreign-flagged ship escapes to the high seas after acting contrary to the national regulations of that state, the coastal state is granted the authority to follow, stop and capture the escaped ship until it enters the territorial waters of another state. The use of this authority is subject to certain conditions, and failure to comply with these conditions may result in liability for the state that carries out the follow-up. The Turkish Customs Administration is also competent to use this authority within the framework of national and international law. There are also similar international examples in terms of customs controls. Drawing the framework for the use of this authority concretely and improving the existing capacity in personal and technical dimensions will provide significant deterrence in terms of customs controls.

Keywords: Hot pursuit, Customs, Open Seas

JEL Codes: K33, K14, K40.

To Cite: Köşeli, F. (2025). Sıcak Takip Yetkisi ve Söz Konusu Yetki Çerçevesinde Türk Gümrük İdaresi. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*. 12(38), 106-127. doi: 10.70490/gumrukticaretdergisi.1644469

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Extended Summary

Considering that almost three-quarters of the globe is covered with water, it is clear that regulations regarding the seas are of critical importance. It is possible to state that this importance is mainly due to economic and security-based reasons. States have sovereignty areas in the seas as well as land countries within the framework of international law rules. However, a significant majority of the seas are defined as the high seas, which cannot be considered as the sovereignty area of any country.

All states have the right to use and benefit from the high seas within the framework of international law rules, regardless of the condition of having a coastline on any sea. As stated in the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS), the sovereignty claims of states over any part of the high seas are considered invalid. Within this framework determined by international law rules, the flag state is considered the sole authority over ships in the high seas as a rule. The flag state refers to the state whose flag the ship flies, whose ship is registered in the ship registry and whose nationality it is subject to.

However, some exceptional cases regarding the exclusivity of jurisdiction have been identified in the 1958 Convention on the High Seas and the 1982 United States Convention on the Law of the Sea. In the exceptional cases specified, the intervention of states to a foreign-flagged ship is considered legitimate. The exceptional cases in question are determined in the UNCLOS as

the prohibition of the transportation of slaves, the prevention of piracy (piracy activities), the prevention of the illicit trade in narcotic substances and psychotropic substances, and the termination of unauthorized broadcasts from the high seas. In addition to the provisions listed, another situation that legitimizes the intervention of states to a foreign-flagged ship is the hot pursuit regulation, which grants the authority to follow, intervene in the ship and take it to the ports of the coastal state after the intervention in the open sea in case the foreign-flagged ship acts in a manner contrary to the legal regulations of the coastal state. Although this right is not a concept specific to the seas, the right to hot pursuit at sea will be examined in this study.

The right of hot pursuit has been generally accepted in the past within the framework of customary international law and has subsequently become the subject of positive law regulations. The incidents that occur during the implementation of this right have caused discussions and disputes in the field of international law many times in history. Within the framework of this study, first of all, what the right of hot pursuit is and the conditions that must be complied with while the pursuit is being carried out will be examined. Subsequently, the authority and competence of the Turkish Customs Administration in this regard, its possibilities and capacity and possible development areas will be emphasized.

Giriş

Yerkürenin neredeyse dörtte üçünün suyla kaplı olduğu göz önüne alındığında, denizlere ilişkin düzenlemelerin kritik önemi haiz olduğu açıktır. Bu önemin esasen ekonomik ve güvenlik temelli nedenlerden kaynaklandığını ifade etmek mümkündür. Devletler, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde kara ülkelerinin yanı sıra denizlerde de egemenlik sahaslarına sahiptirler. Bununla birlikte, denizlerin önemli bir çoğunluğu herhangi bir ülkenin egemenlik sahasında addedilemeyen açık denizler olarak nitelendirilmektedir.

Herhangi bir denize kıyı sahibi olmak şartı aranmaksızın bütün devletlerin uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde açık denizleri kullanma ve açık denizlerden yararlanma hakkı bulunmaktadır. 1982 Birleşmiş Devletler Deniz Hukuku Sözleşmesinde (BMDHS) de ifade edildiği üzere devletlerin açık denizlerin herhangi bir kısmı üzerindeki egemenlik iddiaları geçersiz sayılmaktadır. Uluslararası hukuk kurallarıyla belirlenen bu çerçevede açık denizlerde kural olarak gemiler üzerindeki tek yetkili mercii bayrak devleti sayılmaktadır. Bayrak devleti, geminin bayrağını taşıdığı, gemi siciline kayıtlı olduğu ve uyrukluğuna tabi olduğu devleti ifade etmektedir.

Bununla birlikte, 1958 tarihli Açık Denizler Sözleşmesi (ADS) ve 1982 Birleşmiş Devletler Deniz Hukuku Sözleşmesinde yetkinin münhasırlığına ilişkin bazı istisnai durumlar da tespit edilmiştir. Belirlenen istisnai hallerde devletlerin yabancı bayraklı bir gemiye müdahalesi meşru kabul edilmektedir. Söz konusu istisnai haller; BMDHS’de köle taşınmasının yasaklanması, deniz haydutluğunun (korsanlık faaliyetlerinin) önlenmesi, uyuşturucu maddelerin ve psikotrop maddelerin yasadışı ticaretinin önlenmesi, açık denizden izinsiz bir şekilde yapılan yayınlara son verilmesi olarak belirlenmiştir. Sayılan hükümlerin dışında devletlerin yabancı bayraklı bir gemiye müdahalesini meşru kılan bir diğer hal ise yabancı bayraklı gemi tarafından sahildevletinin yasal

düzenlemelerine aykırı bir şekilde hareket edilmesi halinde açık denizlerde takip edilmesi, gemiye müdahale edilmesi ve müdahale neticesinde sahildevletinin limanlarına götürülme yetkisini tanıyan sıcak takip hakkı düzenlemesidir. Söz konusu hak yalnızca denizlere özgü bir kavram olmamakla birlikte bu çalışmada denizlerde sıcak takip hakkı irdelenecektir.

Sıcak takip hakkı, geçmişte uluslararası örf ve âdet hukuku çerçevesinde genel kabul görmüş ve ardından pozitif hukuk düzenlemelerine konu olmuştur. Söz konusu hakkın uygulanması esnasında gerçekleşen hadiseler, tarihte birçok kez uluslararası hukuk alanında tartışmalara sebebiyet vermiş ve uyuşmazlık konusu olmuştur. Bu çalışma çerçevesinde öncelikli olarak sıcak takip hakkının ne olduğu ve takip gerçekleştirilirken uyulması gereken şartlar incelenecektir. Müteakiben, Türk Gümrük İdaresinin bu konudaki yetki ve salahiyeti, imkân ve kapasitesi ve muhtemel gelişim alanları üzerinde durulacaktır.

1. Sıcak Takip Yetkisi

1.1. Genel Olarak Sıcak Takip Yetkisi

Sıcak ya da kesintisiz takip hakkı, bir kıyı devletine ait yetkili gemi ya da uçaklara, kendi deniz egemenlik alanlarında ulusal hukukunu ya da mezkûr alanlara ilişkin haklarını ihlal eden ve bu alanları terk ederek açık denizlere yönelen yabancı bayraklı gemileri açık denizlerde takip etme ve yakalama, refakat halinde kendi limanlarına götürme ve yargılama yapma yetkisi tanıyan bir haktır (Gözlügöl, 2013, s. 478; Sherlokc, 1968, s. 11; Oppenheim, 1905, s. 321; Pazarcı, 2014, s. 290; Tanaka, 2012, s. 163).

Sıcak takip hakkı bugün pozitif hukuk metinleriyle ihdas edilmiş ve koruma altına alınmış olmakla birlikte, esasen uluslararası örf ve âdet hukukunda uzun süredir uygulanan ve benimsenmiş bir kural ve hak hüviyetindedir (Gözügüzelli, 2022, s. 1910; Oppenheim, 1905, s. 321).

Sıcak takip hakkının amacı, hukuka aykırı nitelikte eylemlerde bulunan gemilerin açık denizlerin serbestliği ilkesinin arkasına sığınarak soruşturma ve kovuşturmadan kaçınmalarını engellemek olarak ifade edilebilir. Söz konusu kavram, kıyı devletinin egemenlik hakkının geçici nitelikte bir uzantısıdır. Kıyı devleti, ulusal hukukuna yönelik ihlalleri engellemek ve bunları bastırmak imkanına kavuşmaktadır. Bu yönüyle sıcak takip hakkı, açık denizlerin serbestliği ve bayrak ilkesinin istisnası niteliğindedir (Zhou, 2006, s. 557; Reuland, 1993, s. 557; Sherlok, 1968, s. 11; Gözügüzelli, 2022, s. 1920; Tanaka, 2012, s. 163). Çünkü, kural olarak açık denizlerdeki yabancı bayraklı gemi üzerinde yalnızca bayrak devletinin yetkisinin bulunduğu kabul edilir.

Açık denizlerin serbestliği, BMDHS 88'inci madde uyarınca açık denizlerin barışçıl amaçlarla kullanılmasına tabidir. Söz konusu serbestliğin, devletlerin ulusal hukukunun ihlal edilmesi neticesinde istismar edilmesi söz konusu olabilmektedir. Uluslararası hukuk, açık denizlerin uluslararası düzene aykırı hareket edenler açısından güvenli bir sığınak olmasını engellemek amacıyla bu yönde bir yetkiyi tanımıştır (Reuland, 1993, s. 559).

Devletlerin özellikle uyuşturucu, silah, kültür ve tabiat varlıkları ve insan kaçakçılığıyla mücadele gibi hayati derecede önem arz eden takip ve kontrol faaliyetlerinde belirli şartlar altında mutlak yargı yetkisine sahip olduğu alanların dışına da çıkarak caydırıcılık teşkil etmesinin, tespit ettiği usulsüzlükleri önlemesi ve bastırmasının sıcak takip yetkisinin özünü oluşturduğu ifade edilebilir. Aksi takdirde, suç teşkil eden faaliyetlerle iştigal eden kişiler ve örgütlerin soruşturulması ve kovuşturulması ihtimaline önemli ölçüde ket vurulmuş olurdu. Sıcak takip yetkisini, birbiriyle yarışan yetkiler olarak ifade edilebilecek kıyı devletinin kendi egemenlik sahalarında sahip olduğu yetki ve bayrak devletinin yabancı gemiler üzerinde sahip olduğu yargı yetkisi arasında denge kurmaya yönelik bir düzenleme olarak ifade etmek

mümkündür (Coombs, 2016, s. 8).

Diğer taraftan, sıcak takip yetkisinin kullanımının yalnızca o kıyı devletinin egemenliğine katkı sağlayan bir yetki olarak nitelendirilmemesi gerektiği düşünülmektedir. Bitişik bölge için telaffuz edildiği üzere kıyı devletlerinin sağlık düzenlemelerine yönelik ihlalleri takip ve kontrolü yalnızca o kıyı devletini ilgilendirmemektedir. Gerçekleştirilen takip ve kontrol faaliyetlerinin sağlık, çevre ve kamu düzeni anlamında küresel boyutta katkılarının olması oldukça muhtemel bir husustur.

Kanaatimce sıcak takip hakkının net bir şekilde anlaşılabilmesi için öncelikli olarak açık denizler kavramının, açık denizlere hâkim olan genel ilkelerin ve devletlerin denizlerde sahip oldukları egemenlik alanlarının incelenmesi gerekmektedir.

1.2. Açık Denizler ve Açık Denizlerin Serbestliği İlkesi

Bilindiği üzere, açık denizler hiçbir devletin ülkesine ait olmayan uluslararası bir deniz alanı olarak kabul görmektedir. 1958 tarihli Açık Deniz Sözleşmesi'nin 1'inci maddesi uyarınca açık deniz kavramı bir devletin kara sularına ve iç sularına dahil olmayan bütün deniz kısımları manasına gelmektedir. BMDHS'de de söz konusu sözleşmedeki açık denizlere ilişkin hükümlerin herhangi bir devletin münhasır ekonomik bölgesine, kara sularına, iç sularına veya takımda sularına dahil olmayan tüm deniz alanları hakkında uygulanacağı (m. 86) düzenlenmektedir.

Kıyı devleti olsun ya da olmasın bütün devletler söz konusu açık denizlerden yararlanma hakkına sahiptir. Bu durum açık denizlerin serbestliği ilkesi olarak nitelendirilmektedir (Pazarıcı, 2014, s. 289). BMDHS hükümlerine göre (m. 87) bu serbestlik seyrüsefer serbestisini, açık denizler üzerinde uçuş gerçekleştirme serbestisini ve sözleşmenin belirli bölümlerindeki düzenlemeler saklı kalmak kaydıyla denizaltı kabloları ve petrol boruları döşeme, sun'i adalar ve uluslararası hukukun izin

verdiği diğer tesisleri inşa etme, balık avlanma ve bilimsel araştırma serbestisini ihtiva etmektedir.

Bu noktada, Türkiye Cumhuriyeti'nin BMDHS'ne taraf olmadığını belirtmek gerekmektedir. Türkiye söz konusu sözleşmenin hazırlık çalışmalarına aktif bir şekilde katılım sağlamış; ancak kara sularının genişliği gibi bazı düzenlemeler hakkında bulunan şerhleri nedeniyle taraf olmama yoluna gitmiştir (Anlar Güneş, 2007, s. 12). Bununla birlikte, çalışmanın konusunu oluşturan sıcak takip hakkına ilişkin düzenlemeleri uluslararası örf ve âdet hukuku kuralları çerçevesinde benimsemiş durumdadır.

İlkenin tarihsel gelişimi irdelendiğinde, Hollanda asıllı Hugo de Grotius, *Mare Liberum* (Serbest Deniz) ya da "Felemenklerin Hindistan'la Ticaret Hakkına İlişkin Layiha" adlı eserinde açık denizlerin serbestliği ilkesini ortaya koymuş ve belki de bugün denizlerin çoğuna hâkim olan ilkenin temelini atmıştır. Bu ilkenin temellerine Roma hukukunda da rastlamak mümkündür (Sherlock, 1968, s. 12). Aslında bu noktada Grotius'un Hollanda Doğu Hindistan Şirketi tarafından görevlendirilmiş bir kişi olduğunu ve çalışmasını Şirketin uzak doğuya yaptığı ticaret atılımını temellendirmek ve Portekiz'in bu sahalardaki tekeline karşı çıkmak maksatlı yazdığını da hatırlatmak gereklidir (Oppenheim, 1905, s. 303).

Grotius denizlerin serbestliği ilkesini öncelikle Tanrı'nın iradesine dayandırmıştır, ona göre eğer öyle olmasaydı Tanrı aynı kaynakları yeryüzünün her yerine eşit bir şekilde dağıtır ve denizlerde ticarete gerek duyulmazdı. Grotius, bu söyleminin devamında denizlerin tek bir ulus tarafından sahip olunamayacak kadar devasa olduğunu ifade etmiştir (Grotius, 2004 (1609), s. 25; Grotius, 1967 (1625), s. 58; Oppenheim, 1905, s. 313). Elbette bu söylemin temelinde pragmatik bir nosyon bulunmakta ve Grotius Hollanda'nın açık denizlerdeki iddialarını bir temele dayandırmaya çalışmaktadır.

Grotius'un bu önemli çıkışı itirazsız kalmamış,

İspanyol Gentilis 1613 tarihli "Advocatio Hispanica" adlı eserinde İspanyol ve İngiliz çıkarlarının üstünlüğünü savunmuştur (Oppenheim, 1905, s. 304). İngiliz John Selden 1635 tarihli *Mare Clausum* adlı eserinde denizlerin önemli bir çoğunluğunun bazı güçlü devletlerce zaten sahiplenilmiş olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte, söz konusu karşı çıkışlar zamanla geçerliliğini yitirmiş ve açık denizler ilkesi genel kabul gören bir niteliğe kavuşmuştur (Beck, 1931, s. 88; Oppenheim, 1905, s. 306).

Grotius'un dile getirdiği söz konusu serbestlik ilkesi belirtilen deniz alanlarının herhangi bir kurala tabi olmadığı anlamına gelmemektedir (Pazarıcı, 2014, s. 289). Bununla birlikte, gemiler herhangi bir devletin münhasır egemenliğinde bulunmayan açık denizlerde bulunurken, istisnai durumlar haricinde yalnızca bayrağını taşıdıkları devletin yargı yetkisine tabi tutulmuşlardır (Reuland, 1993, s. 558; Aybay, 1992, s. 84; Pazarıcı, 2014, s. 290).

1.3. Devletlerin Denizlerdeki Egemenlik Alanları

Önemli bir çoğunluğunu oluşturuyor olsa da denizler yalnızca açık denizlerden ibaret değildir. Uluslararası hukuk kuralları uyarınca denizler farklı hukuki statülerde bulunan ve devletlerin egemenlik haklarının bu statülere göre belirlendiği alanlara ayrılmış bulunmaktadır. Birinci Deniz Hukuku Konferansı neticesinde kabul edilen 1958 tarihli Deniz Hukuku Sözleşmeleri (Kıta Sahaneliği Sözleşmesi, Açık Deniz Sözleşmesi, Kara Suları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi, Açık Denizlerde Balıkçılık ve Canlı Kaynakların Korunmasına İlişkin Sözleşme ve Uyuşmazlıkların Zorunlu Çözümüne İlişkin İhtiyari Protokol) ve BMDHS söz konusu deniz alanlarına dair hukuki rejimleri belirlemektedir. İlgili düzenlemeler uyarınca belirtilen deniz alanları; iç sular, kara suları, kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge, bu alanlarla bağlantılı güvenlik bölgeleri ve açık denizler şeklinde sıralanabilir.

1958 tarihli Açık Deniz Sözleşmesi'nin 1'inci

maddesi uyarınca açık deniz kavramının bir devletin kara sularına ve iç sularına dahil olmayan bütün deniz alanları manasına geldiği yukarıda ifade edilmişti. Bu çerçevede kara suları ve iç sular kavramlarına, bunlar öncesinde de esas hat kavramına konunun açık bir şekilde izah edilebilmesi için değinilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Esas hat kavramını, deniz alanlarının ölçümü için esas teşkil eden, kıyı hattı ile denizin en düşük cezir hattı seviyesindeyken birleştiği çizgi olarak ifade etmek mümkündür (Pazarcı, 2014, s. 259; Tanaka, 2012, s. 44). Söz konusu hattı çok girintili çıkıntılı olmayan, genel manasıyla düz olarak tanımlanabilecek kıyı hatlarında uygulamak gayet olasıdır. Ancak girinti ve çıkıntısı fazla olan, kıyı hattı boyunca yakın mesafede bir adalar dizisinin bulunduğu yerlerde uygun noktaların birleştirilmesi suretiyle “düz esas hatlar” usulünün benimsenebileceği BMDHS’nin 7’nci maddesinde düzenlenmektedir. Bir deltanın mevcut olduğu ve diğer coğrafi özellikler nedeniyle kıyı hattının değişken olduğu bölümlerde de uygun noktaların en düşük cezir çizgisi hattınca belirlenmesi mümkündür.

İç sular, esas hattın kara tarafında kalan sular olarak düşünülebilir ve kanalları, körfezleri ve limanları kapsadığı ifade edilebilir (Klabbers, 2014, s. 237; Tanaka, 2012, s. 77). Kıyı devletin iç sularında mutlak bir egemenliğinin bulunduğu genel kabul görmektedir (Pazarcı, 2014, s. 260; Tanaka, 2012, s. 78). Kural olarak kara sularında mümkün olan zararsız geçiş hakkı iç sular açısından geçerli değildir.

Kara suları ise kıyı devletin kıyıları etrafında, esas hattan başlayarak belirli bir mesafeye kadar uzanan ve söz konusu devlete egemenlik hakkı atfedilen deniz alanları olarak tanımlanabilir (Acer & Kaya, 2022, s. 208; Pazarcı, 2014, s. 262). BMDHS’nin 3’üncü maddesi uyarınca her devlet kara sularının genişliğini belirleme hakkına sahip olmakla birlikte, bu genişlik esas hatlardan itibaren 12 deniz milini aşmamaktadır. Kara suları kavramı

18’inci yüzyılın ortalarından itibaren devletlerce genel kabul gören bir ilke haline gelmiştir. Kıyı devletin deniz sınırlarının kıydan itibaren etkili bir kontrol gerçekleştirebileceği bir mesafeye kadar uzanacağı benimsenmiştir. Bu mesafenin üç deniz mili olarak tespit edilmesi ise o dönemki toprakların azami menzillerinin bir yansıması niteliğindedir (Sherlock, 1968, s. 14; Beck, 1931, s. 95). Kara suları, kıyı devletin deniz ülkesi niteliğinde olup, ülkenin bir parçası olması hasebiyle devletin egemenliği altında kabul edilir (Pazarcı, 2014, s. 265).

Türkiye Cumhuriyeti kara sularına ilişkin esasları 2674 sayılı Karasuları Kanunu ile belirlemektedir. Söz konusu Kanun uyarınca kara sularının genişliği Cumhurbaşkanınca tespit edilecek esas hatlardan itibaren ölçülmekte olup, genişliği altı deniz milidir. Ancak belirli denizler için Cumhurbaşkanınca o denizlere ilişkin özel durumlar ve hakkaniyet ilkesi dikkate alınmak kaydıyla altı deniz milinin üstünde bir genişlik tespit edilebileceği de hüküm altına alınmıştır. Nitekim 29/5/1982 tarihli ve 8/4742 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Akdeniz ve Karadeniz için o tarihte “mevcut olan durumun sürdürülmesi” hükmüyle kara suları genişliğinin on iki deniz mili olarak belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Dolayısıyla mezkûr Bakanlar Kararı içeriğinde yer verilmeyen Adalar (Ege) Denizi açısından 2674 sayılı Karasuları Kanunu ile belirlenen altı deniz mili uygulamasının geçerli olduğunu ifade etmek mümkündür.

Yukarıda da ifade edildiği üzere açık denizler devletlerin kara suları ve iç sularına dahil olmayan deniz alanları olarak tanımlanmaktadır. Kıyı devletleri, öncelikli olarak kara suları ve iç sularında mutlak egemenliğe sahiptirler. Devletler, bu deniz alanlarının ötesinde de belirli haklara sahip olmakla birlikte, bunun seviyesi kara suları ve iç sularındaki egemenlik seviyesiyle aynı düzeyde değildir (Ergüven, 2018, s. 373). Örneğin, kara sularına bitişik nitelikte olan ve kara sularının başladığı hattan itibaren yirmi dört deniz milini aşmayacağı BMDHS 33’üncü maddede ifade

edilen bitişik bölgede devletin kontrol yetkisi gümrük, maliye, sağlık veya muhaceret (göç) ile ilgili kanun ve kurallarına riayetsizlikleri önlemekle sınırlandırılmıştır. Bitişik bölgenin tesis edilmesi için bunun ilan edilmesi gerekmektedir birlikte, Türkiye Cumhuriyeti henüz bu yönde bir ilanda bulunmamıştır (Demir, 2020, s. 38) .

1.4. Sıcak Takip Yetkisinin Pozitif Hukukta İhdası

Bu kavramı açık denizlerin serbestliği ilkesinin bir istisnası olarak tanımlayan ilk kişi Hollandalı yargıç Cornelius van Bynkershoek (1673-1743) olmuştur (Coombs, 2016, s. 7). Özellikle 19'uncu yüzyılda uluslararası ticaretin Sanayi Devrimini müteakiben büyük bir ivmeyle artış göstermesi ülkelerin gümrük alanında kendilerini koruyucu politikalar benimsemelerine, bu doğrultuda kaçakçılıkla mücadelede daha geniş nitelikte ilkeler belirlemelerine çanak hazırlamıştır. Deniz kaynaklarının kullanımına yönelik teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelerle daha farklı kaynakların işlenmesi imkanının belirmesi devletlerin bu konuya artan bir motivasyonla yaklaşmasını sağlayan ikinci bir etken olmuştur (Coombs, 2016, s. 46). 19'uncu yüzyılın sonlarına dek bu konuda bir uygulama ve görüş birlikteliği sağlanamamakla birlikte, 20'nci yüzyılın başlarında kıyı devletlerinin, özellikle de Anglo-Amerikan devletlerin bu yönde artan uygulamaları uluslararası örf adet hukukunun oluşmasına katkı sağlamıştır (Coombs, 2016, s. 36). Kodifikasyon sürecinin öncesindeki 1805 tarihli The Anna ve 1804 tarihli Church v Hubbart uyuşmazlıkları sıcak takip yetkisine ilişkin ilk uyuşmazlıklar olarak kabul görmektedirler (Coombs, 2016, s. 31).

1905 yılında meydana gelen ve "The North" gemisinin konu olduğu uyuşmazlıkta Amerikan bayraklı uşkuna gemisi Kanada kara sularında pisi balığı avlarken Kanada Sahil Güvenliğince tutuklanmıştır. Bu uyuşmazlık esnasında Kanada yargı makamları sıcak takip yetkisinin tanınması için bir sözleşme ya da statüye gerek olmadığını

ifade etmiş ve uluslararası kabul gören bir yetki olduğunu belirtmiştir (Sherlock, 1968, s. 44).

1930 yılında Lahey'de Milletler Cemiyetince uluslararası hukuka dair bir Kodifikasyon Konferansı toplandığında bu hak ülkelerin çoğu tarafından fiili olarak benimsenmiş durumdaydı ve bu fiiliyatın yansımaları 1929'da Amerika Birleşik Devletleri'ndeki meşhur alkol yasaklamaları esnasında alkollü içki kaçakçılığıyla iştigal ederken Birleşik Devletler Sahil Güvenliği tarafından batırılan Kanada bandıralı "I'm Alone" gemisine dair yasal uyuşmazlıkta müşahade edilmiştir (Frazer, 1929, s. 414).

Bu gelişmeler ve benimsenmişlikle birlikte söz konusu genel hukuk ilkesinin bir pozitif hukuk metnine dönüşmesi 1958'de Cenevre'de gerçekleştirilen Birinci Deniz Hukuku Konferansı neticesinde Açık Deniz Sözleşmesinin kabulü ile mümkün olmuştur. Sonrasında ise gelişen ihtiyaçlarla birlikte 1982 tarihli BMDHS çerçevesinde güncellenmiştir.

2. Sıcak Takip Hakkına İlişkin Şartlar

Kıyı devletin uluslararası hukuka uygun bir şekilde sıcak takip hakkını gerçekleştirmesi için bazı koşulların karşılanması gerekmektedir. Bu koşullar hem esasa hem de şekle yönelik olabilirler. Öncelikli olarak kıyı devletin yasal düzenlemelerine dair belirli deniz alanlarında gerçekleştirilecek ihlaller ve bunların niteliği esasa yönelik koşulları teşkil ederken; dur ihbarında bulunulması, hangi nitelikte gemilerin takip edebileceği ve edilebileceği gibi şartlar ise şekle yönelik şartları teşkil eder. Bu çerçevede sıcak takip hakkına dair karşılanması gerekli şartlar; ihlale dair şartlar, sıcak takibe tabi tutulabilecek yabancı bayraklı gemiler ve takibi gerçekleştirecek kıyı devleti gemilerine dair şartlar, ihlalin öznesi geminin pozisyonuna ilişkin şartlar, takip eden geminin uyarıda bulunmasına ilişkin şartlar, takibin kesintisiz nitelikte olmasına ilişkin şartlar, takibin kesintisiz nitelikte olmasına ilişkin şartlar ve kuvvet kullanımına ilişkin şartlar başlıkları altında incelenecektir.

2.1. İhlale İlişkin Şartlar

Kıyı devleti, başlıca iç sularında ve kara sularında olmak üzere hak sahibi olduğu deniz egemenlik alanlarında ulusal düzenlemelerine aykırılık içeren bir ihlal gerçekleşmesi halinde sıcak takip hakkına başvurabilecektir. Bu husus, sıcak takip yetkisine başvurulması için ilk basamak olarak nitelendirilebilir (Coombs, 2016, s. 64). Bu çerçevede, açık denizlerde gerçekleşecek ihlallere dayanarak sıcak takip hakkına başvurulması söz konusu olmamaktadır (Gözlügül, 2013, s. 482).

Sıcak takip hakkının söz konusu olabilmesi için sübuta ermesi gereken ihlallerin özüne ilişkin, yani ne tür ihlallerde sıcak takip yapılabileceğine ilişkin uluslararası deniz hukukunda açık bir düzenleme mevcut değildir. Bununla birlikte uygulamada örneklerin belirli ihlal çeşitlerinde yoğunlaştığı müşahade edilmektedir. 1993 yılında “Poseidon” isimli gemiye İngiltere tarafından gerçekleştirilen müdahalede uyuşturucu kaçakçılığı (The Case of R v Mills and Others) (Gilmore, 1995, s. 950), 1997 yılında “M/V Saiga” gemisine Gine Devletince gerçekleştirilen müdahalede olduğu üzere yasadışı akaryakıt kaçakçılığı (M/V Saiga (No.2) (Saint Vincent and the Grenadines v Guinea) (Oxman & Bantz, 2000, s. 140), Amerika Birleşik Devletleri’nce 1929 yılında Kanada bayraklı “I’m Alone” gemisine yapılan müdahalede alkol kaçakçılığı (Dennis, 1929, s. 351), kaçak balıkçılık (United States v. F IV Taiyo Maru) (Reuland, 1993, s. 566) sıcak takip hakkının konusunu oluşturmuş ihlaller olarak tarihte yerlerini almışlardır.

Günümüze yakın tarihli bir sıcak takip uyuşmazlığı da 2013 yılında Greenpeace örgütüne ait Hollanda bayraklı “Arctic Sunrise” gemisine Rusya Federasyonu’nun gerçekleştirdiği operasyonda görülmüştür. 18 Eylül 2013 tarihinde Greenpeace örgütü mensubu 30 kişi Rusya’nın münhasır ekonomik bölgesinde bulunan “Prirazlomnaya” petrol platformuna protesto maksatlı afiş asmak için çıkış yapmış, Rus görevliler söz konusu eyleme müdahalede bulunmuş ve ardından Arctic Sunrise

gemisi ve beraberindekiler göz altına alınarak bir Rus limanı olan Mourmansk’a götürülmüşlerdir (Elferink, 2016, s. 382; Katman, 2014, s. 143; Gülçür, 2017, s. 151). Uluslararası Daimî Tahkim Mahkemesi Hollanda’nın başvurusu üzerine uluslararası bir nitelik kazanan uyuşmazlığa dair 2015 yılında verdiği kararda Rusya’nın yaptığı müdahaleden dolayı sorumlu olduğuna karar vermiştir.

İnsan/göçmen kaçakçılığı, çevresel düzenlemelerin ihlali ve korsanlık faaliyetleri de sıcak takip yetkisinin konusunu oluşturabilecek ihlaller olarak görülmekle birlikte, söz konusu ihlaller sınırlı nitelikte olmayıp kıyı devletinin yasal düzenlemeleriyle ilişkilidir.

Nitekim 1958 tarihli ADS ya da 1982 tarihli BMDHS söz konusu ihlallere yönelik bir belirleme yoluna gitmemiş; devletlerin kendi ulusal düzenlemelerinin ihlal edildiğine dair makul inanışının uygulama için yeterli olduğuna işaret etmiştir (Gözlügül, 2013, s. 482). Bu açık uçlu ifade tarzı da aslında ne kadar önemsiz olursa olsun herhangi bir ulusal düzenleme ihlaliinde sıcak takip uygulamasına gidilebileceği manasına gelmektedir (Reuland, 1993, s. 566; Gözügüzelli, 2022, s. 1909).

Bununla birlikte, milletlerarası mücamele (nezaket) (international comity) kuralları ve uygulamaya dair zorluklar olarak ifade edilebilecek bazı hususlar kıyı devletlerini önemsiz ihlallerde bu yola başvurmamaya yönlendirmektedir (Reuland, 1993, s. 568; Ergüven, 2018, s. 374).

İhlale ilişkin diğer önemli bir kriter ise bu ihlalin objektif olarak açık bir ihlal olması ve buna dair kanıt bulunmasıdır. BMDHS, kıyı devletlerinin sıcak takip yetkisine başvurusu için, ulusal düzenlemelerinin ihlal edildiğine dair “yeterli kaniya” (good reason to believe) sahip olunmasını öngörmektedir. Bu ifade tarzı, karşılanması gerekli asgari bir seviyeye işaret etmekte ve herhangi bir dayanak bulunmaksızın bu tedbire başvurulmasını önlemeye yönelik bir saik taşımaktadır (Reuland, 1993, s. 569). İhlalin kesin bir şekilde kanıtlanması

şartı aranmamaktadır; ancak M/V Saiga uyuşmazlığında da ifade edildiği üzere takip için basit şüphe de yeterli görülmemektedir (Coombs, 2016, s. 65; Oxman & Bantz, 2000, s. 146).

ADS'nin hazırlık çalışmalarında (the travaux preparatoires) teşebbüs halinde kalmış ihlallerin de sıcak takip yetkisinin kapsamına alınması Brezilya'nın önerisiyle gündeme gelmiş olup; teşebbüs konusu ihlale yönelik yukarıda da ifade edildiği üzere yeterli bir kanının bulunması halinde gemilerin mezkûr yetki kapsamında takip edilebileceği düşünülmektedir (Reuland, 1993, s. 570).

Geçmişte gerçekleştirilen bir ihlal nedeniyle sıcak takip yetkisinin uygulanıp uygulanamayacağı hakkında farklı yönde görüşler bulunmaktadır. Birinci görüşe göre, BMDHS ve ADS, geçmişte sonuçsuz kalmış sıcak takip yetkisinin devam ettirilmesi olarak ifade edilebilecek bu duruma lafzi düzenlemesiyle imkân vermemektedir. Nitekim takip etme yetkisi, izlenen gemilerin kendi devletinin veya üçüncü bir devletin kara sularına girmesi ile sona ermektedir. Dolayısıyla sona eren bu yetkinin yeniden canlandırılmasının uluslararası düzenlemeler çerçevesinde söz konusu olmadığı düşünülmektedir.

Bu durum, tabiri caizse herhangi bir ihlal işleyen geminin günahlarının kıyı devletinden başka bir devletin kara sularına girilmesiyle temizleneceği gibi bir intiba yaratmakta olup, uluslararası düzenin bu husus kaynaklı zarar görebileceği ifade edilmektedir (Reuland, 1993, s. 581). Konuya ilişkin diğer görüşler incelendiğinde; Poulantzas sıcak takip yetkisinin zaten istisnai nitelikte bir tedbir olduğunu, uluslararası düzenlemelerin sözel yorumu kapsamında yetkinin başka bir devletin kara sularına girilmesiyle sona erdiğini, ara verilmediğini, halihazırda suçluların iade edilmesi gibi diğer yasal başvuru yollarının da bulunduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte, açıkça yasal düzenlemelerden kaçınmak maksadıyla bir devletin kara sularından kısa süreli geçilmesi ya da bu alanda kısa süreli kalınması gibi eylemlerde

yetkinin devamının söz konusu olabileceğini de ifade etmekten geri kalmamıştır (Poulantzas, 2002, s. 231).

Kanaatimce söz konusu hususu her olayın nevi şahsına münhasır özellikleri içerisinde değerlendirmek gerekmektedir. Örneğin muhatap devletler arasında suçluların iadesine ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmaması ya da diplomatik münasebetlerin bozulmuş durumda olduğu hallerde suçun takibinin zorlaşacağı göz önüne alınarak kısa süreli geçiş ve kalışların yetkinin devamına engel olmaması gerektiği ifade edilebilecektir. Böyle bir durumda uluslararası düzenin korunmasına dair faydanın, işlendiğine yeterli kanının sahip olunduğu suçun ağırlığı da göz önüne alınarak, düzenlemelerin dilindeki muğlaklığa galebe çalması gerektiği düşünülmektedir.

Bu noktada, her olayı kendi somut koşulları içerisinde değerlendirmek, müdahalenin kanunların uygulanması açısından gerekliliğini dikkate alırken bayrak ilkesinin sağladığı egemenliğin özünü göz ardı etmemek elzemdir. Reuland da bu çerçevede sıcak takip hakkını belki de gerçekten “sıcak” nitelikteki olaylara sınırlamanın daha doğru bir hareket tarzı olduğunu ifade etmektedir (Reuland, 1993, s. 581).

Diğer yandan, gerçekleştirilen ihlalin geminin yetki alanında işlenmiş, gemiye atfedilecek bir suç olması şartı aranmaktadır. Gemide bulunan bir yolcu tarafından işlenen bir suçun gemiye atfedilemeyeceği, kıyı devletinin yargı yetkisinin yalnızca gemiye yönelik olduğu ifade edilebilir (Gözügüzelli, 2022, s. 1910).

2.2. Takip Eden Geminin Uyarıda Bulunmasına İlişkin Şartlar

Takibe başlanmadan önce izlenen gemiye yönelik bir “dur” uyarısında bulunulması gerekmektedir. Uyarı görsel ya da işitsel nitelikte olabilecektir. BMDHS’nin 111’inci maddesinin birinci fıkrası uyarınca takip eden geminin “dur” uyarısını yaptığı esnada yabancı geminin bulunduğu sularda, deniz egemenlik sahasında bulunması mecbur değildir.

Uyarıda bulunulmasının önemi “United States v. Postal” uyuşmazlığında çok belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Uyuşmazlık konusu olayda “La Rosa” isimli Cayman Adaları (Grand Cayman) bayraklı gemi Amerikan Sahil Güvenliğinin dikkatini herhangi bir görsel tanımlayıcısı bulunmaması nedeniyle çekmiş ve gemiye çıkmıştır. Ancak mürettebat tarafından bazı evrakların ibraz edilmesinin ardından gemi terk edilmiş, durum merkeze iletilmiş ve doğan şüphe üzerine gümrük araması yapılması amacıyla tekrar gemiye çıkma emri verilmiştir. Bu esnada gerçekleştirilen kontrollerde gemide uyuşturucu tespit edilmiş ve mürettebat tutuklanarak gemi limana çekilmiştir. Mahkeme, işitsel ve görsel uyarı verilmesine dair şartın gemiye ikinci çıkıştan hemen öncesine kadar karşılanmadığını, ikinci çıkış esnasında La Rosa’nın Amerikan mevzuatının belirli kontrolleri gerçekleştirebilmek için belirlemiş olduğu on iki deniz millik mesafenin dışına çıktığını, dolayısıyla sıcak takip hakkına ilişkin şartların karşılanmadığını belirtmiştir (Finnerty, 1980, s. 1083).

Bununla birlikte öğretide uyarı gerekliliğinin karşılanmamasının belirli koşullarda sıcak takip yetkisini etkilemeyeceği ifade edilmektedir. Bu duruma dayanak olarak “The Newton Bay” uyuşmazlığında olduğu üzere halihazırda kaçmaya çalışan gemiye yönelik bir uyarıda bulunulmasının anlamsız kalabileceği düşüncesi belirtilmiştir (Reuland, 1993, s. 584). Söz konusu uyuşmazlıkta ihlali gerçekleştiren geminin mürettebatının takibin amacını açık bir şekilde anlamış olması ve buna karşın takipten kaçmaya çalışması yeterli

bulunmuştur (Williams, 1939, s. 94). Kanaatimce, söz konusu olayın somut koşullarının uyarıyı manasız kılabilmesi kabul edilmekle birlikte, uluslararası hukukta kullanımı bu nitelikte istisnai bir nitelik arz eden yetkinin düzenlemelere uygun bir şekilde icra edilmesi daha doğru olacaktır. Uyarının ihlali gerçekleştiren gemiye açık ve net bir şekilde iletilmesi, takibin kesintisizliğinin sağlanması burada dikkate alınması gereken önemli hususlardır.

2.3. Sıcak Takibe Tabi Tutulabilecek Gemilere İlişkin Şartlar

Sıcak takip hakkı kıyı devletinin yetkili gemilerince ancak yabancı bayraklı gemilere yönelik tatbik edilebilmektedir. Uluslararası deniz hukuku düzenlemelerine göre bayrak yasası çerçevesinde açık denizlerde serbestlik ilkesi ve gemiler üzerinde kendi bayrak devletlerinin münhasır yargı yetkisi bulunmaktadır; bununla birlikte sıcak takip hakkı söz konusu kavramlara getirilen istisnalar arasında bulunmaktadır (Gözlügöl, 2013, s. 479; Reuland, 1993, s. 577).

Bu çizgide, yabancı bayraklı gemiler kümesinin irdelenmesi ve bazı belirlemelerin yapılması elzemdir. Sıcak takip yetkisi, herhangi bir yabancı devletin mülkiyetinde bulunmayan ya da kamu hizmetiyle yetkilendirilmemiş ticaret gemileri için söz konusudur (Gözlügöl, 2013, s. 485). Savaş gemileri ve devletin ticari olmayan maksatlarla görevlendirdiği gemilerin sıcak takip yetkisine tabi tutulması söz konusu değildir. Yabancı bir devlete ait olan ve ticari nitelikte hizmet veren gemiler ise savaş gemileri ve devletin ticari olmayan maksatlarla görevlendirdiği gemilere tanınan hukuki statüden yararlanamazlar (Kuran, 2009, s. 246).

Nitekim BMDHS 95 ve 96’ncı maddelerde savaş gemileri ve bir devlete ait olan veya onun tarafından işletilen ve münhasıran ticari olmayan bir kamu hizmetinde kullanılan gemilerin mutlak yargı bağımsızlığına sahip oldukları hüküm altına alınmıştır. Bununla birlikte savaş gemileri ve bir

devlete ait olan veya onun tarafından işletilen ve münhasıran ticari olmayan bir kamu hizmetinde kullanılan gemilere müdahale edilebilmesi açısından meşru müdafaa hükümleri saklıdır.

2.4. Yetkili Kıyı Devleti Gemilerine İlişkin Şartlar

Uluslararası hukuk hükümleri çerçevesinde sıcak takibi gerçekleştirmeye yetkili gemiler belirli sınırlamalara tabi tutulmuşlardır. BMDHS 111'inci madde çerçevesinde sıcak takip hakkı kıyı devletinin ancak savaş gemileri veya askeri uçakları veya açık dış işaretlerle bir kamu hizmetine tahsis edilmiş oldukları ve bu konuda yetkili kılındıkları açık bir şekilde belli olan diğer gemiler veya uçaklar tarafından kullanılabilir. Bu noktada belirginleşen husus, takibi gerçekleştirecek gemiler üzerindeki devlet otoritesinin varlığıdır.

Savaş gemileri ve askeri uçaklar açısından bu varlığın ve görünürlüğü aşikâr olduğu ifade edilebilir; bununla birlikte takibe yetkili diğer gemilerin spesifik olarak yetkilendirilmesi gerektiği BMDHS'nin lafzından çıkarılabilecektir (Reuland, 1993, s. 562). Ancak Poulantzas'ın ifade ettiği ve katılmakta olduğum görüşe göre bu spesifik yetki her somut olay bazında söz konusu gemilere tanınması gerekli bir yetki mahiyetinde değildir. Kıyı devleti tarafından sahil güvenlik, gümrük idaresi gibi idarelere ait bazı spesifik gemilere tanınmış olan genel nitelikte bir yetki sıcak takip için yeterli koşulu sağlamaktadır (Poulantzas, 2002, s. 197; Ergüven, 2018, s. 380).

2.5. İhlalin Öznesi Geminin Pozisyonuna İlişkin Şartlar

Yukarıda da değinildiği üzere ihlalin kıyı devletinin deniz egemenlik alanlarında gerçekleştirilmesi ve ihlali gerçekleştiren geminin söz konusu deniz egemenlik alanlarında bulunması önemli bir gerekliliktir. BMDHS'nin 111'inci maddesinin birinci fıkrasında izlemenin izleyen devletin iç sularında, takımda sularında, kara sularında

veya bitişik bölgesindeyken başlaması şartının bulunduğu, kara suları ve bitişik bölgenin ötesinde ancak kesintiye uğramaması şartıyla devam edebileceği düzenlenmektedir.

Sıcak takip hakkı yalnızca kara suları, iç suları ya da bitişik bölgede gerçekleşen ihlaller ile sınırlandırılmış nitelikte değildir. BMDHS'nin 111'inci maddesinin ikinci fıkrası uyarınca kıta sahanlığı üzerindeki tesisleri çevreleyen güvenlik bölgeleri de dahil olmak üzere münhasır ekonomik bölgede veya kıta sahanlığında gerçekleşen ihlaller nedeniyle de uygulanabilir. Önceki başlıklarda incelenen "Arctic Sunrise" uyuşmazlığı da bu hususa örnek niteliğindedir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere devletlerin söz konusu deniz alanlarındaki otoriteleri değişken niteliktedir. Nitekim BMDHS 33'üncü madde uyarınca bitişik bölgede kıyı devletinin gerçekleştireceği kontrollerin kapsamı gümrük, maliye, sağlık veya muhaceret (göç) alanlarıyla sınırlandırılmıştır.

Yine BMDHS 60'ncı maddede kıyı devletinin münhasır ekonomik bölgede suni adalar, tesisler ve yapılar inşa edebileceği düzenlenmekte; bu yapılar üzerinde kıyı devletinin gümrük, maliye, sağlık, güvenlik ve muhaceret konularındaki kanun ve kurallardan doğanlar dahil olmak üzere münhasır yetkiye sahip olduğu belirtilmektedir. Söz konusu düzenleme de gerçekleştirilebilecek kontrollerin amaçlarını belirli ölçüde sınırlandırmaktadır. Kıta sahanlığı açısından da ihlallerin buradaki haklara ilişkin olması gerekmektedir. Söz konusu deniz egemenlik alanlarında gerçekleştirilecek sıcak takip hakkına ilişkin koşullar "mutatis mutandis" yani duruma göre uyarlanacak şekilde tatbik edilecektir.

İzleyen geminin, takip edilecek geminin pozisyonunu kendisinde mevcut uygun vasıtalarla tespit etmesi gerekmektedir. Nitekim sıcak takip hakkının doğası izlenen geminin bulunduğu konuma göre şekillenebilmektedir. Bununla birlikte söz konusu tespitin çürütülemez bir nitelikte

olması beklenmemekte; yeterli bir kaniya ulaşılmış olması yeterli bulunmaktadır (Reuland, 1993, s. 582).

Bu konuda son olarak “yapıcı mevcudiyet” olarak tanımlanabilecek bir doktrinden bahsedilmesi faydalı olacaktır. Bu doktrin kapsamında takip edilen ana geminin kendisi kıyı devletinin egemenlik sahalarında bulunmamakla birlikte, bu gemiye bağlı küçük teknelerin, kayıkların herhangi birinin kıyı devletinin egemenlik sahasında bir ihlal işlemesi durumunda ana gemi söz konusu egemenlik sahasında yapıcı bir mevcudiyet içinde bulunmuş varsayılır ve sıcak takibe konu edilebilir (Reuland, 1993, s. 587; Tanaka, 2012, s. 165). Bu doktrine ilişkin en bilinen örnek de “Araunah” vakasıdır. Söz konusu vakada Britanya bayraklı bir uşkuna (iki direkli yelkenli gemi), kendisi el koyma esnasında üç deniz mili olarak belirlenen Rus kara sularının dışında bulunmaktaysa da, bu geminin mürettebatı kayıklar aracılığıyla Bering Denizinde Rus deniz egemenlik sahasında bulunan bir alanda yasa dışı bir şekilde fok avcılığında bulunmuştur (McLaughlin, 2023, s. 8). Bu uyuşmazlıkta Britanya tarafını temsilen Lord Salisbury, Araunah’nın Rus kara sularının dışında bulunmasına rağmen kayıklar aracılığıyla Rus kara sularında yasa dışı avcılık yapılması nedeniyle el koymanın gerçekleştirilmesine karşı çıkmadığını ifade etmiştir. Yargısal makamlar da el koymanın hukuki olduğunu ifade etmiş ve ana gemi ve bu ana gemiye bağlı yardımcı gemi olarak ifade edilebilecek gemileri “tek” olarak değerlendirmeye yönüne gitmiştir (Coombs, 2016, s. 33).

“R. v. Mills and Others” uyuşmazlığı da yapıcı mevcudiyet kuramı içerisinde incelenebilecek bir diğer uyuşmazlıktır (Ergüven, 2018, s. 376). Ana gemi-yardımcı gemi şeklinde bir ilişkinin mevcudiyetinin belirttiği bu “yapıcı mevcudiyet” kuramının, BMDHS’nin 111’inci maddesi dördüncü fıkrasında dolaylı olarak kabul edildiği öğretilde ifade edilmektedir (Tanaka, 2012, s. 165).

2.6. Takibin Kesintisiz Nitelikte Olmasına İlişkin Şartlar

Sıcak takip yetkisinin isimlendirilmesinde sıcak ya da kesintisiz kavramlarının kullanılması, yetkiye dair önemli bir niteliğe işaret etmektedir. Takip, BMDHS m. 111/4 uyarınca takibi gerçekleştiren gemilerin, ihlali gerçekleştiren geminin veya bunun araçlarından birinin veya ekip halinde ortak hareket eden gemilerden birinin, kara suları içerisinde veya duruma göre, bitişik bölgede veya münhasır ekonomik bölgede veya kıt’a sahanlığı üzerinde bulunduğu elindeki kullanılabilir vasıtalarla kanaat getirdiği takdirde ve izleyen gemilerce uyarıda bulunulmasıyla başlamaktadır (Williams, 1939, s. 94).

Bu çerçevede, takip ancak kesintiye uğramadığı hallerde devam ettirilebilir. Nitekim takip konusu geminin kendi bayrak devletinin ya da üçüncü bir devletin kara sularına girmesi takibi sona erdiren bir durum olarak düzenleme altına alınmıştır. Bununla birlikte, öğretilde söz konusu kesintinin önemli bir nitelikte olması gerektiğine dair görüşler de mevcuttur. Nitekim yukarıda da ifade edildiği üzere Poulantzas sırf takipten kurtulmak maksadıyla gerçekleştirilen kısa süreli kesintileri sıcak takip yetkisinin sona ermesi için yeterli bulmamaktadır (Poulantzas, 2002, s. 231; Reuland, 1993, s. 584).

Bu hususun yanı sıra, takip eden geminin şüpheli gemiden ayrılan küçük sandalları takip etmek amacıyla bir süre durması, takip edilen geminin bir süre sis içerisine girerek kaybolması takibin kesintisizliğine halel getirmeyecektir.

Diğer taraftan, takibi başlatan gemi ile ele geçirmeyi gerçekleştiren geminin aynı gemi olması mecburiyeti de bulunmamaktadır (Reuland, 1993, s. 584; Sherlok, 1968, s. 67). Ancak, gemiler takibi icra ederken gerçekleştirebilecek devretme hadisesinin takibin kesintisizliğine halel getirmeyecek şekilde anlamlı bir birliktelik içinde olması şartı aranır.

2.7. Kuvvet Kullanımına İlişkin Şartlar

ADS ya da BMDHS’de sıcak takip yetkisi icra edilirken kuvvet kullanımına dair bir hüküm mevcut olmamakla birlikte, takip eden geminin kuvvet kullanması uluslararası hukuk öğretisine tanınmaktadır. Nitekim böyle bir yetkinin mümkün olmaması halinde sıcak takip yetkisinin anlamsız hale geleceği aşıkardır.

Söz konusu kuvvet kullanımının gerekli ve ölçülü bir şekilde gerçekleştirilmesi ve son çare olarak başvurulması önemli nitelikte bir husustur. Bu noktada, takip edilen geminin ihlal ettiği düzenlemeler ile takip eden geminin başvurmuş olduğu kuvvetin ölçüsünün bir terazi kapsamında dengede bulunması gerekmektedir. Buna göre, bir kuvvet ölçüsü olarak takip edilen geminin pruvasına doğru yayılım ateşi açılması ya da bunun yeterli olmadığı hallerde geminin hareket kabiliyetini etkisiz hale getirecek ölçüde kuvvet kullanımında bulunulması söz konusu olabilmektedir (Reuland, 1993, s. 585; Sherlokc, 1968, s. 72).

Yukarıda bahsedilen Kanada bayraklı l’m Alone gemisine yönelik müdahalede, Kanada Devleti sözleşmede öngörülen hakları uygulamak için benimsenen tedbirlerin, hakların uygulanması için gerekli asgari tedbirlerle sınırlı olduğunu, mevcut uyuşmazlıkta sergilenen orantısız tutumun tazminat için gerekli koşulları meydana getirdiğini savunma olarak ilgili makamlara sunmuştur (Frazer, 1929, s. 415; Sherlokc, 1968, s. 73). M/V Saiga uyuşmazlığında Mahkeme, kuvvet kullanımından mümkün mertebe kaçınılması gerektiğini ve ancak kaçınılmaz bir seviyeye ulaşıldığında makul ve ölçülü bir kuvvet kullanımına başvurulması gerektiğini ifade etmektedir (Oxman & Bantz, 2000, s. 146; Tanaka, 2012, s. 167).

Sıcak takip ile hedeflenen amaca ulaşılması için gerekli kuvvetin kullanımı bazı noktalarda makul kuvvet kullanımı anlamına gelmemektedir. l’m Alone uyuşmazlığında görüldüğü üzere ihlali gerçekleştiren geminin batırılması, gemi üzerinde

yargısal yetkilerin kullanılması maksadıyla geminin yakalanması ve kıyı devletinin bir limanına kadar refakat edilmesi amaçlarını fazlasıyla aşmış görünmektedir. Uluslararası hukukun, sıcak takip ile gerçekleştirilmek istenen amaç ne olursa olsun, geminin batırılması noktasında bir sınır belirlediği anlaşılmaktadır (Sherlokc, 1968, s. 74; Tanaka, 2012, s. 166). Bununla birlikte, konunun her uyuşmazlık temelinde ayrıca değerlendirilmesi ve ihlalin niteliğinin dikkatlice göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

2.8. Sıcak Takibin Sona Ermesi

Sıcak takip yetkisinin sona ermesi için söz konusu en belirgin faktör ihlali gerçekleştiren geminin başka bir ülkenin kara sularına girmesidir. Takip edilen geminin takipten kaçınmak maksadıyla başka bir ülkenin kara sularına girişinin takibin kesintisizliğini zedelemeyebileceği hususuna yukarıda değinilmişti.

Diğer yandan, geminin takibinin sis ve benzer hava koşulları içerisinde kısa bir süre için kesintiye uğraması sıcak takip yetkisini zedelememekte, kesintinin daha belirgin ve uzun süreli bir nitelikte olması beklenmektedir.

Sıcak takibin ne kadar sürebileceği konusunda da geçmişte farklı görüşler gündeme getirilmiştir. “Fur Seal” uyuşmazlığında Sir Charles Russell sıcak takibin zaman ve mesafe açısından ölçülü bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğini; Lord Sterndale, “Anichab” uyuşmazlığında eğer ihlalcı gemi kaçmayı başarabiliyorsa takibin altı ay ve fazlasına kadar sürebileceğini, Piggott ise takibin derhal başlatılması kaydıyla zaman ve mesafe olarak herhangi bir limitin bulunmadığını ifade etmiştir (Sherlokc, 1968, s. 69). Nitekim l’m Alone uyuşmazlığında takip denizin yaklaşık iki yüz mil açıklarında nihayete ermiştir. Bununla birlikte, ihlalcı geminin kendi bayrak ülkesinin ya da başka bir ülkenin kara sularına girmiş olması takibin sona ermesi açısından değişmez bir ilke niteliğini korumaktadır. Takibin bu şekilde kara sularına girilmesiyle sona ermesi, açık denizlerin

barışçıl kullanımına dair genel kabul gören ilkelerin ve diğer bir devletin egemenliğine atfedilen kutsallığın, takibi gerçekleştiren devletin kolluk gücünü uygulamasına dair ihtiyaca daha ağır bastığının göstergesidir (Sherlok, 1968, s. 70).

Bu çerçevede, sıcak takip yetkisinin kullanımının; bayrak devletinin gemi üzerindeki egemenlik yetkilerine olası müdahalesi, takip edilen geminin kendisine ve içerisindeki yolcu ya da mürettebata olası zararları ve bunların dışında geminin seferlerinde oluşabilecek gecikme kaynaklı işletme maliyetlerine olumsuz etkileri ve kaçırılan fırsat maliyetleri göz önüne alınarak dikkatlice ele alınması gerekmektedir. Nitekim kıyı devletlerinin sorumluluğuna gidilen uyuşmazlıklar (Itata, I'm Alone, Arctic Sunrise gibi) söz konusu olmuştur (Sherlok, 1968, s. 75).

3. Sıcak Takip Yetkisi Çerçevesinde Türk Gümrük İdaresi

3.1. Türk Gümrüklerinin Yapılanması, Görev ve Sorumlulukları

Gümrük idareleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin teşkilat yapılanması içerisinde Ticaret Bakanlığı çatısında bulunmakta olup, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 441'inci maddesinin birinci fıkrası (e) bendi uyarınca "27/10/1999 tarihli ve 4458 sayılı Gümrük Kanunu, gümrük işlemleriyle ilgili diğer mevzuat ve uluslararası sözleşmelerin uygulanmasını sağlamak; gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma ilişkin iş ve işlemleri yürütmek; gümrük kontrolüne tabi kişi, eşya ve araçların muayene ve kontrolünü yapmak", aynı fıkranın (ğ) bendi uyarınca "Gümrüklü yer ve sahalarda münhasıran, Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesinde gerektiğinde ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmak suretiyle kaçakçılığı önlemek, izlemek ve soruşturmak" Ticaret Bakanlığının sorumluluğundadır.

Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü bu yapılanma kapsamında Ticaret Bakanlığının hizmet birimlerinden birisi olup, yukarıda

belirtilen sorumlulukların yerine getirilmesini teminen bünyesinde bulunan özel birimlerden de faydalanarak denizlerde ve limanlarda faaliyet göstermektedir. Deniz Devriye, Gemi Arama ve Konteyner Kontrol Ekipleri gümrüklerin deniz yapılanması içindeki özel ekiplerini oluşturmaktadır. Söz konusu ekipler, Genel Müdürlük bünyesinde halihazırda mevcut 27 ani müdahale ve devriye botundan faydalanarak faaliyetlerini yerine getirmektedir.

Genel Müdürlüğün öncelikli görev ve sorumluluğu, Türkiye Gümrük Bölgesinde, sıcak takibin gerçekleştirilme amaçlarından da birisi olan kaçakçılıkla mücadele etmek üzerinedir. Türkiye Gümrük Bölgesi, 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 2'nci maddesinde düzenlendiği üzere Türkiye Cumhuriyeti topraklarının yanı sıra kara sularını, iç sularını ve bunların üzerindeki hava sahasını ihtiva eden bölgeyi ifade etmektedir. Kaçakçılıkla mücadele etmeye ilişkin görev ve sorumlulukları yerine getirme hususu, yukarıda ifade edildiği üzere yalnızca 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin ilgili hükümleriyle ihdas edilmemiştir. 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nun 19'uncu maddesinde ayrıca "*Mülki amirler, Gümrük Müsteşarlığı personeli ile Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığına bağlı personel, bu Kanunla yaptırım altına alınan fiilleri önleme, izleme ve araştırmakla yükümlüdür.*" şeklinde bir düzenleme de bulunmaktadır.

Bununla birlikte, gümrük idarelerinin sıcak takip yetkisi icra edebileceği tek sorumluluk alanı kaçakçılıkla mücadele değildir. Gümrük idareleri, ilgili mevzuat hükümleri kapsamında farklı görev ve sorumlulukları icra etmekle yükümlü kılınmıştır. Buna örnek olarak 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu gösterilebilir. Mezkûr Kanun su ürünlerinin korunması, istihsalı ve kontrolüne dair hususları düzenleme altına almaktadır. Buna göre, su ürünlerine ya da bunları tüketenlerin veya kullananların sağlığına veya üretim araçlarına zarar veren maddelerin iç sulara ve denizlerdeki

Üretim yerlerine dökülmesi; yabancıların su ürünleri avcılığı yapmak üzere kara sularına veya i sulara girmeleri ve bu sularda su ürünleri avcılığı yapmaları; i sular, Marmara Denizi, İstanbul ve Çanakkale boğazlarında her çeşit trol ile su ürünleri üretimi yapılması mezkûr Kanun ile yasak altına alınan fiiller arasında yer almaktadır. Anılan Kanun'un 33'üncü maddesinde yer alan *"Tarım ve Orman Bakanlığı teŗkilatında ve Bakanlığa bağlı su ürünleri ile ilgili teŗekkllerde su ürünlerinin, deniz ve isuların koruma ve kontrolü ile görevlendirilen personel ile emniyet, jandarma, sahil güvenlik, gümrük ve orman muhafaza teŗkilatları mensupları, belediye zabıtası amir ve mensupları, kamu tüzel kiŗilerine bağlı muhafız, bekçi ve korucular ile emniyet ve jandarma teŗkilatının bulunmadığı yerlerde köy muhtarı ve ihtiyaŗ heyeti yeleri bu Kanunla ve bu Kanuna istinaden konulan yasaklardan dolayı, bu Kanun kapsamına giren kabahatler ve suçlar hakkında zabıt varakası tutmak, kabahatin ve suçun iŗlenmesinde kullanılan istihsal vasıtalarına ve elde edilen su ürünlerine el koymak ve bu Kanunun ek 32nc maddesinde yer alan hükümler çerçevesinde idari para cezalarını kesmekle vazifeli ve yetkilidirler."* hükmüyle gümrük muhafaza teŗkilatı söz konusu Kanun ve ikincil mevzuat ile düzenlenen yasaklara iliŗkin tespit yapmak, el koymak ve idari para cezası düzenlemekle görevli ve sorumlu kılınmıŗtır. Dolayısıyla, gerekli ŗartların oluŗması halinde gümrük idarelerinin mezkûr Kanun hükümleri kapsamında da sıcak takip yetkisine baŗvurması mümkün görünmektedir.

3.2. Sıcak Takip Yetkisine Dair Yasal Düzenlemeler

Birleŗmiŗ Milletler Deniz Hukuku Szleŗmesinde düzenlendiği üzere sıcak takip yetkisi açık dıŗ iŗaretlerle bir kamu hizmetine tahsis edilmiŗ olduğu anlaŗılan ve bu konuda yetkili kılındıkları belli olan diğer gemi ve uçaklar tarafından da kullanılabilmektedir.

1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin

451'inci maddesi uyarınca Türkiye Gümrük Bölgesinde kaçakçılıkla mücadele etmekle grevlendirilmiŗ bir hizmet birimi olan Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğüne ait deniz taŗıtları, üzerlerinde bulunan yazı ve iŗaretlerle söz konusu tahsis ve yetkilendirme hususunu karŗılamaktadır.

Bu düzenlemeye ek olarak, 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nun 22'nci maddesi uyarınca kaçakçılığı önlemek, izlemek ve araŗtırmakla yükümlü olanların gümrük bölgesi dahilindeki her çeşit deniz aracına yanaŗarak yk ve belgelerini incelemeye yetkili olduğu; görevlilerin yanaŗmasına izin vermemek suretiyle kaçan veya kaçma teŗebbsnde bulunan her çeşit deniz aracına uluslararası deniz iŗaretlerine göre telsiz, flama, mors ve benzeri iŗaretlerle durmasının ihtar olunacağı; bu ihtara uyulmadığı takdirde deniz aracına uyarı mahiyetinde ateŗ edilebileceği, buna da uyulmaması ve kaçmaya devam edilmesi halinde durmaya zorlayacak ŗekilde üzerine ateŗ edilebileceği düzenlenmektedir.

Kanun hükmünde düzenlendiği üzere, herhangi bir ihlal gerekçesine yer verilmeksizin, sıcak takip yetkisi kapsamında yer verilen uyarıda bulunulması ŗartına ve bunun ne ŗekilde gerekleŗtirileceęine dair hususlara burada değinilmektedir. Yine Kanun'un 22'nci maddesinde uyarının türüne dair kullanılan *"ve benzeri iŗaretlerle"* ifadesi, bu noktadaki teknik imkân ve kabiliyetlerin ve teknolojik geliŗmelerin dikkate alınmaya elveriŗli olduğunu göstermektedir. Burada önemli olan hususun uyarının ispatlanabilir nitelikte bulunması olduğu dŗnlmektedir.

Diğer taraftan, gümrük muhafaza hizmetlerine iliŗkin genel ilke, uygulama, yöntem, görev ve sorumlulukların belirlendiği Gümrük Muhafaza Hizmetleri Yönergesinin 132'nci maddesinin altıncı fıkrasında devriye faaliyetleri esnasında dur ihtarına uyulmaması ve uymayan deniz araçlarının kara sularımızın dıŗına çıkması halinde uluslararası hukuk kurallarına riayet etmek kaydıyla açık sularda takip yapılabileceği; söz konusu gemilerin zor kullanmak süratıyla ülkemiz limanlarına

getirilebileceği düzenlenmektedir.

Çalışmanın önceki kısımlarında ifade edildiği üzere Türkiye Cumhuriyeti 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine ve 1958 tarihli Açık Deniz Sözleşmesine taraf bulunmamaktadır. Özellikle BMDHS açısından Türkiye Cumhuriyeti kara sularının genişliğinin düzenlendiği 3'üncü maddeye, bitişik bölgeye dair esasların belirlendiği 33'üncü maddeye ve adaların rejimlerinin belirlendiği 121'inci maddeye sürekli itirazcı konumunda bulunmaktadır. Nitekim Ege Denizinde altı mil olarak uygulanan kara sularının genişliğine dair Yunan Parlamentosu tarafından 1 Haziran 1995 tarihinde kendi stratejilerine uygun olarak on iki mile çıkarılması hakkının saklı tutulduğunun ilan edilmesi ve buna ithafen Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce 8 Haziran 1995 tarihinde Yunanistan tarafından kara sularının altı milin ötesine çıkarılması girişiminin "casus belli" yani savaş nedeni sayılacağına ilan edilmesi değinilmesi gerekli bir anekdottur. Türkiye Cumhuriyeti kara suları açısından coğrafi koşulların çeşitliliğinin dikkate alınması gerektiğini savunmakta ve hakkın kötüye kullanımına yol açacak uygulamalardan kaçınılmasının elzem olduğunu ifade etmektedir (Sağsen & Berkul, 2021, s. 1149).

Bununla birlikte, çalışmanın tamamında sıcak takip yetkisine ilişkin söz konusu uluslararası düzenlemelere yer verildiği görülmektedir. Devletlerin hak ve menfaatleri gereğince bazı uluslararası sözleşmeleri imzalamaktan imtina etmesi, imzalamakla birlikte bazı hükümlerine çekince koyması oldukça karşılaşılan bir husustur. Türkiye Cumhuriyeti, BMDHS'nin akdedilmesine kadar varan süreçte düzenlenen 1958, 1960 ve 1974 tarihli üç Deniz Hukuku Konferansına da aktif bir şekilde katılım sağlamış ve taslakların oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti söz konusu Sözleşmeye taraf olmama yolunda irade koymakla birlikte, halihazırda denizlere ilişkin hak ve menfaatlerini ve bu yöndeki iç hukuk düzenlemelerini mezkûr Sözleşme doğrultusunda şekillendirmiştir. Bazı

hükümlerine karşı çıkmakla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti'nce, BMDHS'nin çerçevesini çizdiği ve teamül hukukunun yansıması niteliğindeki hükümler kapsamında hareket edilmektedir (Sağsen & Berkul, 2021, s. 1142). Bilindiği üzere, teamül hukuku ya da diğer deyişle örf adet hukuku uluslararası hukukun öznesi kişilerin tutum ve davranışları çerçevesinde birlikte meydana getirdikleri uluslararası hukuk kuralları olarak tanımlanmaktadır. Aynı durumda, aynı tutum ve davranışların sürekli tekrarlanması ile birlikte bir alışkanlık kazanılması teamül hukukunun maddi ögesini; bu yapılagelişin hukuki bir çerçevede zorunluluk teşkil ettiği inancıyla olması ise teamül hukukunun psikolojik ögesini oluşturmaktadır (Pazarcı, 2014, s. 105-106). Türkiye Cumhuriyeti de sıcak takip yetkisi kapsamındaki düzenlemelerini BMDHS'ne taraf olmamakla birlikte teamül hukuku uyarınca yürütmektedir.

3.3. Türk Gümrüklerinin Teknik İmkân ve Kabiliyetleri

Yasal düzenlemeler gereğince gümrük idaresinin sıcak takip yürütmeye yetkili olduğu ortaya koyulduktan sonra değinilmesi gerekli diğer bir husus bu takibi yürütmeye yeterli imkân ve kabiliyetin bulunup bulunmadığıdır. Yukarıda ifade edildiği üzere, Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü uhdesinde bulunan gemi arama, konteyner kontrol ve deniz devriye ekipleri aracılığıyla Türkiye Gümrük Bölgesi dahilindeki deniz egemenlik alanlarında kaçakçılıkla mücadele faaliyetleri sürdürmektedir. Bu kapsamda, Genel Müdürlük envanterinde 27 adet devriye ve ani müdahale sınıfı bot bulunmaktadır.

Söz konusu botlar, genel itibarıyla liman sefer bölgelerinin aşılması suretiyle Türkiye limanları arasında gerçekleştirilen seferleri icra etmek amacıyla tasarlanmış ve denize elverişlilik belgeleri kabotaj seferi ya da liman idari seferi çerçevesinde tanzim edilmektedir. Özellikle son zamanlarda temin edilen Ares 35 FPB (fast patrol boats- hızlı devriye botları) sınıfı botlar 160 deniz

mili menzil ve 35 knot azami hız yeterliliklerine sahiptir. Ani müdahale, devriye, münhasır bölge emniyeti, keşif, karakol ve kaçakçılıkla mücadele gibi görevleri icra etmek maksadıyla üretilen botlar üst düzey kompozit malzemeye tasarlanmıştır. Türk Loydu tarafından tasarlanan botlar, 11.85 ton deplasmana ve ana tahrik sistemi olarak 2 içten takmalı dizel motora ve su jetine sahiptirler. Bu çerçevede, gerekli hava ve deniz koşulları, botların teknik imkân ve kabiliyetleri dikkate alınmak suretiyle gümrük idarelerinin Türkiye Gümrük Bölgesi kapsamında belirtilen kara sularının dışına çıkarak sıcak takip yetkisini icra edebileceği değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte, özellikle ihlali gerçekleştiren ve uyarıları dikkate almayan gemilerin durdurulması noktasında gümrük idareleri açısından önemli bir eksiklik bulunmaktadır. Gümrük idarelerinin envanterinde bulunan botlarda herhangi entegre bir silah sistemi mevcut değildir. Bir kolluk birimi olarak gümrük muhafaza teşkilatı personelinin hafif silahları bulunmakla birlikte, mevcut silahların kapasitesinin ihlali gerçekleştiren gemileri durmaya zorlaması pek muhtemel görünmemektedir. Bu çerçevede, sıcak takip yetkisinin aktif bir şekilde gerçekleştirilebilmesi isteniyorsa silah kapasitesinde bir gelişme yoluna gidilmesi gerektiği aşıkardır. Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın bu kapsamda gerekli imkân ve kabiliyetleri mevcut olmakla birlikte, takibin kesintisizliği gereği çerçevesinde bu yönde iş birliğine gidilmesi ya da destek talep edilmesi her somut olayda mümkün görünmemektedir.

3.4. Öneriler ve Olası Gelişme Alanları

3.4.1. Teknolojik Boyut

Ticaret Bakanlığı ve özelinde Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü, özellikle son yıllarda denizlerde daha etkin bir gümrük gözetim ve kontrol sistemi tesis etmek maksadıyla envanterini nitel ve nicel anlamda geliştirme çabaları yürütmektedir. Bununla birlikte, gemilerin ve spesifik olarak kamu kurumlarınca kullanılan bu tarz kontrol ve

devriye botlarının işletme ve idame maliyetleri yüksek boyutlara ulaşabilmektedir. Diğer yandan, söz konusu taşıtların tecrübeli ve teknik anlamda kalifiye personele ihtiyaç duyması, kamu kurumları açısından kalifiye personeli istihdam noktasında yaşanan güçlükler, olası işletim hatalarında ve bakım onarımda karşılaşılan yüksek maliyetler, görev icra ortamının hava ve deniz koşullarına olan bağlılığı mevcut sistemin dezavantajları olarak dile getirilebilecektir.

Bu noktada, özellikle son yıllardaki gelişmelerle birlikte günden güne hayatımızda daha fazla yer edinen insansız, otonom (özerk) sistemlerin gümrük idareleri açısından her türlü gümrük gözetim ve kontrol faaliyetinin yürütülmesinde olduğu gibi sıcak takip operasyonlarında da rol alması oldukça olası bir gelişme alanı olarak nitelendirilebilir. Otonom araçlar, bilişim teknolojilerinin geliştirdiği süreçleri araç mekaniğine tatbik etmek suretiyle, araç içi ve çevresel faktörleri dikkate alarak bağımsız karar verebilen ve uygulayabilen araçlar olarak tanımlanabilir (Ekinci, Öztütüncü, & Ertogan, 2024, s. 3). Söz konusu araçlar suda, havada ve karada olmak üzere neredeyse her coğrafi koşulda görev icra etme imkânı sağlayarak özellikle tehlikeli görevlerde insan hayatına yönelik riskleri bertaraf edebilmektedirler. Gerçekleştirilen incelemelerde, akıllı gemilerin karaya oturma ve çatma gibi muhtemel kazaları ve hasarları azaltılabileceği ortaya konulmaktadır (Yorulmaz & Karabulut, 2021, s. 51).

İnsansız deniz araçları, halihazırda su üstünün yanı sıra su altında da görev yapabilmektedirler. Bu araçlar, kıyıdaki ya da başka bir deniz aracında bulunan bir operatörce kontrol edilebileceği gibi, araç üzerinde bulunan sensörler ve yazılım kapasitesiyle otonom olarak çalışabilmektedirler (Bolat & Koşaner, 2021, s. 343). Otonominin düzeyi ise tüm eylem ve karar verme sürecinin manuel olarak bir operatör tarafından idare edildiği en alt seviyeden, tüm karar ve eylem süreçlerinin herhangi bir şekilde insan müdahalesi ya da insana danışma süreci olmadan yürütüldüğü en

üst seviyeye kadar değişkenlik gösterebilmektedir. Lloyd's Register'ın yaptığı sınıflandırmaya göre otonominin düzeyi yedi kategoriye ayrılmış olup; AL0 (autonomy level-0) en alt seviyeyi, AL6 ise en üst seviyeyi ifade etmektedir. Sisteme gerçekleştirilen insan müdahalesinin seviyesi ve niteliği azaldıkça AL0'dan AL6'ya doğru bir ilerleme gerçekleşmektedir (Fukuto, 2021, s. 42-43). Bununla birlikte, Uluslararası Denizcilik Örgütü, Det Norske Veritas ve Bureau Veritas gibi kuruluşların da farklı sınıflandırma metodları bulunmaktadır.

Söz konusu insansız araçların, kara, hava, su altı ve su üstü modellerinin koordine bir şekilde kullanılması da mümkün olup, bu tarz koordine faaliyetler ve sistemler arasında iletişimin entegre bir yapıda tesis edilmesi ile daha etkin nitelikte operasyonlar icra edilebileceği düşünülmektedir. Deniz operasyonlarında otonom araçların özerklik seviyelerinin artışıyla icra edilebilecek görevlerin sayısı ve kompleksliğinin artış göstereceği, kompleks görevlerin daha fazla karar verme mekanizmasına ihtiyaç duyduğu ve söz konusu sistemlerin dijital entegrasyona daha uygun olduğu değerlendirilmektedir (National Academies, 2001, s. 18). Karşılaşılan ani durumlar çerçevesinde reaksiyon süresinin kısaltılması, normal koşullarda insanlı olarak icra edilmesi çok efektif olmayan uzun süreli devriye faaliyetlerinin icra edilmesi, olumsuz deniz ve hava koşullarında insanlı görevlerde karşılaşılabilecek kaza, çatma gibi risklerin bertaraf edilebilmesi, insan faktörü kaynaklı olumsuzlukların azaltılması bu tür sistemlerin kullanımı ile elde edilebilecek faydalar arasında yer almaktadır.

Bu çerçevede, dünya çapında gümrük idarelerinin insansız su altı, su üstü ve hava araçlarını kullanımı giderek artış göstermekte olup (WCO, 2016, s. 1), diğer gümrük gözetim ve kontrol faaliyetlerinin yanı sıra sıcak takip operasyonları da bu kullanım alanlarından birini oluşturabilecektir. Özellikle drone gibi insansız hava araçlarıyla ihlallerin uzak bir mesafeden tespit edilebilmesi, ihlali

gerçekleştiren gemiye açık bir uyarıda bulunulması ve bu sürecin yüksek çözünürlüklü kameralarla kayda alınabilmesi, takibin kesintisizliğinin sağlanabilmesi, gerekli donanımın sahip olunması halinde uyarı atışı yapılabilmesi ve tüm bunlar gerçekleşirken personelin olası tehlikelerden mümkün olduğunca uzak tutulabilmesi önemli katkılar sağlayabilecektir. İnsansız araçların bu tür maksatlarla kullanımının maliyet anlamında etkili bir çözüm sunmayabileceği, batarya ömürlerinin halen arzu edilen seviyede olmadığı, arıza ve kaza oranlarının insanlı sistemlere göre halihazırda daha yüksek olması, yakalama ve el koyma gibi tedbirlerin uygulanabilmesi için hala insan faktörüne ihtiyaç duyulduğu yönünde çeşitli tereddütler bulunmakla birlikte, bu seçimi optimize etmek için çeşitli çalışma ve araştırmalar da yürütülmektedir (Ahmadian, Lim, Torabbeigi, & Kim, 2022, s. 2-3; Blazakis, 2006, s. 157). Sonuç olarak insansız araçların kullanımının ve gelişiminin dikkatli bir şekilde takip edilmesi ve sıcak takip dahil olası kullanım alanlarının izlenmesinin faydalı olabileceği düşünülmektedir.

3.4.2. İş Birliği ve Eğitim

Diğer bir gelişme alanı ise benzer görevleri icra eden farklı kurumların arasında veri paylaşımı ve operasyonel iş birliği imkanlarının artırılması yönünde sağlanabilecektir. Mevcut konjonktürde gümrük idarelerinin en temel görevlerinden birisi olan kaçakçılıkla mücadele, 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nun 19'uncu maddesi uyarınca Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığına bağlı personelin de görev ve sorumlulukları arasında yer almaktadır. Yine 5607 sayılı Kanun'un 23'üncü maddesi yedinci fıkrasında, doğrudan ifade edilmemiş olsa da Deniz Kuvvetleri Komutanlığı birimlerinin de kaçakçılıkla mücadele ile görevlendirilebileceği belirtilmektedir.

Bu çerçevede, söz konusu kurumlar arasında etkin bir veri paylaşımı ve iş birliğinin tesis edilmesi sıcak takip kapsamında takip edilen gemi araçlarının

kesintisiz takibi ve zamanında müdahale edilmesi bağlamında önemli katkılar sağlayabilmektedir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı ve ilgili paydaş kurumlarca iş birliği içerisinde yürütülen Ulusal Entegre Sınır Yönetimi (ESY) Stratejisinin Hazırlanması ve Türkiye'nin ESY Stratejisinin Uygulanmasına Yönelik Ulusal Eylem Planının Güncellenmesi Projesi de bu manada iş birliğini geliştirmeye yönelik atılmış somut adımlardan birisi olarak görülmektedir. 2021 yılında harekete geçirilen ve Avrupa Birliği'nce finanse edilen proje ulusal ve uluslararası manada koordinasyonu güçlendirmeye yönelik çeşitli seviyede ve farklı nitelikte model ve önerileri ihtiva etmektedir.

İş birliğinin diğer bir boyutunu da deniz sınırlarının bulunduğu ülkelerle gerçekleştirilebilecek ikili ya da uluslararası iş birliği ilişkileri oluşturmaktadır. Söz konusu iş birliği ilişkilerine örnek olarak Antarktika kıtasını çevreleyen Güney Okyanusunda gerçekleştirilen sıcak takip operasyonları gösterilebilir. 2001 yılında Togo bayraklı "South Tomi" gemisinin, Avustralya'nın münhasır ekonomik bölgesinde başlayan ve 14 günlük, 3.300 deniz millik takip neticesinde iki Güney Afrika Bayraklı geminin yardımıyla Avustralya bayraklı "South Supporter" gemisince yakalanması bu konudaki somut iş birliklerinin bir yansımasıdır. Yine 2003 yılında Avustralya bayraklı bir gemiyle gerçekleştirilen 21 günlük ve 3.900 deniz millik bir takibin ardından Uruguay bayraklı "Viarsa 1" gemisinin Birleşik Krallık ve Güney Afrika bayraklı gemilerin yardımıyla yakalanması diğer bir örnektir (Tanaka, 2012, s. 164).

Avustralya ve Fransa arasında 2003 yılında iki taraflı bir anlaşma imzalanmış olup, Güney Okyanusunda iş birliğini öngören anlaşmanın ilgili maddesi uyarınca taraflar bir sıcak takibe giriştiğinde diğer taraftan bu yönde destek talebinde bulunabilmektedir. Yine söz konusu anlaşmanın bir diğer maddesine göre de belirli koşulların varlığı halinde tarafların birisi tarafından başlatılan sıcak takip, diğer tarafın yetkili gemilerince devam ettirilebilecektir (Tanaka,

2012, s. 164). Bu çerçevede benzer iş birliği anlaşmalarının Türkiye'nin deniz sınırı bulunan ülkelerin gümrük idareleriyle de tesis edilebileceği düşünülmektedir.

Diğer bir gelişme alanı ise sıcak takip operasyonlarının ihtiva ettiği hukuksal ve operasyonel çerçevenin ilgili personele kapsamlı bir şekilde aktarılabilmesinde bulunmaktadır. Bu husus da gerek mesleğe başlangıçta gerçekleştirilen gerekse hizmet içi olarak icra edilen eğitimlerde bu hususların işlenmesi, görevli personele yardımcı olacak nitelikte eğitim materyallerinin hazırlanması ve tecrübe aktarımı ile sağlanabilmektedir. Bu çerçevede, özellikle deniz egemenlik sahalarında görevli olan personelin bu sahaların sınırlarını net bir şekilde kavraması, takibin hukuki ve operasyonel gereksinimlerini idrak etmesi, diğer gümrük idareleriyle bu tarz uygulamaların icrasına yönelik tecrübe paylaşımında bulunulması daha etkin bir gümrük gözetim ve kontrolü tesis edilmesine katkı sağlayacaktır.

Sonuç

Sıcak takip hakkı, yabancı bayraklı bir geminin bir kıyı devletinin egemenlik yetkisinde bulunan deniz alanlarında, o devletin ulusal düzenlemelerine aykırı hareket ettikten sonra, açık denizlere doğru kaçması halinde, kıyı devletine ait yetkili gemilerinin kaçan gemiyi başka bir devletin kara sularına girene dek takip etme, durdurma ve yakalama yetkisidir. Kıyı devleti bu şekilde kendi deniz egemenlik sahalarındaki ulusal düzenlemelere aykırı davranarak kaçmaya çalışan yabancı bayraklı gemilerin açık denizlerin serbestliği ilkesinin arkasına sığınarak cezasız kalmasını engellemeye çalışmaktadır. Söz konusu hak ilk başta bir uluslararası örf adet niteliğinde belirmiş, ardından uluslararası düzenlemelere konu edilerek pozitif hukukta ihdas edilmiştir.

Uluslararası deniz hukuku düzenlemeleri uyarınca bayrak yasası doğrultusunda açık denizlerde serbestlik ilkesi ve gemiler üzerinde kendi bayrak

devletlerinin münhasır yargı yetkisi mevcuttur. Dolayısıyla açık denizlerde bulunan yabancı bayraklı bir gemiye bayrak ülkesi haricinde bir ülkenin müdahalesi kural olarak söz konusu değildir. 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi kapsamında bu kuralın bazı istisnaları belirlenmiş olup, sıcak takip yetkisi bu istisnalar arasında bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti söz konusu Sözleşme'ye taraf olmamakla birlikte, sıcak takip yetkisini uluslararası örf adet hukuku çerçevesinde benimsemiş durumdadır.

Söz konusu hakkın kullanımı belirli şartlara tabi kılınmıştır. 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin ilgili hükümlerine göre takibin kıyı devletinin kara suları ve iç suları gibi deniz egemenlik sahalarında başlaması, ihlali gerçekleştiren gemiye açık ve belirgin bir “dur” uyarısında bulunulması ve takibin kesintiye uğramaması gerekmektedir. Hangi ihlallerin kıyı devletinin takibine konu olacağı hususu, ihlalin kıyı devletinin hangi deniz egemenlik sahasında meydana geldiğine bağlı olarak değişmektedir. Kara suları ve iç suları açısından egemenlik yetkisinin oldukça yüksek olduğu; ancak bitişik bölge, münhasır ekonomik bölge gibi diğer egemenlik sahaları açısından takibin belirli alanlarla sınırlı tutulduğu ifade edilebilir. Takip, takip edilen geminin başka bir devletin kara sularına girmesiyle sona ermektedir.

Takip, mezkûr Sözleşmenin 111'inci maddesi uyarınca kıyı devletinin savaş gemileri, askeri uçakları ya da bir kamu hizmetini yürütmekle görevli olduğu açık bir şekilde belli olan diğer gemi ya da uçaklarca gerçekleştirilebilir. Takip edilecek yabancı bayraklı gemi de herhangi bir yabancı devletin mülkiyetinde olmayan, kamu hizmetinin yürütülmesiyle yetkilendirilmemiş ticaret gemisi hüviyetinde olmalıdır.

Takibin icrası esnasında takip edilen geminin durdurulması, yakalanması gibi tedbirlerin uygulanması çerçevesinde kuvvet kullanımı mümkün olmakla birlikte, ölçülülük ilkesi burada önemli bir rol oynamaktadır. Kuvvet kullanımı

esnasında ölçülülük ilkesine uyulmaması da dahil olmakla birlikte takip için belirlenen şartlara uyulmaması sorumluluğa yol açabilmektedir.

Türk Gümrük Teşkilatı da özellikle kaçakçılıkla mücadele alanındaki görevleriyle BMDHS kapsamında sıcak takip yetkisini haiz kurumlardan birisidir. Ticaret Bakanlığı ve özelinde Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü envanterinde bulunana devriye ve ani müdahale botlarıyla sıcak takip icra etme yetisine sahiptir. Bununla birlikte, söz konusu yetkinin etkin bir şekilde icrası hedefleniyorsa bazı alanlarda gelişime ihtiyaç duyduğu ifade edilebilir. Özellikle envanterde bulunan deniz taşıtlarında ihlali gerçekleştiren geminin durdurulmasını sağlamak üzere entegre bir silah sisteminin bulunmaması önemli bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir.

Diğer taraftan, potansiyel bir gelişme sahası olarak insansız ya da otonom hava ve deniz taşıtlarının kullanımı yalnızca askeri maksatlarla sınırlı kalmamış, farklı birçok alanda da kendini göstermiştir. Söz konusu sistemler, küresel boyutta farklı gümrük idarelerince de aktif bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Belirtilen sistemlerin bilhassa denetimi zor alanlarda gözetleme ve kayıt imkânı sağlaması, zorlu deniz ve hava koşullarında uzun süreli görev icra etmesinin insanlı sistemlere kıyasla daha elverişli olması, insan kaynaklı hataları elimine etme imkânı tanınması, işletimi ve idamesi için kalifiye ve tecrübeli personele ihtiyaç duyan deniz taşıtlarının yüksek maliyetlerinden kaçınma fırsatı vermesi olası avantajlar arasında bulunmaktadır. Özellikle silahlı insansız hava ve deniz araçlarının sıcak takip esnasında kullanımı, ihlali gerçekleştiren gemilerin durdurulması noktasında caydırıcılık teşkil edecektir. Söz konusu teknolojilerin de bazı handikapları bulunmakla birlikte, bu alandaki gelişmelerin yakından takip edilmesi ve gümrük idarelerince kullanılan sistemlere entegre bir hale getirilmesi önemli kazanımlar getirebilecektir.

Bir diğer olası gelişme alanı ise ulusal ve uluslararası kurumlar arasındaki iş birliği

imkanlarının geliştirilmesi olarak öne çıkmaktadır. Özellikle deniz egemenlik sahalarında kaçakçılıkla mücadele edilmesi bağlamında Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı gibi ulusal kurumların görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Söz konusu kurumlar arasında veri paylaşım imkanlarının geliştirilmesi, ortak bir veri tabanı oluşturulması, takip esnasında fiziki ve teknolojik destek sağlanması potansiyel vaat etmektedir.

Ulusal kurumlar arasındaki tesis edilebilecek iş birliği mekanizmasının uluslararası boyuta taşınması ve gelişim sağlanması da muhtemel bir ilerleme noktasıdır. Çalışmada ifade edildiği üzere çeşitli devletler arasında bu yönde iş birliği anlaşmaları akdedilmekte ve somut boyutta kazanımlar elde edilmektedir.

Sonuç olarak, sıcak takip yetkisi uluslararası hukuk nezdinde olduğu gibi ulusal çerçevede de uluslararası örf adet hukuku çerçevesinde kabul gören, uygulaması belirli şartlara tabi olan bir yetkidir. Açık denizlerin serbestliği ilkesinin istinası niteliğindeki bu yetki Türk Gümrük İdarelerince de kullanılabilir. Bununla birlikte, deniz egemenlik sahalarında ulusal hukuk düzenlemelerinin daha etkin bir şekilde tesisini teminen potansiyel gelişim alanları mevcut olup, çalışmada tespit edilen öneriler çerçevesinde ilerleme sağlanması gelecekte önemli kazançlar sağlayabilecektir.

Kaynakça

- Acer, Y., & Kaya, İ. (2022). Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı (13 b.). Ankara: Seçkin.
- Ahmadian, N., Lim, G. J., Torabbeigi, M., & Kim, S. J. (2022, February). Smart Border Patrol Using Drones and Wireless Charging System under Budget Limitation. *Computers & Industrial Engineering*, 164, s. 1-28.
- Anlar Güneş, Ş. (2007). Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Çevresinin Korunması. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 56(2), s. 1-37.
- Aybay, R. (1992). Türk Hukukunda Gemilerin Uyraklığı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47(1), s. 83-94.
- Beck, S. H. (1931). The Doctrine of Hot Pursuit. *The Canadian Bar Review*, 9(2), s. 85-114.
- Blazakis, J. (2006). Border Security and Unmanned Aerial Vehicles. *Connections (Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes)*, 5(2), s. 154-159.
- Bolat, F., & Koşaner, Ö. (2021, Nisan). İnsansız Gemilerin Güncel Statüleri. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*(23), s. 341-358.
- Coombs, C. T. (2016). *The Doctrine of Hot Pursuit Under International Law* (Cilt 1). Melbourne: University of Western Australia.
- Demir, İ. (2020). Türk Deniz Yetki Alanlarının Belirlenmesinin Hukuki Dayanakları ve İç Hukuk Üzerine Bazı Düşünceler. *Adalet Dergisi*, 2(65), s. 27-50.
- Dennis, W. C. (1929). The Sinking of the I'm Alone. *The American Journal of International Law*, 23(2), s. 351-362.
- Ekinci, T., Öztütüncü, O., & Ertogan, M. (2024, Haziran). İnsansız Deniz Araçları Kapsamında Denizcilikle Alakalı Türk Mevzuatında İhtiyaç Duyulabilecek Değişikliklere Dair İnceleme. *Denizcilik Araştırmaları Dergisi: Amfora*, 3(5), s. 1-18.
- Elferink, A. .. (2016). The Russian Federation and the Arctic Sunrise Case: Hot Pursuit and Arctic Sunrise Case: Hot Pursuit and, 92, s. 380-406.
- Ergüven, N. S. (2018). Uluslararası Hukuk Açısından Sıcak Takip Hakkının Devletlerin İşbirliği Doğrultusunda Kullanılması. *Deniz Hukuku araştırma Merkezi Dergisi*, 1(2), s. 367-394.

Finnerty, J. M. (1980). United States v. Postal: Lost on the High Seas. *Mercer Law Review*, 31, s. 1081-1093.

Frazer, K. C. (1929). The I'm Alone Case and the Doctrine of Hot Pursuit. *North Carolina Law Review*, 7(4), s. 413-422.

Fukuto, J. (2021). Automation Levels of Automated Ships. *ClassNK Technical Journal*(4), s. 35-50.

Gilmore, W. (1995). Hot Pursuit: The Case of R v Mills and Others. *International and Comparative Law Quarterly*, 44, s. 949-958.

Gözlüğü, S. V. (2013). Uluslararası Deniz Hukukunda Kıyı Devletinin Kesintisiz Takip Hakkı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(2), s. 473-500.

Gözügüzeli, E. (2022). Denizlerde Göçmen Kaçakçılığı ve Türk Karasularından Açık Denizlere Sahil Güvenliğinin Müdahale Yetkileri. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 30(4), s. 1883-1931.

Grotius, H. (1967 (1625)). Savaş ve Barış Hukuku (De Iure Belli Ac Pacis) (Seha L. Meray Çevirisi). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Grotius, H. (2004 (1609)). The Free Sea (Translated by Richard Hakluyt). Indianapolis: The Liberty Fund.

Gülçür, A. (2017). Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesinin Yapısı ve Yargı Yetkisi. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Katman, E. (2014). "Arctic Sunrise" (UDHM, Hollanda Krallığı/ Rusya Federasyonu) Davası Işığında, Uluslararası Hukuk ve Çevre Koruma Eylemleri. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 5(1), 139-158.

Klabbers, J. (2014). *International Law* (5 b.). Cambridge University Press.

Kuran, S. (2009). *Uluslararası Deniz Hukuku* (3. b.). İstanbul: Türkmen Kitabevi.

McLaughlin, R. (2023). Constructive Presence In Relation To Hot Pursuit In The Law Of The Sea. The United Nations Office on Drugs and Crime Issue Paper, 1, s. 1-40.

National Academies, N. R. (2001). *Autonomous Vehicles In Support Of Naval Operations*. Washington: The National Academies Press.

Oppenheim, L. (1905). *International Law, A Treatise* (Cilt 1). Newyork: Longmans Green and Co.

Oxman, B., & Bantz, V. (2000). The M/V "Saiga" (No. 2) (Saint Vincent and the Grenadines v. Guinea), Judgment (ITLOS Case No. 2). *The American Journal of International Law*, 94(1), s. 140-150.

Pazarıcı, H. (2014). *Uluslararası Hukuk* (13. b.). Ankara: Turhan Kitabevi.

Poulantzas, N. M. (2002). The Right Of Hot Pursuit In International Law (2 b.). The Hague: Kluwer Law International.

Reuland, R. C. (1993). The Customary Right of Hot Pursuit Onto the High Seas: Annotations to Article 111 of the Law of the Sea Convention. *Virginia Journal of International Law*, 33, s. 557-590.

Sağsen, İ., & Berkul, A. (2021). Uluslararası Deniz Hukuku Konferansları Çerçevesinde Türkiye'nin Hukuki Görüşleri: Doğu Akdeniz Örneği. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(24), s. 1138-1164.

Sherlock, D. G. (1968). The Doctrine of Hot Pursuit in International Law. *Military Law and Law of War Review*, 7(1), s. 7-110.

Tanaka, Y. (2012). *The International Law of the Sea* (1 b.). Newyork: Cambridge University Press.

WCO. (2016). Drones – Potential Impact on the Customs and Trade Environment. World Customs Organization.

Williams, G. (1939). The Juridical Basis of Hot Pursuit. *British Year Book of International Law*, s. 83-97.

Yorulmaz, M., & Karabulut, K. (2021). Deniz Taşımacılığında Akıllı Gemiler: Gemi Kaptanlarının Bakış Açısı. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 3(1), s. 40-54.

Zhou, Z. (2006). On the Connotation and Practice of the Right of Hot Pursuit. *China Oceans Law Review*, 1, s. 556-578.

Emine Akman*

* Sorumlu Yazar, Dr., Bağımsız Araştırmacı, e.akman47@outlook.com,

Habur Sınır Kapısı: Türkiye'nin Ortadoğu'ya Açılan Jeopolitik ve Ekonomik Kapısı

Öz

Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan en önemli kara sınır geçişlerinden biri olan Habur Sınır Kapısı, yalnızca bir gümrük noktası değil; aynı zamanda dış ticaret politikaları, enerji taşımacılığı, güvenlik stratejileri ve sınır ötesi etkileşimler açısından çok katmanlı bir jeopolitik mekândır. Bu çalışma, Habur Sınır Kapısı'nın jeopolitik ve ekonomik boyutlarını tarihsel gelişimi, sınır ticareti, bölgesel kalkınma ve dış ticaret bağlamlarında ele alarak çok ölçekli bir analiz sunmayı amaçlamaktadır. Habur'un, Türkiye ile Irak arasındaki dış ticaretin merkezi konumuna gelmesi yalnızca sınır ötesi ilişkilerin kurumsallaşmasına değil, aynı zamanda bölge halkı için önemli bir sosyo-ekonomik geçim kaynağına dönüşmesine de işaret etmektedir. Çalışmada ayrıca, sınır ticaretinin bölgesel eşitsizliklerin giderilmesindeki rolü, sınır kapısının mevcut altyapısı, kapasite kullanım düzeyi ve uzun bekleme süreleri bağlamında değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu yönleriyle Habur, sadece bir sınır kapısı değil, aynı zamanda Türkiye'nin enerjipolitik hedefleriyle uyumlu biçimde Ortadoğu'ya açılan stratejik bir eşik olarak öne çıkmaktadır. Habur Sınır Kapısı, yalnızca bir geçiş noktası değil, bölgesel kalkınma ve Türkiye'nin Ortadoğu ile ekonomik entegrasyonu açısından stratejik bir odaktır.

Anahtar Kelimeler: Habur Sınır Kapısı, Siyasi Coğrafya, Sınır Ticareti, Jeopolitik Konum, Türkiye-Irak

JEL Sınıflama Kodları: O53, R58, P45

The Habur Border Gate: Turkey's Geopolitical and Economic Gateway to the Middle East

ABSTRACT

Habur Border Gate, one of Turkey's most important land border crossings to the Middle East, is not just a customs point; it is also a multi-layered geopolitical space in terms of foreign trade policies, energy transportation, security strategies and cross-border interactions. This study aims to provide a multi-scale analysis of the geopolitical and economic dimensions of the Habur Border Gate by addressing its historical development, border trade, regional development and foreign trade contexts. The fact that Habur has become the centre of foreign trade between Turkey and Iraq points not only to the institutionalisation of cross-border relations but also to its transformation into an important source of socio-economic livelihood for the people of the region. The study also evaluates the role of border trade in eliminating regional inequalities, the existing infrastructure of the border gate, the level of capacity utilisation and long waiting times. In these respects, Habur stands out not only as a border crossing, but also as a strategic threshold to the Middle East in line with Turkey's energy-political objectives. The Habur Border Gate is not just a crossing point, but a strategic focus in terms of regional development and Turkey's economic integration with the Middle East.

Keywords: Habur Border Gate, Political Geography, Border Trade, Geopolitical Position, Turkey-Iraq

JEL Codes: O53, R58, P45.

To Cite: Akman, E. (2025). Habur Sınır Kapısı: Türkiye'nin Ortadoğu'ya Açılan Jeopolitik ve Ekonomik Kapısı. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 12(38), 128-143. doi: 10.70490/gumrukticaretdergisi.1707373

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Extended Summary

The Habur Border Gate, one of Turkey's most critical land crossings into the Middle East, holds strategic importance from both geopolitical and economic perspectives. As nearly all Turkey-Iraq foreign trade passes through this gate, Habur has evolved into a key international trade corridor. It plays a central role in the transportation of energy resources, the circulation of industrial goods, and the exchange of services, thereby aligning regional security with economic continuity. As the main route for trade between Turkey and Iraq, this border gate not only facilitates the movement of goods but also directly influences regional cooperation and security policies.

This study provides a comprehensive analysis of the Habur Border Gate—the busiest land crossing between Turkey and Iraq—by examining its geopolitical, economic, and spatial dimensions. Located in the Silopi district of Şırnak province in southeastern Turkey, the Habur Border Gate possesses multi-layered functionality in terms of its historical development, border trade, foreign trade structure, energy logistics, impact on regional development, and strategic geographical position. This summary highlights the gate's multidimensional character that goes beyond its role as a mere customs checkpoint.

The Habur Border Gate serves as one of the main arteries of Turkey's economic integration with the Middle East. As of 2024, it has become not only a hub for trade with Iraq, but also a focal point for regional energy policies, security strategies, and cross-border socio-cultural interactions. Vehicle traffic, including the movement of trucks and tankers, export categories, and passenger volumes through the gate have been analyzed as empirical indicators of this functionality. In fact, in 2024, the number of vehicles entering Turkey through Habur exceeded 1 million, while those exiting surpassed 889,000. These figures reflect not only the level of economic activity, but also the significance of the border gate in Turkey's foreign trade.

Habur's strategic location, situated on flat and accessible terrain, makes it the most favorable crossing point along the border. For this reason, it serves not only Turkey-Iraq trade but also a broader economic hinterland extending through Iraq to the Gulf countries and Iran. Its geopolitical significance is further heightened by its position along key energy transport routes and its direct influence on regional security dynamics. Within the scope of this study, the historical development of border trade has been examined in detail, explaining how border trade in Turkey became institutionalized starting in the 1970s—particularly with Iran. With the initiation of trade with Iraq through Habur in 1990, the regional economy opened to external markets, directly affecting numerous provinces, especially Şırnak, Mardin, and Hakkari. Border trade is viewed not only as an economic activity but also as a platform for sustaining

social, cultural, and political relations. Shared language, culture, kinship ties, and religious affiliations are among the factors that have facilitated the institutionalization of this trade. Moreover, the Habur Border Gate is not limited to commercial traffic—it also functions as a hub of social mobility. Everyday practices such as family visits, religious holidays, and weddings are conducted across this border. In this sense, Habur represents a border space where economic and socio-cultural flows intersect. However, the study also reveals that the full potential of the border gate has not been fully utilized in many respects. In particular, infrastructure deficiencies, inadequate technological equipment, low efficiency in capacity utilization, and long waiting times hinder the effective operation of the gate. Heavy vehicle traffic, delays at the border, and administrative and technical shortcomings on the Iraqi side are among the main issues threatening the sustainability of trade. This situation affects not only foreign trade but also other service sectors directly, including health tourism.

The article also analyzes the impact of the Habur Border Gate on regional development. Considering the disparities in development between regions in Turkey, the positive effects of border trade on employment, production, and entrepreneurship are regarded as a critical development tool, particularly for the Southeastern Anatolia Region. Specifically for the province of Şırnak, the lack of Border Trade Centers (BTCs) is highlighted, and the establishment of such infrastructure is emphasized as a necessity. Within the framework of DİKA's 2014–2023 regional development plan, transportation and logistics projects—such as the Habur-Nusaybin Railway and the Şanlıurfa-Habur Highway—are identified as priority goals expected to boost regional momentum.

Export data also underline Habur's significance in Turkey's foreign trade. According to 2024 figures, Iraq is Turkey's fourth-largest export market, accounting for 5.3% of total exports. A large portion of this trade passes through the Habur Border Gate, demonstrating that the gate serves not only as a channel for bilateral trade but also as a cornerstone of Turkey's access to Middle Eastern markets. In particular, Habur's use as a corridor for oil transport highlights its evolving role as an energy-political hub.

In conclusion, this study argues that the Habur Border Gate is not merely a trade passage, but a multidimensional geopolitical platform within Turkey's outward-oriented strategy. As a point where trade, security, cultural interaction, and development policies converge, this border crossing has the potential to become a key driver of Turkey's Middle East vision—provided that it is supported by comprehensive infrastructure investments and effective administrative reforms. Therefore, the restructuring of Habur is no longer just a matter of regional development, but a strategic necessity for national foreign policy and economic planning as well.

Giriş

Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan en önemli kara sınır geçişlerinden biri olan Habur Sınır Kapısı, hem jeopolitik hem de ekonomik açıdan stratejik bir öneme sahiptir. Türkiye ile Irak arasındaki dış ticaretin ana güzergâhı olan bu sınır kapısı, yalnızca malların dolaşımını değil, aynı zamanda bölgesel iş birliğini ve güvenlik politikalarını da doğrudan etkilemektedir. 2024 yılı itibarıyla Habur üzerinden Türkiye'ye giriş yapan araç sayısının 1.076.815'e ulaşması, kapının lojistik kapasitesini ve Türkiye'nin kara sınır geçişleri içindeki payını gözler önüne sermektedir (Ticaret Bakanlığı, 2025).

Habur'un önemi yalnızca sayısal verilere indirgenemez. Sınır ticareti, özellikle Türkiye-Irak sınır hattında yaşayan yerel halk için temel bir ekonomik faaliyettir. Bölge halkı, bu ticaret sayesinde ihtiyaç duyduğu ürünleri daha düşük maliyetle ve kısa sürede temin etmekte; aynı zamanda bu faaliyet, istihdam yaratmakta ve yerel ekonomiyi canlandırmaktadır (Kökçe, 2005: 17–18). Akrabalık bağları, ortak dil ve kültürel yakınlık gibi etkenler de, sınır ötesi ticareti kolaylaştıran sosyal dinamikler arasında yer almaktadır.

Öte yandan, küreselleşme ve Soğuk Savaş sonrası sınır anlayışlarının dönüşümü, Habur'un anlamını daha da derinleştirmiştir. Artık sınırlar sadece coğrafi ayrımlar değil, aynı zamanda toplumsal, siyasal ve kültürel etkileşim alanlarıdır (Laine, 2016). Türkiye-Irak sınırı da bu çok katmanlı yapının somut örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir. Habur, bu sınırın merkezinde yer alarak hem ticari akışın hem de siyasal etkileşimin odak noktası haline gelmiştir.

Nitekim, son yıllarda yapılan araştırmalar da Habur'un yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda jeopolitik ve güvenlik temelli ilişkilerde belirleyici bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır (Zhao & Liu, 2021; Omid & Özdağ, 2023). Özellikle enerji hatlarının güvenliği, TIR ve ağır taşıma araçlarının geçişleri, kaçakçılıkla mücadele ve sınır güvenliği

politikaları bu kapı etrafında şekillenmektedir. 2024 yılı verilerine göre, ağır taşıma araçlarının giriş sayısı 581.480, çıkış sayısı ise 531.538 olarak gerçekleşmiştir (Ticaret Bakanlığı, 2025). Bu yoğunluk, Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik ticaretinin büyük kısmının bu güzergâh üzerinden yürütüldüğünü göstermektedir.

Sonuç olarak, Habur Sınır Kapısı yalnızca Türkiye-Irak ilişkilerinin bir ticaret noktası değil; aynı zamanda bölgesel güvenlik, enerji politikaları ve kültürel etkileşim gibi çok katmanlı süreçlerin merkezinde yer alan stratejik bir geçiş alanıdır. Bu çalışma, Habur Sınır Kapısı'nın jeopolitik ve ekonomik coğrafya bağlamındaki rolünü bütüncül bir yaklaşımla ele alarak, Türkiye'nin Ortadoğu'daki bölgesel etkisini nasıl pekiştirdiğini analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Sınır Ticareti

Sınır ticareti, komşu iki ülke arasında belli anlaşmalara bağlı olarak yapılan stratejik özel bir dış ticarettir. Sınır illerinde yaşayan nüfusun günlük ihtiyaçlarını daha ucuz ve kolay yoldan temin etme amacı ile yapılan sınır ticaretinde özellikle bölgesel kalkınma kapsamında ele alınması gereken stratejik bir konudur. Tan ve Altundal (2008)'in da ifade ettiği gibi 'sınır ticaretinde amaç;

- Sınır bölgelerinde yaşayan insanların girişimcilik anlayışının gelişmesine katkı sağlamak.
- Sınır bölgesinin kalkınmasına yardımcı olarak, bölge halkının refahını sağlamak
- Sınırın her iki yakasında yaşayanların ihtiyaçlarını daha kolay ve ucuz temin etmek
- Sınırdaki yaşayan insanlara istihdam sağlayarak, sınır bölgesinden göçün yaşanmasını engellemek
- Komşu her iki ülkenin dış ticaret hacminin olumlu katkı sağlamak
- Sınırdaki kaçakçılık ve yasadışı yollardan yapılan ticaretin önüne geçmek.

Klasik iktisadi düşünce sisteminin dış ticaret modelleri, uluslararası ticaretin öneminin artmasıyla birlikte bölgesel ticaret açısından da önemli bir rol oynamaktadır. Günümüz ticaret anlayışı doğrultusunda bölgesel ticaret ülkeler arasındaki sınırların esnekleşmesi ve karşılıklı bağımlılığın artması yönünde yapılan çalışmaların temelini meydana getirmektedir. Bu çerçevede uluslararası ticaretin bir kolu olarak değerlendirilen sınır ticareti özellikle sınır bölgelerinde ekonomik canlılık meydana getirmesi ve yerel halkın geçim kaynaklarını çeşitlendirmesi bakımından önemi her geçen gün artmaktadır (Beceran ve Koç, 2016: 83).

3/12/2021 tarih ve 31678 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 2/12/2021 tarihli ve 2021/4874 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı eki "Sınır Ticaretinin Düzenlenmesine İlişkin Karar" kapsamında yer alan illerin ihtiyaçlarının bir kısmının, sınır komşusu ülkelere ithalat yoluyla daha düşük maliyetle karşılanması ve bu illerimizden ihracatın artırılması suretiyle söz konusu illere ekonomik canlılık kazandırılması amacıyla yapılan ticari işlemlerdir (Ticaret Bakanlığı, 2025). Bu kapsamda Türkiye'de Artvin, Ardahan, Kars, Iğdır, Ağrı, Van, Hakkari, Şırnak, Mardin, Şanlıurfa, Kilis, Gaziantep ve

Hatay illerinde sınır ticareti yapılmaktadır. Bakanlık Kararı'yla bu illerde sınır komşuluğu yaptıkları ülkeler ile sınır ticareti yapılabilmektedir. Türkiye-Irak sınırında yer alan Habur Sınır Kapısı ile öne çıkan Şırnak ili, sınır ticareti açısından stratejik bir konuma sahiptir

Türkiye stratejik coğrafi konumu ile kara ve deniz ulaşımı bakımından önemlidir. Harita 1'de görüldüğü üzere Türkiye'nin uluslararası ulaşım ağındaki stratejik konumu ve sınır geçiş çeşitliliği görülmektedir. Haritada kara sınır kapılarının yanı sıra deniz limanlarından yapılan gümrüklü geçiş noktaları dikkat çekmektedir. Bu durum Türkiye'nin sadece kara sınır komşularıyla değil, aynı zamanda deniz yolu ticareti ve uluslararası taşımacılık bakımından bir "kavşak ülke" olduğunu göstermektedir (Çavuşoğlu, 2019). Özellikle Ege, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında yoğunlaşan liman geçişleri, Türkiye'nin deniz ticaretindeki stratejik rolünü vurgularken, doğu ve güney sınırlarında bulunan kara sınır kapıları Türkiye'nin Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya ile olan bağlantılarını temsili bakımından önemlidir. Bu sınır kapıları, hem ekonomik lojistik hem de siyasal coğrafi stratejiler açısından devletin sınır yönetiminde kritik rol oynamaktadır (Yomralıoğlu ve Demirci, 2021).

Harita 1: Türkiye'nin Kara ve Deniz Yoluyla Gümrüklü Geçiş Noktaları

Sınır ticaretinin yapılmasında, Sınır Ticareti Merkezleri'nin (STM) yeri önemlidir. Buna göre STM 2021/4874 sayılı Karar kapsamında sınır komşusu ülke ile müşterek sınır hattı üzerinde kurulan ve sınır ticareti yapılabilen mağazaların bulunduğu yerlerdir (Ticaret Bakanlığı, 2025). Böylelikle STM'lerde mağaza kiralama olmadan da sınır ticareti yapılması mümkündür. Ancak sınır ticaretinin yapılabilmesi için STM'lerin bulunması zorunluluğu yoktur. Türkiye'de sınır ticareti yapılan il sayısı 13 iken STM'lerin sayısı sadece 4 tanedir. Bunlar Ağrı, Van, Hakkari ve Iğdır illeridir. STM'ler, sınır illerinin ticaret hacmini artırmada önemli bir rol oynamakta olup, bu merkezlerin diğer sınır illerinde yaygın şekilde bulunmaması, sınır ticaretinin gelişimi açısından önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Ticaret hacmi potansiyeli açısından değerlendirildiğinde, Habur Sınır Kapısı'na ev sahipliği yapan Şırnak ili, STM kurulması gereken önemli bölgelerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Ağrı-Sansu, Van-Kapıköy, Hakkâri-Esendere (İran) ve Iğdır-Dilucu sınır ticaret merkezlerinin bulunduğu yerlerdir. Bu merkezlerde STM'lerin kurulması, yalnızca Türkiye'nin tek taraflı uygulamaya koyabileceği bir süreç olmayıp, sınır komşusu ülkelerle karşılıklı anlaşmaları gerektiren bir yapıdır. Bu bağlamda, Şırnak ili ve Habur Sınır Kapısı'nda bir STM kurulması, hem ticaretin canlanması hem de bölgesel kalkınma açısından önemli bir adım olacaktır. Türkiye ile Irak yetkilileri arasında gerçekleştirilecek görüşmeler sonucunda açılacak karşılıklı STM'ler, bölgenin ekonomik gelişimine katkı sağlayarak ticaret ve ekonomik etkileşimi artıracaktır.

Sınır Ticaretinin Tarihsel Gelişimi ve Habur Sınır Kapısı

Sınır ticareti, kavram olarak ilk kez 01.08.1972 tarihli ve 14263 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 1615 sayılı Gümrük Kanunu'nda yer almıştır (Alkan, 2011). Türkiye'de, dar anlamda bir dış ticaret sayılan sınır ticareti ilk kez sınır komşuluğu yaptığı

İran ile 1979 yılında başlamıştır. Fakat yoğun olarak bu ticaretin başlaması VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda "Kalkınmada Öncelikli Yörelere dış pazarlara ihracat imkanları geliştirilecektir. Bu konuda, komşu pazarlara öncelik tanınacak, sınır ticaretinin ve serbest bölgelerin geliştirilmesine çalışılacaktır" ifadeleriyle, bölgesel gelişme politikaları kapsamında bir düzenleme yapılmıştır (DPT, 1996). Kalkınma planı ile getirilen bu maddeyle, birçok ilde sınır ticareti yapılmaya başlanmıştır. 1978-1979 yıllarında yaşanan küresel petrol ve döviz krizleri sonucunda ülkede kaotik bir ortam ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de yapılan ilk sınır ticareti uygulaması İran ile yapılmıştır. Yaşanan küresel ekonomik krizden çözüm amaçlı Ağrı Valiliği ve İran'ın Batı Azerbaycan Genel Valiliği arasında ortak mutabakata varılmıştır. Üzerinde anlaşılan ortak mutabakat da canlı hayvan, sigara gibi muhtelif tüketim mallarına karşılık motorin, fuel-oil ve benzin alımı yapılmıştır (Sugözü ve Atay, 2010). Ancak Türkiye'ye giren petrolün, devletin belirlemiş olduğu fiyattan devlete teslim edilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Çünkü mevcut petrol krizinden dolayı karaborsacılık ve değerinden çok yüksek bir fiyattan petrol satılmaktaydı. Bunun önüne geçmek için gelen petrolün depolamak üzere Petrol Ofisi Genel Müdürlüğü Ağrı-Doğubayazıt ilçesinde inşa etmiştir. Buradan ihtiyaç olan diğer illere ihtiyaç duyulan petrol ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır (Tan ve Altundal, 2008: 22).

Sınır ticaretiyle ilgili ilk yasal düzenleme, 1979 yılında 79/17493 sayılı Dışsatım Düzenleme Kararı ile gerçekleştirilmiştir. Bu karar ile bazı sınır bölgelerinde sınır ticaretinin önü açılmıştır. Ardından, 1980 yılında yayımlanan Sınır Ticareti Yönetmeliği ile İran-Ağrı (Gürbulak) Sınır Kapısı'ndan sınır ticareti yapılması resmî bir düzenlemeye bağlanmıştır. Bu kapsamda, Gürbulak Sınır Kapısı'ndan yapılması planlanan ticaret için belirli kurallar getirilmiştir (Öztürk, 2006: 111). Söz konusu düzenlemeye göre, isteyen herkes, herhangi bir belge aranmaksızın,

bir çıkışta en fazla 10.000 Amerikan doları karşılığı Türk Lirası değerindeki eşyayı yurtdışına çıkarabilecek ve bunun %80'ini döviz olarak ülkeye geri getirecek ya da aynı değerde bir malı ithal edebilecektir (Güneş vd., 2010).

20 Ocak 1980 kararlarıyla Türkiye Neo-liberal ticaret politikası ile dışa açık büyüme modeline geçmiştir. Böylelikle yabancı mal talebine yönelik mal üretmeyi hedefleyerek ihracata yönelik sanayileşme stratejisini uygulamaya koymuştur. Amaç; dünya piyasalarında rekabetçi olmak, ihracat edilebilir ürün sayısını artırarak, döviz gelirlerini arttırmaktır. Hükümet döviz dar boğazını aşip borçlarını kapatma adımlarını hazırlıyordu. Yeni ticaret stratejisi ile Türkiye yeni Pazar arayışlarına girerek, sınır ticaretinde de il çeşitlendirmesine gitmiştir. Güneş vd (2010) ifade ettiği gibi 'başlangıçta sadece Ağrı ilinde yapılan sınır ticareti 1985 yılında Gaziantep Öncüpınar ve Karkamış sınır kapılarından Suriye ile sınır ticareti yapılmasına izin verilmiştir'.

Sınır ticareti yapılan illere her geçen yıl yenileri eklenerek artmaya devam etmiştir. 1986 yılında yine Suriye devleti ile Hatay Cilvegözü sınır ticareti yapılmasına izin verilmiştir. 1987 yılında Van-Kapıköy sınır kapısı İran ile sınır ticaretine açılmıştır. 1988 yılında Hakkari-Esendere, 1989 yılında ise Artvin-Sarp sınır kapısı ticaretine açılmıştır. Aynı yıl Erzurum Mücavir il statüsünden faydalanarak, Ağrı-Gürbulak sınır kapısından İran'la, Artvin-Sarp sınır kapısından da Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ile sınır ticareti yapılmasına izin verilmiştir. 1990 yılında Kars mücavir il statüsünden Ağrı-Gürbulak sınır kapısında İran'la, Artvin-Sarp sınır kapısında BDT ile sınır ticaretine izin verilmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinden Şırnak, Mardin ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde Hakkari ili 1990 yılında Habur Sınır Kapısı'ndan Irak ile sınır ticaretine başlamıştır (Öztürk, 2006: Sürmen, 1996).

Gelişmekte olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi için sınır ticareti stratejik bir öneme sahiptir. Bölgenin sınır komşuları olan Irak ve Suriye ile coğrafi

yakınlık ile din, dil ve kültürel benzerlikler, bu sınır ticaretini kolaylaştıran başlıca etkenlerdir. Sınır ticaretine karar verilmesinde bu unsurların yanı sıra, ekonomik faktörler temel belirleyici olmuştur. Ayrıca güvenlik, siyasal ve toplumsal etkilerin yanı sıra, komşu sınır ülkelerle yapılan ikili anlaşmalar ve bölgenin ihtiyaçları da dikkate alınmaktadır. Türkiye ile Irak arasındaki sınır ticareti, 1990 yılında Silopi'ye bağlı Habur Sınır Kapısı üzerinden başlatılmıştır. Bu sınır kapısından Mardin, Hakkâri ve Şırnak illerine sınır ticareti yapma izni verilerek, bölge ticareti açısından önemli bir kapı aralanmıştır.

Habur Sınır Kapısının Stratejik Coğrafi Konumu

Türkiye'nin Güneydoğusunda, Şırnak ilinin Silopi ilçesinde yer alan Habur Sınır Kapısı, Türkiye'nin Irak ile olan yaklaşık 384 kilometrelik kara sınırının en işlek geçiş noktasıdır. 1973'te Gümrük İdare Memurluğu olarak faaliyete geçen, 1976'da Gümrük Müdürlüğü, 1981'de Habur Gümrükler Başmüdürlüğü, 2011 yılından beri de İpekyolu Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü olan Habur Sınır Kapısı Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan stratejik sınır kapsıdır (DİKA, 2013:16). Coğrafi konumu itibarıyla Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan temel ticaret ve ulaşım arterlerinden biri olan bu kapı, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda jeopolitik ve güvenlik boyutlarıyla da stratejik bir öneme sahiptir (Yalçın, 2020).

Habur Sınır Kapısı 402,500m²'lik bir arazi üzerine kurulmuş olup, Gümrük Müsteşarlığı ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) arasında imzalanan yap-işlet-devret sözleşmesi çerçevesinde Ekim 2005-Ekim 2006 tarihleri arasında tamamen yeniden inşa edilmiştir. Bu çerçevede 40,000 m² kapalı alan, 12 giriş-12 çıkış için 24 hat üzerinde 62 işlem peronu, 30,000 m² uzay çatı ve 350,000 m² saha betonu imalatı gerçekleştirilmiştir. Toplamda 528 personelin çalıştığı Habur Sınır Kapısı'nda 24 hattan sadece 6 adedi çalışmaktadır. TOBB Yap-İşlet-Devret modeli

ile 2006 yılında Habur Sınır Kapısı'nı 17 yıllığına devralmıştır (Sugözü ve Atay, 2010: 64).

Tarihi İpek Yolu üzerinde yer alan ve eski ticaret geleneğine sahip olan TRC3 Bölgesi içerisindeki Habur Sınır Kapısı coğrafi olarak stratejik konuma sahiptir. Bu sınır kapsının Türkiye'nin dış ticaretindeki yeri her ne kadar kritik olsa da, zaman zaman kapatılmaktadır. Bölgede yaşanan olaylardan doğrudan etkilenen sınır kapsının kırılganlığı yüksektir. Özellikle 1980 yıllarına kadar dışa kapalı ekonomik sistem izleyen Türkiye, bölgedeki ülkeler arasında ticaretin doğal seyrini değiştirmiştir. Özellikle Türkiye-Irak sınır bölgesinin

ülke ticaretinin merkezi durumuna gelen İstanbul-İzmir-Bursa gibi büyük iç pazarlara uzaklığı sebebiyle gelişmesini gerçekleştirememiştir. Öztürk (2006)'ün ifade ettiği gibi "sınır komşusu ülkeler ile ticaretin geliştirilmesinde bir araç olan sınır ticaretinde bazı hatalı uygulamalar sonucu gereken önem verilmemektedir. Sınır ticaretinden ilke olarak sınır bölgesinin her yanında kalan yerel halkın ihtiyaçlarının giderilmesini kapsamaktadır. Böylelikle bu ticaretten beklenen sınır bölgelerinde yaşayan halkın gereksinimi olan maddelerin kolay temini ve de sınır bölgelerinde karşılıklı güven ortamının oluşturulmasıdır".

Harita 2: Habur Sınır Kapısı'nın Coğrafi Konumu

Bölgenin topoğrafik yapısı da Habur'un öne çıkmasında etkili olmuştur. Türkiye'nin Irak'a açılan sınır kapılarından biri de Hakkari'nin Çukurca İlçesiyle, Duhok'un Kani Masi kasabası arasında yer alan Üzümlü Sınır Kapısıdır. Bölge ekonomisine katkı sağlanması, gümrük gözetim ve denetimin- güvenliğin artırılması amacı ile Çukurca Üzümlü Gümrük Kapısı 2013 tarihinde açılmıştır. Bölgenin dış pazara erişim fırsatı sunun Hakkâri ili Çukurca İlçesi Üzümlü Sınır Kapısı 2015 yılında açılışı yapıldıktan bir yıl sonra güvenlik gerekçesi ile kapatılmıştır. Bu sınır kapısı topoğrafyanın zorlu olması ve güvenlik

endişeleri nedeni ile ticari geçişlerden ziyade insan geçişlerinde kullanılmaktadır. Bu durum, Türkiye-Irak sınırında ekonomik canlılığı artırmaya yönelik adımların bölgedeki güvenlik sorunları ve küresel krizlerle sürekli kesintiye uğradığını göstermektedir. Dolayısıyla, bölgenin istikrarlı bir ticaret hacmine kavuşması için güvenliğin sürdürülebilir kılınması ve altyapı yatırımlarının sürekliliği büyük önem taşımaktadır

Sınır hattının büyük bir bölümünde dağlık ve engebeli arazi koşulları hâkimken, Habur çevresi nispeten düz ve ulaşılabilir bir araziye sahiptir.

Bu durum, sınır ticareti, taşımacılık ve lojistik faaliyetlerin yoğun şekilde bu noktaya yönelmesini sağlamaktadır (Kurt, 2019). Öte yandan, sınır güvenliği ve bölgesel istikrar açısından yaşanan gelişmeler, bu kapının Türkiye'nin dış güvenlik politikalarında da özel bir konuma sahip olmasına yol açmıştır (Demirtaş, 2017). Habur, tarihsel olarak Asya ile Avrupa arasında uzanan İpek Yolu güzergâhının üzerinde bulunması nedeniyle, uzun yıllardır bölgesel ticaretin kilit noktalarından biri olmuştur. Günümüzde de bu özelliğini korumakta ve Türkiye'nin özellikle Irak yerel yönetim ile olan ticaretinde ana geçiş noktası olarak işlev görmektedir (Özdemir, 2018). Bu bağlamda, enerji nakil hatlarının geçiş güzergâhında yer alması, Habur'un yalnızca ticari değil, aynı zamanda enerji jeopolitiği açısından da belirleyici bir rol üstlenmesine neden olmaktadır.

Bölgesel Geri Kalmışlığın Anahtarı: Habur Sınır Ticareti

Türkiye'de bölgesel gelişmişlik farklarının yüksek olduğu düşünüldüğünde, sınır ticareti önemli bir kalkınma aracı olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Habur Sınır Kapısı'nın bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi, sosyoekonomik eşitsizliklerin derin biçimde hissedildiği alanlardan biridir. Bu nedenle sınır ticareti, sınırın her iki tarafında yaşayan halkın refah düzeyini yükseltmek amacıyla hayata geçirilmiştir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde sınır ticareti, tarihsel olarak 1986 yılında resmîyet kazanmıştır. Türkiye'nin sınır komşuları olan Irak, İran ve Suriye ile sahip olduğu tarihî, dinî ve kültürel benzerlikler, bu ticaretin gelişiminde belirleyici rol oynamıştır. Söz konusu ülkelerle yürütülen sınır ticareti, büyük ölçüde Türkiye'nin petrol ve doğalgaz ihtiyacının karşılanmasına yönelik olmuş; buna karşılık Türkiye, bu ülkelere işlenmiş tarımsal ürünler ve sanayi malları ihraç etmiştir (Marangoz vd., 2010:165). Bu karşılıklı ticaret yapısı, bölgesel ekonomiyi canlandırmanın yanı sıra, sınır ötesi sosyo-ekonomik ilişkilerin sürekliliğini de pekiştirmektedir.

Türkiye ile Irak arasında sınır ticaretinin resmîyet kazanmasının ardından geçen dört yılın sonunda, 1990 yılında karşılıklı sınır ticareti fiilen başlamıştır. Silopi ilçesi sınırları içerisinde yer alan Habur Sınır Kapısı üzerinden Mardin, Hakkâri ve Şırnak illerinin ticaret yapmalarına izin verilmesiyle, günümüze kadar süregelen sınır ticaretinin temelleri atılmıştır (Sesa Enstitüsü, 2016:5). Bu gelişme, bölge illerinin ekonomik faaliyetlerini çeşitlendirmiş ve sınır ötesi ticaretin kurumsallaşmasına önemli bir zemin hazırlamıştır.

Foto 1. Türkiye-İrak Devletleri Arasında Stratejik öneme Sahip Habur Sınır Kapısı

Bölgenin kalkınması için ulaştırma ve lojistik sektörünün geliştirilmesi, ulaşım ve altyapı hizmetlerinin modernize edilmesi gerekmektedir. Habur Sınır Kapısı'nın bölge dışı pazara erişiminin kolaylaşması için, bölgesel altyapı destekleyici bir role sahip olması gerekir. Bölgedeki mevcut karayolu standartlarının düşük olması, otoyol ve bölünmüş yol standartlarının iyileştirilmesi, bölgenin diğer bölgelere ulaşımını artırarak, bölgesel kalkınmaya katkı sağlayacaktır.

Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt illerinden oluşan TRC3 Düzey 2 Bölgesi 2013-2023 Planı'nda (2014-2023) bölgenin kalkınması bakımından atılması öngörülen adımlar (Dicle Kalkınma Ajansı [DİKA], 2014);

- Şanlıurfa-Habur Otoyol projesinin hayata geçirilmesi
- Nusaybin-Habur Demiryolu projesinin hayata geçirilmesi

- Mardin ve Habur'da Lojistik Merkezlerin kurulmasına yönelik adımların atılması
- Bölge sanayi ve işadamlarının Suriye ve Irak pazarları dışında dış ticaret imkanları ve alternatif pazarlar hakkında bilgilendirilmesi
- Markalaşma potansiyeli yüksek olan ürünlerin yeteri kadar tanıtımı yapılarak, alternatif pazarlara yönlendirilmesi
- Irak ve Suriye'ye dönük dış ticari potansiyel imkanı yüksek olan sektörlerde yatırımcıların bölgeye çekilmesinin sağlanması
- Habur Sınır Kapısı'nın potansiyelinin artırılması ve Irak pazarına yönelik yeni alternatif sınır kapıların aktif hale getirilmesi
- Bölge ilçeleri (Silopi, Cizre, Nusaybin) sınır etkisinin artırılması ve dış ticaret yapmasının önünün açılması
- Bölgenin sınır ülkesi Irak ile sanayi, ticari ve kültürel işbirliği adımların artırılması
- Özellikle firmaların komisyonculuk ve taşımacılıktan, ihracata dönük üretime geçmelerinin sağlanması gerekir.

Bölgede 2012 yılında yapılan 2,06 milyar dolar ihracatın %96'lık bölümü Irak ile geriye kalan %4'lük bölümü ise diğer ülkeler ile yapılmıştır. Diğer illere kıyasla bu sınır bölgesinin Irak'a bağlılık oranları yüksek düzeydedir. Bu durum bölgenin coğrafi yakınlık, kültürel ve akrabalık bağları büyük rol oynamaktadır. Ancak bölgenin tez pazara bağlı olması yüksek bir risktir. Bölge içerisinde ilçeler arasında ihracat yapma kapasitesi sınır kapısına yakınlık ve üretim kapasitesi ile doğrudan alakalıdır. Ancak bölgedeki ilçelerin büyük kısmı ihracat yapamamaktadır. Bu durum ulaşım olanaklarının iyileştirilmesi ve bölge rekabetçiliğinin artırılması ile önüne geçilebilecektir. Ticarete Mersin-Habur güzergâhında sınır etkisinde yer alan Kızıltepe, Nusaybin, Cizre ve Silopi ilçeleri birincil olarak etkilenmektedir. Mardin, Midyat, Yeşilli ve İdil ise dolaylı şekilde etkilenmektedir. Bölge ilçelerinin düşük olan üretim kapasiteleri iyileştirilerek, ihracat yapmalarına imkân sağlanmalıdır (DİKA, 2014). Böylece Türkiye'de bölgeler arası var olan gelişmişlik farkları azaltılarak, bölgesel kalkınmanın önü açılmış olacaktır.

Habur Sınır Kapısı, Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan stratejik eşik rolü yadsınamaz bir gerçektir. Ancak sınır kapsının fiziksel ve teknolojik altyapısının iyileştirilmesi, bölgede mevcut diğer sınır kapıların daha aktif hale getirilerek çalıştırılması bölgenin kalkınması açısından önemlidir. Öte yandan ihtiyacın olduğu diğer bölgelerde yeni sınır kapılarının açılarak, sınır kapılarında uzun bekleme sürelerinin en aza indirilmesi gerekir. Özellikle sınır kapısından geçişlerde yaşanan sorunlar bölgenin yakınlık cazibesini azaltmaktadır. DİKA'nın bölge eylem planında; *"Mevcut pazar paylarının artırılması, Yüksek büyüme potansiyeli olan hedef pazarlarda pazar payının artırılması, ihracatçı sayısının ve ihracatçı kapasitesinin artırılması, Türk markalarının bilinirliğinin artırılması, ihracatçıların küresel alanda rekabetçiliklerinin artırılması, Uluslararası rekabetçiliğin artırılmasına yönelik lojistik altyapının güçlendirilmesi, Dış ticaretle konu olan alanlarda yabancı yatırımcının Ülkemize çekilmesi, Doğru bilgi ve pazar istihbaratına hızlı erişimin temin edilmesi, İkili ve çoklu uluslararası ticaret işbirliklerinin güçlendirilmesi"* (DİKA, 2014) ön plana çıkan vurgular arasındadır.

Aşiret ve yakın akrabalık ilişkilerinden devam eden ve sınır köylerinin temel geçim kaynağı olan kaçakçılık, Türkiye-Irak sınır bölgesi, günümüzde Habur Sınır Kapısı ile beraber "merkezi ekonomik" yer potansiyeli taşımaktadır. Bu sınır kapısı hem Türkiye-Irak devletleri için hem de uluslararası sermaye için önemli "geçiş koridoru" görevindedir. Türkiye-Irak arasındaki ticaret alışverişinde kritik koridor olmanın yanı sıra, üçüncü ülkelerden ve özellikle Avrupa'dan gelen mallar da Habur Sınır Kapısı'ndan geçerek Irak pazarına girmektedir. Yine Irak'tan da Türkiye üzerinden Avrupa pazarına doğru bir hareketlilik olmaktadır. Özellikle Türkiye'nin son yıllarda Ortadoğu ile diplomatik ve ekonomik anlamda yoğunlaşan ilişkileri sonucu yeni pazarların açılması önemlidir (Danış ve Aksel, 2013: 85).

DİKA'nın 2013 tarihli 'Habur Sınır Kapısı Sorunlar ve Çözüm Önerileri' raporunda, Habur Sınır Kapısı'ndaki işlem sürelerinin azaltılması amacıyla teknoloji kullanımının artırılması ve yeni sınır ticareti

prosedürlerinin uygulanmasının, sınırın diğer tarafında benzer uygulamaların işlem sürelerini kısaltmasına olanak tanıyacağı vurgulanmaktadır. İbrahim Halil Sınır Kapısı ile ilgili uygulamalarda uyum sağlanamamasının önündeki en büyük engelin, Irak tarafındaki teknik bilgi ve nitelikli personel eksikliği olduğu belirtilmiştir. Habur Sınır Kapısı'nda özellikle büyük araçların giriş ve çıkışlarında yaşanan bekleme süreleri zaman zaman oldukça uzayabilmektedir. Bu durum, tır parkı ve Silopi-Cizre yolunda oluşan kuyrukların karayolundaki trafiği olumsuz etkilemesine neden olmaktadır. Ayrıca, araçların ağır yük taşımaları uluslararası yolun kısa sürede büyük hasar görmesine yol açmakta ve yol yapım-onarım maliyetlerinin yüksek olmasına sebep olmaktadır (DİKA, 2013: 31-32). Bu kapsamda, mevcut sorunların çözümü için altyapı yatırımlarının artırılması ve personel eğitimlerinin geliştirilmesi kritik öneme sahiptir.

Habur Sınır Kapısının Türkiye Dış Ticaretindeki Yeri

Türkiye ile Irak arasındaki ekonomik ilişkiler, sadece iki komşu ülkenin ticaret hacmini değil, aynı zamanda Ortadoğu'daki jeopolitik dengeleri ve enerji arz güvenliğini de doğrudan etkileyen çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Bu ilişkilerin gelişimi, tarihsel olarak hem karşılıklı ekonomik ihtiyaçların hem de bölgesel ve küresel siyasal konjonktürün şekillendirdiği bir zeminde ilerlemiştir (Altunışık, 2011). 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali sonrasında Türkiye'nin Irak ile ekonomik ilişkilerinde belirgin bir ivme gözlemlenmiştir. Savaş sonrası yeniden yapılanma sürecinde Türkiye, özellikle inşaat, altyapı, enerji ve sağlık sektörlerinde Irak'a önemli ölçüde mal ve hizmet ihraç etmiştir. Bu süreçte Türk müteahhitlerinin Irak'ta üstlendiği projeler, iki ülke arasındaki ekonomik iş birliğinin somut göstergeleri arasında yer almıştır (Yılmaz, 2014). Özellikle 2010 sonrasında Irak, Türkiye'nin dış ticaretinde öncelikli partnerlerden biri haline gelmiştir. Türkiye'nin Irak'a yaptığı ihracatın büyük bir kısmını inşaat malzemeleri, gıda ürünleri, mobilya, tekstil ve makine ekipmanları

oluşturmaktadır (TOBB, 2020). Türkiye, Irak Bölgesel Yönetim ile ayrıca ayrı bir ticaret ağı kurarak bu bölgeyle özel ilişkiler geliştirmiştir. Bu çerçevede Erbil, Duhok ve Süleymaniye gibi şehirler, Türkiye menşeli ürünlerin en yoğun tüketildiği merkezlere dönüşmüştür (Bilgin, 2012).

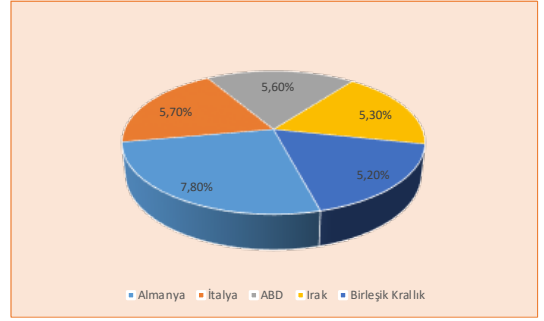
2012 yılı itibarıyla Irak, Almanya'nın ardından Türkiye'nin en fazla ihracat gerçekleştirdiği ikinci ülke konumunda yer almıştır. Yıllar içinde bu sıralamada çeşitli değişiklikler yaşanmakla birlikte, Irak Türkiye açısından dış ticarete stratejik bir müttefik olma özelliğini korumaktadır. Uzun yıllar savaş, istila ve iç çatışmalarla karşı karşıya kalan Irak, siyasi ve ekonomik yeniden yapılanma sürecinde oldukça zorlu bir dönemden geçmiştir. Sınır komşusu olan Türkiye, Irak'ta yaşanan bu gelişmelerden kimi zaman doğrudan, kimi zaman ise dolaylı biçimde etkilenmiştir. Türkiye'nin ihracat performansı 2023 ve 2024 yılları incelendiğinde (Tablo 1), Avrupa pazarı önceliğini hala koruduğu görülmektedir. Almanya ihracat da ilk sırayı korumaktadır. Irak 2023 yılında 1,1 milyar dolar ihracat ile Türkiye'nin dördüncü büyük ihracat pazarı olurken, 2024 yılında bu sayı 1,18 milyar dolara yükselmiştir. Bu artış Irak'ın ihracattaki payını %4,7'den %5,3'e çıkararak stratejik bir konuma taşımıştır. Bununla beraber iki ülke arasında ekonomik ilişkilerin istikrarlı biçimde derinleşerek, Irak'ın Türkiye açısından sadece coğrafi değil, aynı zamanda ekonomik olarak da 'stratejik bir ortak' olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Tablo 1: Türkiye İhracatında ilk beş ülke (2024-2025)

Sıra	Ülke	2023 Değer (milyon \$)	2023 Pay (%)	2024 Değer (milyon \$)	2024 Pay (%)
1	Almanya	2.001.551	8,5%	1.749.425	7,8%
2	İtalya	1.192.326	5,1%	1.287.893	5,7%
3	ABD	1.315.074	5,6%	1.264.971	5,6%
4	Irak	1.106.183	4,7%	1.188.626	5,3%
5	Birleşik Krallık	1.128.618	4,8%	1.171.915	5,2%

Kaynak: TÜİK, 2025.

Türkiye ile Irak arasındaki kara ticaretinin neredeyse tamamı Habur Sınır Kapısı üzerinden gerçekleşmekte olup, bu kapının açık ve işlevsel tutulması ticaretin sürekliliğini sağlamaktadır. 2024 yılı verileri, bu rotanın etkin biçimde kullanıldığını göstermektedir. 2024 yılı dış ticaret verilerine göre Irak, Türkiye'nin dış ticarete en fazla işlem yaptığı beşinci ülke olarak öne çıkmaktadır. Irak'ın toplam dış ticaret içindeki payı %5,30 düzeyindedir. Bu oran, Irak'ın Türkiye açısından önemli bir ticaret partneri olduğunu göstermekte, özellikle Ortadoğu coğrafyasındaki ekonomik ve jeopolitik konumunun etkisini yansıtmaktadır. (Şekil 1). Türkiye'nin Irak ile dış ticaret hacmini şekillendiren temel dinamiklerin başında coğrafi yakınlık, kültürel benzerlikler, ticaret yollarının açıklığı ve tamamlayıcı ekonomik yapılar gelmektedir. Irak, özellikle enerji kaynakları bakımından zengin bir ülke olup Türkiye açısından stratejik bir tedarikçi konumundadır.

Şekil 1: 2024 Yılı Türkiye Dış Ticaret Yaptığı İlk Beş Ülke

Türkiye'nin Ortadoğu ile entegrasyonunda kara sınır kapılarının taşıdığı önem, Habur sınır kapısı özelinde öne çıkmaktadır. Türkiye-Irak arasında yer alan bu sınır kapısı bir gümrük noktasından öte, jeopolitik, jeoekonomik ve lojistik bağlamda stratejik eşik görevindedir. Bu bağlamda 2018-2025 yıllarına dair araç geçiş verileri, Türkiye'nin dış ticaret hacmini ve yönünü değerlendirmek bakımından önemlidir.

Ticaret Bakanlığı'nın yıllar içerisinde Habur Sınır Kapısı'ndan ticari araçların (tır, çekici, dorse ve tanker) yoğunluğu Türkiye'nin kara taşımacılığına dayalı dış ticaretinde başat rol oynadığını göstermektedir. Özellikle 2022 yılında 905.095 giriş ve 909.797 çıkış aracıyla verilen tüm yıllar içerisinde en yüksek trafiğine sahip olmuştur (Tablo 2). Bu durum Irak ile ticaretin sadece ikili değil aynı zamanda da Türkiye'nin Ortadoğu pazarına açılması bakımından kritik bir politika izlediğini göstermektedir.

Tablo 2: Habur Sınır Kapısı Giriş-Çıkış Araç Verileri (2018-2025)

Yıl	Yön	Tır/Çekici/Dorse	Tanker	Kamyon	Otobüs	Otomobil	Diğer Araç	Toplam Araç
2025	Giriş	116.479	1.239	5.030	1.872	21.079	27	145.726
	Çıkış	87.943	30.821	5.498	1.874	23.597	59	149.792
2024	Giriş	684.232	5.535	25.087	10.692	131.180	495	857.222
	Çıkış	606.910	100.635	26.140	10.718	144.439	598	889.440
2023	Giriş	575.825	6.064	33.683	16.694	175.185	520	807.972
	Çıkış	514.977	74.648	33.931	16.799	182.018	581	822.953
2022	Giriş	622.091	13.722	40.477	17.230	211.244	331	905.095
	Çıkış	572.780	65.530	40.493	17.235	213.194	565	909.797
2021	Giriş	544.826	9.080	29.614	10.886	145.027	260	739.693
	Çıkış	522.849	36.240	28.872	10.941	143.766	378	743.046
2020	Giriş	527.256	8.814	17.702	5.284	62.147	140	621.343
	Çıkış	502.857	16.467	16.911	5.309	63.968	279	605.791
2019	Giriş	510.714	28.477	50.406	10.223	151.185	325	751.330
	Çıkış	527.741	22.226	47.420	10.250	152.809	396	760.842
2018	Giriş	455.494	33.118	57.442	8.540	111.014	301	665.909
	Çıkış	465.078	27.601	54.999	8.587	112.978	283	669.526

Kaynak: Ticaret Bakanlığı. 2025.

2020 yılından tüm yaşanan Covid-19 pandemisinin etkileri Habur Sınır Kapısı üzerinde de görmek mümkündür. Bu dönemde sınır kapsısından geçişlerde ciddi düşüşler yaşanmıştır (Giriş: 621.343; çıkış: 605.791). Yaşanan düşüş sınır kapısının kırılgan yapısını ve küresel sağlık krizlerinin dış ticaret üzerindeki etkisini açıkça göstermiştir. Fakat sonraki yıllarda özellikle 2022 yılında araç trafiğinde yeniden hızlı bir toparlanma yaşanarak ivme kazanmıştır.

Türkiye'nin dış ticaretinde stratejik bir geçiş noktası olan Habur Sınır Kapısı, mevcut fiziki ve idari kapasitesiyle günümüz ihtiyaçlarına yeterli düzeyde cevap verememektedir. Özellikle Irak ile artan ticaret hacmi doğrultusunda TIR ve kamyon trafiğinde gözlemlenen yoğunluk, sınır kapısında uzun bekleme sürelerine neden olmakta; iş insanları ise özel araçlarıyla giriş-çıkış sırasında beklemek zorunda kalmaktadır. Nakliye araçlarının bazen bir haftaya varan bekleme süreleri, dış ticaretin lojistik sürekliliğini sekteye uğratmakta ve ekonomik maliyetleri artırmaktadır. Bu durum yalnızca ticari taşımacılığı değil, aynı zamanda sağlık turizmini de olumsuz etkilemektedir. Son yıllarda Diyarbakır, Mardin ve Şırnak gibi bölge illerinde kamu, üniversite ve özel sektöre bağlı hastanelerin sunduğu tedavi olanakları nedeniyle sağlık hizmeti almak amacıyla bölgeye yönelen hasta ve refakatçiler için gümrük işlemlerindeki gecikmeler, yaşamsal riskler oluşturabilmektedir. Irak, Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı dördüncü ülke konumundayken; Habur'daki yönetsel aksaklıkların giderilmesi, hem bölgesel kalkınma açısından hem de ulusal dış ticaret stratejileri açısından bir zorunluluk haline gelmiştir (Kaya, 2022). Özellikle Habur Sınır Kapısı'nın karşı tarafında İbrahim Halil Sınır Kapısı'nda yaşanan gecikmeler ve sistemsel hatalar sınırda geçiş bekleyenlere uzun zaman kayıpları yaşatmaktadır.

Habur sınır kapısı enerji taşımacılığı bakımından da bir koridor görevi görmektedir. Sınırın diğer tarafı Irak'ın kuzeyinde bulunan zengin petrol sahaları Türkiye'yi doğrudan ilgilendiği konular arasındadır.

Bu petrol kaynaklarının taşınması ve pazara ulaştırılmasında, enerjide 'merkez' olma rolü üstlenen Türkiye açısından önemlidir. Dolayısı ile Irak'ın kuzeyinden Türkiye'ye yönelik enerji akışı, Habur'un sadece bir kara sınırı değil, enerjipolitik bir geçiş noktası olduğunu göstermektedir.

Türkiye-Irak sınırı üzerinde bulunan Habur Sınır Kapısı sadece bir gümrük ve ticaret geçidi değil, aynı zamanda günlük yaşam pratiklerini, kimlik ilişkilerini ve mekânsal hareketliliği kontrol eden bir eşik konumundadır. Tarihsel, sosyo-kültürel, etnik ve din bakımından aynı coğrafyada yaşayan akraba toplulukları zamanla ayrılması ile bu sınır kapısından geçişler artmıştır. Habur Sınır Kapısı etrafında yaşayan akraba toplulukları ticaret ve kültürel etkileşimleri devam etmektedir. Özellikle dini bayramlar, düğünler, ölümler gibi sosyo-kültürel olaylar, bu sınır hattında geçişleri işlevsel 'sosyal bir koridor'a dönüştürmektedir.

Türkiye'nin dış ticaretinde kara sınır kapıları, yalnızca lojistik geçiş noktaları değil, aynı zamanda jeopolitik ve ekonomik stratejilerin uygulama alanlarıdır. Bu bağlamda, Habur Sınır Kapısı, Türkiye'nin güneydoğu sınırında yer alması, Irak ile olan ekonomik ve politik ilişkilerin ana hattını oluşturması açısından özel bir konumda yer almaktadır. Batı sınır kapıları daha çok Avrupa ile entegrasyonu temsil ederken, Habur, Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan kapısı olarak, bölgesel ticaretin sürekliliği, enerji koridorlarının yönetimi ve sınır ötesi ekonomik iş birliklerinin sürdürülebilirliği açısından benzersiz bir işleve sahiptir. Habur'un taşıdığı bu önem, yalnızca ikili ticaretle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda Türkiye'nin doğu sınır kapıları arasında öne çıkan bir lojistik merkez ve stratejik geçiş noktası olarak konumlanmasına da olanak tanımaktadır. Türkiye'nin kara sınır kapıları üzerinden gerçekleşen geçiş istatistikleri, Habur Sınır Kapısı'nın yıllar içerisinde Türkiye-Irak hattındaki lojistik trafiğin en önemli merkezlerinden biri olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. 2017–2024 yılları arasında Kapıkule ve Sarp Sınır Kapılarından sonra en yüksek araç geçiş hacmine

sahip olan Habur, özellikle 2019 (3.701.510) ve 2022 (4.688.541) yıllarında dikkate değer bir artış göstermiştir.

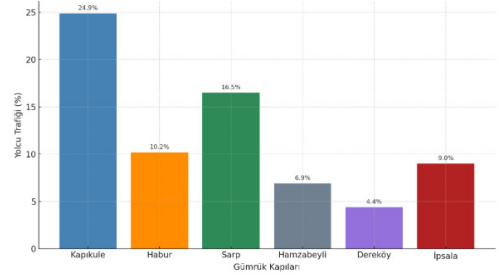
Tablo 3: Kara Gümrük Kapılarına Göre Yolcu Sayıları (2017-2025),(kişi)

Yıl	Kapıkule	Habur	Sarp	Hamzabeyli	Dereköy	İpsala
2017	5.008.826	2.504.337	7.121.472	1.272.394	780.496	2.069.224
2018	6.190.486	2.772.974	6.933.997	1.566.733	1.031.256	2.165.129
2019	5.731.717	3.701.510	6.843.797	1.279.352	1.178.883	2.239.996
2020	1.938.915	1.561.592	1.335.160	560.387	406.705	381.966
2021	5.392.795	2.991.721	959.533	1.255.367	643.191	618.594
2022	7.880.243	4.688.541	5.081.473	2.191.082	1.369.427	1.819.564
2023	8.104.408	3.946.108	6.332.920	2.328.664	1.490.543	2.517.455
2024	8.309.511	3.404.391	5.519.011	2.296.762	1.469.640	2.992.019
2025*	1.371.342	792.195	873.990	384.241	223.985	537.417

*2025 yılı verileri henüz yılın 3 ayı alınmıştır.

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, 2025.

Türkiye'deki diğer önemli kara sınır kapıları ile karşılaştırıldığında, Habur Sınır Kapısı'nın zaman içinde inişli-çıkışlı fakat istikrarlı bir yoğunluğa sahip olduğu görülmektedir. 2017- 2025 yılları arasında Kapıkule (Edirne), Habur (Şırnak), Sarp (Artvin), Hamzabeyli (Edirne), Dereköy (Kırklareli), İpsala (Edirne) sınır kapılarından yolcu geçiş sayıları incelendiğinde; Kapıkule sınır kapısı en yüksek yolcu trafiğine sahip sınır kapısıdır. Habur Sınır Kapısı 2020 Covid-19 Pandemisinde sert bir düşüş yaşamış, ancak 2020 yılı sonrası yolcu sayısında dalgalanmalar yaşanmıştır. Habur Sınır Kapısı her ne kadar Kapıkule ve Sarp gibi yoğun nüfus hareketleri olan sınır kapılarının gerisinde olsa da, sahip olduğu jeopolitik değer, ticaret odaklı geçiş ve güneydoğu hinterlandında Türkiye'nin "stratejik" öneme sahip sınır kapısıdır.

Grafik 2. Kara Sınır Kapıları 2024 Yılı Yolcu Geçiş Oranları (%).

Gümrük kapılarından gerçekleşen yolcu geçişleri, yalnızca mobilite verisi olarak değil, aynı zamanda sınır ticaretinin canlılığı ve bölgesel ekonomik hareketliliğin bir göstergesi olarak da değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, Habur Sınır Kapısı'nın Türkiye genelindeki yolcu geçişlerinin %10,2'sini oluşturması, kapının yalnızca bir taşımacılık güzergâhı değil, aynı zamanda sürekli işleyen bir ekonomik dolaşım alanı olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle sınır ticareti kapsamında değerlendirildiğinde, bu geçişlerin önemli bir bölümü hem mal hareketliliğini doğrudan destekleyen aktörler (sürücüler, lojistik personeli, küçük ölçekli tüccarlar) hem de sınır bölgelerinde ekonomik etkileşime giren bireylerden oluşmaktadır.

2024 yılına ait Ticaret Bakanlığı yolcu geçiş oranlarına göre Habur Sınır Kapısı 3. sırada yer almaktadır. Grafik 2'de görüldüğü üzere yolcu geçiş oranlarında birinci sırada Kapıkule, toplam yolcu trafiğinin yaklaşık %25'ini oluştururken, ikinci sırada Sarp (%16,5), üçüncü sırada Habur (10,2) ve İpsala (%9) takip etmektedir. Kapıkule ve Sarp gibi Avrupa ve Kafkasya'ya açılan kapılarının yanında, Habur Ortadoğu'ya açılan en önemli geçiş noktasıdır. Habur'un %10.2'lik oranı, Irak ile Türkiye arasında artan ekonomik ve kültürel etkileşimin de göstergesidir. Dolayısıyla, Habur'un yolcu trafiği açısından Avrupa sınır kapılarıyla rekabet edebilir bir düzeye ulaşabilmesi için, Türkiye'nin Irak ile iş birliği içinde gerekli adımları atması gerekmektedir.

Kapıkule ve Sarp gibi yoğun yolcu trafiği barındıran batı ve kuzeydoğu kapılarının aksine, Habur'un kendine özgü konumu, onu ticaret merkezli bir geçiş noktası olarak öne çıkarmaktadır. Bu bağlamda, yolcu sayısının mutlak değeri kadar, bu yolculukların niteliği ve bağlamı da önem arz etmektedir. Habur'dan geçen yolcuların büyük bir kısmı TIR şoförleri, ticaretle bağlantılı meslek grupları ve sınır ötesi ticaret faaliyetlerinde bulunan yerel halktan oluşmaktadır. Dolayısıyla bu geçişler, klasik anlamda turistik ya da bireysel geçişlerden ziyade, ticaret odaklı hareketliliğin bir yansımasıdır.

Bu durum, Habur Sınır Kapısı'nın yolcu trafiği aracılığıyla ticaret hacmine doğrudan katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle, geçiş sayısı ile ekonomik hareketlilik arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Hem transit ticaretin sürekliliği hem de sınır bölgesindeki mikro ölçekli ekonomik ilişkiler, bu yoğun geçiş trafiğiyle desteklenmektedir. Bu bağlamda Habur, diğer sınır kapılarına kıyasla daha düşük yolcu sayısına sahip gibi görünse de, geçişlerin ekonomik işlevselliği açısından stratejik bir öneme sahiptir.

Bununla birlikte, Türkiye-Irak ekonomik ilişkilerinin sürdürülebilir biçimde gelişebilmesi için bazı temel sorunların çözülmesi gerekmektedir. Bunlar arasında sınır geçişlerinde yaşanan gecikmeler, gümrük mevzuatlarının uyumsuzluğu, siyasi istikrarsızlık ve güvenlik tehditleri öne çıkmaktadır (Köni ve Yüksel, 2017). Sonuç olarak Habur Sınır Kapısı üzerinde yapılan araç geçişleri, Türkiye'nin dış ticaret politikalarının sahadaki görünürlüğünü göstermektedir. Bu geçişler sadece taşımacılık hacmini değil, sınırın ekonomik işlevselliğini, bölgesel entegrasyonunu ve Türkiye'nin sınır ötesi stratejik politikalarını göstermektedir. İki ülke arasındaki dış ticaretin gerçekleşmesinde Habur Sınır Kapısı'nın rolü tartışmasız bir şekilde stratejik öneme sahiptir. Ancak bu kapının kapasitesinin altında faaliyet göstermesi ve bölgesel güvenlik sorunları nedeniyle zaman zaman kapanması,

Türkiye-Irak ticari ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Habur Sınır Kapısı, Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan en kritik lojistik ve ticari geçiş noktası olarak, yalnızca ikili ticaretin değil; aynı zamanda bölgesel entegrasyon, enerji jeopolitiği ve sosyo-ekonomik kalkınma politikalarının da merkezinde yer almaktadır. Türkiye-Irak dış ticaretinin yaklaşık tamamının bu kapı üzerinden gerçekleştirilmesi, Habur'u stratejik bir dış ticaret koridoruna dönüştürmekte; özellikle enerji kaynaklarının taşınması, sanayi ürünlerinin dolaşımı ve hizmet ticareti bakımından bölgesel güvenlik ile ekonomik sürekliliği aynı eksende buluşturmaktadır.

2024 yılı itibarıyla Türkiye'nin Irak ile dış ticaret hacmindeki artış ve Irak'ın toplam ihracat payı içindeki %5,3'lük oranı, iki ülke arasında karşılıklı bağımlılık düzeyinin güçlendiğini ortaya koymaktadır. Ancak bu ekonomik bütünleşme, yalnızca sayısal büyüme ile sınırlı kalmamalı; yapısal ve yönetsimsel reformlarla desteklenmelidir. Habur'un bu bağlamda taşıdığı rol, tek boyutlu bir sınır geçiş işlevinin ötesinde, Türkiye'nin dış ticaret stratejisinde "çok boyutlu bir geçiş platformu" oluşturduğunu göstermektedir.

Habur Sınır Kapısı'nın tarihsel gelişimi, Türkiye'nin dışa açık kalkınma politikalarıyla paralel ilerlemiş; buna rağmen kapının mevcut fiziksel kapasitesi, teknolojik altyapısı ve idari işleyişi, artan ticaret hacmi karşısında yetersiz kalmaktadır. Araç geçiş sayılarındaki ani dalgalanmalar, yolcu trafiğindeki kırılganlık ve sınırda yaşanan bekleme süreleri, Türkiye'nin lojistik rekabetçiliğini zayıflatan önemli göstergelerdir. Bu durum, yalnızca bölgesel ekonomik kalkınmayı değil; aynı zamanda Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik ekonomik diplomasi araçlarının etkinliğini de sınırlamaktadır.

Stratejik bağlamda bakıldığında, Habur'un jeopolitik rolünün sürdürülebilir biçimde

devam ettirilebilmesi için üç temel öncelik öne çıkmaktadır:

- Altyapı ve dijitalleşme yatırımları,
- Bölgesel sınır entegrasyon mekanizmalarının güçlendirilmesi,
- Çok aktörlü yönetim modeliyle koordinasyonun kurumsallaştırılması.

Bu öncelikler kapsamında Habur'un yalnızca Türkiye-İrak ilişkileri için değil; aynı zamanda Türkiye'nin Ortadoğu'daki enerji ve ticaret ağlarıyla olan bütünleşmesini sürdürülebilir kılacak bir "lojistik merkez" olarak yeniden konumlandırılması gerekmektedir. Bölgesel ticaret serbest bölgeleri, sınır ticareti merkezleri ve gümrük modernizasyon projeleriyle entegre şekilde çalıştırılacak bir Habur modeli, yalnızca mevcut kapasiteyi artırmakla kalmayacak, aynı zamanda sınır bölgelerinde toplumsal refahı da yükseltecektir.

Sonuç olarak, Habur Sınır Kapısı yalnızca Türkiye'nin dış ticaretinin fiziksel geçiş noktası değil; aynı zamanda stratejik bir mekânın, çok aktörlü bir kalkınma vizyonunun ve bölgesel iş birliği idealinin somutlaşmış biçimidir. Bu nedenle, Habur'un işlevselliği yalnızca operasyonel değil, aynı zamanda kurumsal ve politik perspektiften yeniden ele alınmalıdır. Ancak bu yolla Habur, Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik ticaret ve diplomasi vizyonunun taşıyıcısı olmaya devam edebilir.

Kaynakça

- Aksel, Damla B., ve Daniş, D. (2013). "Diverse Facts of Europeanization at the Iraqi-Turkish Border". İçinde Turkey: Beyond the Fortress Paradigm at the Southern Borders of the EU, editör Baklacioğlu, Nurcan Özgür ve Özer, Yeşim, (Edwin Edgar Melen Press, 2013).
- Ali, Y. (2022). Geographical assessment of the recognized border crossings in the Kurdistan Region of Iraq and the importance of geopolitics. Twejer. <https://doi.org/10.31918/twejer/2253.20>.
- Alkan, Ş. (2011). Gümrük Mevzuatında Sınır Ticareti Uygulamaları. Gümrük Bülteni, 6, 36-37.
- Altunışık, M. B. (2011). "Turkish Foreign Policy Towards Iraq." UNISCI Discussion Papers, 25, 143-160.
- Aras, H. (2019). Türkiye-İrak Ekonomik İlişkileri ve Gaziantep-İrak İhracatı. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Beceren, Y. D. D. E., ve Koç, M. (2016). Habur Sınır Kapısının Bölge Üzerindeki Etkileri. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi(2), 82-101.
- Bilgin, M. (2012). Energy Security and Turkey's Relations with the Kurdish Regional Government (KRG). Middle East Journal, 66(2), 255-269.
- Büyükkakın, F. (2017). 2000'li Yıllarda Bölgesel Kalkınmada Sınır Ticaretinin Önemi. Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 15(1), 72-98.
- Çavuşoğlu, S. (2019). Türkiye'nin Ulaşım Coğrafyası ve Bölgesel Etkileşim. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Demirtaş, B. (2017). Türkiye'nin Güney Sınırlarında Güvenlik Politikaları. Ankara: SETA Yayınları.
- Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA). (2013). Habur Sınır Kapısı: Sorunlar ve çözüm önerileri (Şırnak Yatırım Destek Ofisi Raporu). Dicle Kalkınma Ajansı Yayınları. Erişim Tarihi: 21.04.2025. <https://www.dika.org.tr>.
- Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA). (2014). TRC3 Bölgesi 2014-2023 bölge planı (2. Cilt: Bölgesel gelişme stratejisi). Dicle Kalkınma Ajansı Yayınları. <https://www.dika.org.tr>
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (1996). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000). T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. Erişim adresi: <http://www.dpt.gov.tr/rapor.pdf>. E.T: 20.03.2025.

Güleç M. ve Gençay, O. (2003) Irak Savaşı'nın Gölgesinde Türkiye Orta Doğu Ülkeleri Ticari İlişkileri. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Yayınları.

Güneş, R., Durmuş, A.F. ve Ceyhan, M. (2010). Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki Sınır Ticareti Sınır Ticaretinin Gelişimini Engelleyen Faktörler ve Çözüm Önerileri, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Kış, Cilt: 1, Sayı: 1.

Kaya, M. (2022). Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı'nın değerlendirmesi. Diyarbakır: DTSO Yayını.

Kökçe, R. (2005). 1994-2000 yılları arasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Suriye ve Irak arasında gerçekleşen sınır ticaretinin bölge ekonomisine etkisi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Köni, H., ve Yüksel, M. (2017). Türkiye'nin Ortadoğu Politikası: Güvenlik, Enerji ve Diplomasi. Ankara: Nobel Yayınları

Kurt, M. (2019). Habur Sınır Kapısı'nın Türkiye-Irak Ticaretindeki Yeri ve Önemi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(63), 254-266.

Laine, J. (2016). The Multiscalar Production of Borders. Geopolitics, 21, 465-482. <https://doi.org/10.1080/14650045.2016.1195132>.

Marangoz, M., Önce, G., & Çelikkın, H. (2010). Girişimci Şehir Gaziantep ve Sınır Ticareti. Kilis: 7 Aralık Üniversitesi, Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, s. 157-168.

Omidi, A., & Özdağ, H. (2023). Analyzing the Mutual Geopolitical and Security Complementarity of Iran and Turkey: Border, Energy, and Water. Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 25, 923 - 943. <https://doi.org/10.1080/19448953.2023.2167182>.

Özdemir, S. (2018). Enerji Jeopolitiği ve Türkiye-Irak İlişkileri. İstanbul: Beta Yayınları.

Öztürk, N. (2006). Türkiye'de Sınır Ticaretinin Gelişimi, Ekonomik Etkileri, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi, 2(3), 107-127.

Russell, H. (1985). The Historical Geography of the Euphrates and Habur According to the Middle- and Neo-Assyrian Sources. Iraq, 47, 57 - 74. <https://doi.org/10.1017/S0021088900006744>.

Sesa Enstitüsü, (2016). Türkiye-Irak Arasındaki Sınır Ticaretinin Toplumsal, Siyasal Ve Ekonomik Etkileri. <http://sesaenstitusu.org.tr>. Erişim Tarihi: 21.04.2025

Singh, K. (2023). Borderland Realities: Decoding the

Socioeconomic and Political Complexities of the Indo-Myanmar Border. Aug-Sep. <https://doi.org/10.55529/jpps.35.8.18>.

Su, X., & Li, C. (2021). Bordering dynamics and the geopolitics of cross-border tourism between China and Myanmar. Political Geography, 86, 102372.

Sugözü, İ. H., & Atay, M. (2010). Sınır ticaretinin bölge ekonomisi üzerindeki etkileri kapsamında Habur Sınır Kapısı. Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu, 14-16.

Sürmen, Y. (1996). "Türkiye'de Sınır ve Kıyı Ticaretinde Muhasebe İşlemleri", Vergi Dünyası, Sayı: 176, Nisan, http://www.muhasebe.gen.tr/mevzuat/vuk/GenelYazilar/vukmd175_06.htm. Erişim Tarihi: 28.03.2025.

Tan M. ve Altundal, F. (2008). Sınır Ticaretinin Gelişimi ve Mevcut Durumu, ITO Yayın No: 2008-26, İstanbul.

Tan, M., ve Altundal, F. (2008). Türkiye'de Sınır Ticaretinin Gelişimi Ve Mevcut Durumu. İstanbul: İTO Yayınları.

Ticaret Bakanlığı (2025). Kara Kapılarına Göre Yolcu Sayıları, Erişim Tarihi: 22.04.2025. <https://ticaret.gov.tr/istatistikler/bakanlik-istatistikleri/gumruk-istatistikleri/kara-kapilari-giris-cikis-verileri>

Ticaret Bakanlığı. (2024). Kara Kapılarına ve Araç Türlerine Göre Araç Giriş-Çıkış Sayıları. Erişim Tarihi: 20.04.2025. <https://ticaret.gov.tr/data/61efa03313b876476cc9f9b0/Kara%20Kapilarina%20ve%20Ara%20Turlerine%20Gore%20Ara%20Sayilari..pdf>

Ticaret Bakanlığı. (2025). Sınır Ticareti. E.T:25.02.2025. <https://ticaret.gov.tr/gumruk-islemleri/sikca-sorulan-sorular/ticari/sinir-ticareti>

TOBB (2020). Türkiye-Irak Ticari İlişkileri Raporu. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayınları.

Yalçın, M. (2020). "Stratejik Sınır Kapıları ve Türkiye'nin Jeopolitik Konumu". Türk Coğrafya Dergisi, 75, 85-102.

Yılmaz, E. (2014). "Irak ile Ekonomik İlişkiler ve Türk Mütteahhitlerinin Rolü." Ortadoğu Analiz, 6(65), 20-27.

Yomralıoğlu, T., & Demirci, A. (2021). Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uygulamaları. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Zhao, W., & Liu, J. (2021). Cross-Border Cooperation and Its Impact on Regional Development: The Case of Turkey-Iraq Border. Journal of Political Geography, 34(2), 112-123.

Yılmaz Çalışkan* Selçuk Gülten**

* Sorumlu Yazar, Dr., Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Fethiye Milli Emlak Müdürlüğü, yilmazcaliskan1983@gmail.com

** Serbest Muhasebeci Mali Müşavir, Proje Bağımsız Denetim Anonim Şirketi, selcukgulten2@hotmail.com

Bağımsız Denetçilerin ve Muhasebe Meslek Mensuplarının Enflasyon Raporlaması Uygulamalarına Yönelik Algı Düzeyleri

Öz

Son yıllarda Türkiye’de enflasyonun çok yüksek şekilde seyretmesinden dolayı işletmeler çok etkilenmiş, finansal tabloların gerçeğe uygun olarak düzenlenmesi zorlaştığından fiyat endekslerine göre düzenlenmesi zorunlu hale gelmiştir. Şirketler varlıklarını ve kaynaklarını daha sağlıklı bir şekilde göstermek, finansal bilgilerini daha güvenilir hale getirmek için ülkemizde enflasyon muhasebesinin uygulamasına geçilmiştir. Şirketler varlıklarını ve kaynaklarını daha sağlıklı bir şekilde gösterilmesi, finansal bilgilerini daha güvenilir hale getirmek için ülkemizde enflasyon muhasebesinin uygulamasına geçilmiştir. Enflasyon raporlaması alanında başta Kamu Gözetimi ve Denetimi Kurulu (KGK) olmak üzere Hazine ve Maliye Bakanlığı ve diğer ilgili kuruluşlar tarafından enflasyon muhasebesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bu çalışmada enflasyon muhasebesinin/düzeltilmesinin uygulamaya konulmasıyla birlikte meslek mensupları üzerinde meydana getirdiği etki ölçmektir. Bunun için tarafımızca geliştirilen kapalı uçlu sorulardan oluşan ve her bir soru için ayrı likert ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen anket sonuçlarına göre muhasebe meslek mensuplarının enflasyon raporlaması nedeniyle iş yükünün arttığı, psikolojik durum ve sosyal hayatlarının olumsuz yönde etkilendiği belirlenmiştir. Muhasebe meslek mensupları muhasebe alanında yer alan kurum ve kuruluşlar tarafından meslek mensuplarına yeterli eğitim ve süre verilmediği, mevzuatta yer alan düzenlemeler ve örnek uygulamaların açık, anlaşılır ve yeterli düzeyde olmadığını düşünmektedir. Muhasebe paket programlarında güncellemelerin zamanında yapılmadığı ve enflasyon muhasebesi/düzeltilmesiyle ilgili uygulanan politikanın meslek mensuplarınca başarısız kabul edildiği görülmüştür. Enflasyon muhasebesinden dolayı meslek mensupları tarafından ilave personel istihdam edildiği, muhasebe meslek mensuplarının enflasyon raporlaması nedeniyle ek ücret alamadığı ve maliyetinin arttığı bildirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon Muhasebesi, muhasebe meslek mensubu, KGK, Hazine ve Maliye Bakanlığı

Perception Levels of Independent Auditors and Accounting Professionals Regarding Inflation Reporting Practices

ABSTRACT

In recent years, due to the extremely high inflation rates in Turkey, businesses have been significantly affected, and it has become mandatory to adjust financial statements according to price indices since preparing them in a manner that reflects reality has become more difficult. In our country, inflation accounting has been introduced in our country so that companies can present their assets and resources more accurately and make their financial information more reliable. Regulations related to inflation accounting have been enacted primarily by the Public Oversight, Accounting and Auditing Standards Authority (POAB), along with the Ministry of Treasury and Finance and other relevant institutions. This study aims to measure the impact of the implementation of inflation accounting/adjustment on professionals. To this end, we developed a series of closed-ended questions using a separate Likert scale for each question. According to the survey findings, accounting professionals report that their workload has increased due to inflation reporting, and their psychological well-being and social lives have been negatively affected. Accounting professionals believe that the institutions and organizations in the field of accounting do not provide them with sufficient training and time, and that the regulations and sample practices in the legislation are not clear, understandable, or adequate. It has been observed that updates in accounting software packages are not carried out on time and that the policy implemented regarding inflation accounting/adjustment has been considered unsuccessful by professionals. It was also reported that additional personnel have been hired because of inflation accounting, accounting professionals do not receive extra pay for inflation reporting, and operational costs have increased.

Keywords: Inflation Accounting, professional accountant, KGK, Ministry of Treasury and Finance

To Cite: Çalışkan, Y., Gülten, S. (2025). Bağımsız Denetçilerin ve Muhasebe Meslek Mensuplarının Enflasyon Raporlaması Uygulamalarına Yönelik Algı Düzeyleri. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 12(38), 144-163. doi: 10.70490/gumrukticaretdergisi.1715220

Extended Summary

In recent years, due to the extremely high inflation rates in Turkey, businesses have been significantly affected, and it has become mandatory to adjust financial statements according to price indices since preparing them in a manner that reflects reality has become more difficult. In our country, inflation accounting has been introduced in our country so that companies can present their assets and resources more accurately and make their financial information more reliable. Regulations related to inflation accounting have been enacted primarily by the Public Oversight, Accounting and Auditing Standards Authority (POAB), along with the Ministry of Treasury and Finance and other relevant institutions. This study aims to measure the impact of the implementation of inflation accounting/adjustment on professionals. To this end, we developed a series of closed-ended questions using a separate Likert scale for each question.

According to the results of a survey conducted on the application of inflation accounting/adjustment, it was understood that it significantly increased the workload on professional accountants, negatively impacting their psychological well-being and social lives. They were dissatisfied with their work related to inflation reporting and were hesitant to pursue activities outside of work. Due to their professional experience and the history of inflation accounting/adjustment, the social lives of professional accountants remained relatively unchanged, and they were able to pursue whatever they desired.

Professionals remain undecided as to whether the results of inflation accounting/adjustment procedures and calculations in financial statements reflect the true state of the business. While they remain undecided on whether real and legal entities will be affected by taxation as a result of the inflation reporting practice, the vast majority of survey participants believe there will be no increase in government revenues. It is believed that accounting professionals have not been provided with sufficient time and training by relevant public institutions and organizations for inflation accounting/adjustment, that updates to the accounting package used have not been made timely, and that the Ministry of Treasury and Finance's inflation accounting/adjustment policy has been unsuccessful. It has been stated that applying the PPI and CPI indices in inflation accounting/adjustment will not reflect the truth in financial statements, and that the use of these indices by professional accountants is considered unsound. Therefore, the relevant public institutions and organizations should identify the most appropriate index to ensure that financial statements reflect the truth and implement it as soon as possible.

Professionals support the principle that only the balance sheet should be included in the calculation when applying inflation accounting/adjustment. It has

been observed that there is no consensus on whether construction and repair work spread over years during inflation accounting/adjustment creates systemic differences, that using the ongoing investments account is an appropriate practice, that non-legally accepted expenses are not fully identified, and that monetary and non-monetary items are clearly defined.

Accounting professionals believe that the communiqués published by relevant public institutions and organizations, and the case studies included in the communiqués, are not clear, understandable, or sufficient. With inflation accounting/adjustment, legislation has become more complex. Accounting professionals have had to compromise their social lives due to inflation accounting/adjustment, work more hours, and hire new and temporary personnel.

The primary purpose of the KGK's inflation practices is to provide a more accurate financial statement appearance. Accounting professionals believe that adjusting the statement of financial position, profit or loss and other comprehensive income statements, statement of changes in equity, cash flow statements, and comparative figures based on the impact of inflation during the KGK's inflation accounting/adjustment process is not a good choice.

It has been observed that the KGK has not provided clear and understandable guidance to guide professional accountants regarding inflation accounting/adjustment, nor has it introduced facilitative methods. Accountants believe that the KGK's requirement that professional accountants adjust the statement of financial position, profit or loss and other comprehensive income, statement of changes in equity, cash flow statement, and comparative amounts based on inflation is not a sound approach.

As a result of the damage inflation inflicts on financial statements, problems can arise in the decision-making processes of financial information users. From a broad perspective, it can be argued that flawed decisions can lead to the waste of economic resources. Accounting professionals and independent auditors play important roles in inflation adjustment processes, ensuring the presentation of accurate, high-quality financial information. Depending on the financial reporting framework, using the same index across applications such as VUK, TFRS, and BOBI FRS is considered appropriate to increase the comparability of financial statements. Another proposed regulation is to ensure consistency in financial statements adjusted for inflation. Thus, the VUK implementation may not only focus on the balance sheet but also consider adjusting other financial statements for inflation. In this context, it can be argued that this study will contribute to the unification of regulations regarding the application of inflation accounting in Turkey.

1. Giriş

Ekonomideki genel fiyatlardaki sürekli artış (Frisch, 1989, s. 1; Lipsey ve diğ., 1990, s. 281; Büyükkakın, 1995, s. 4) ve paranın satın alma gücündeki azalma (Revsine, 1981, s. 20) olarak bilinen enflasyon uzun yıllar dünyanın çeşitli ülkelerinde olumsuz bir durum olarak görülmüştür. Enflasyonist ortamda şirketler finansal performans durumunu doğru bir şekilde göstermeli (Wali ve diğ., 2024, s. 37), finansal tabloları yeniden düzenlemeli ve gerçekleştirilen bu işlemler neticesinde yöneticiler ve tüm paydaşların doğru kararları alması gerekmektedir. Enflasyonist ortamda geleneksel muhasebe anlayışına sahip işletmelerin finansal tabloları yanıltıcı olabilmekte; yönetim ve yatırımcılar finansal performanslarıyla ilgili değerlendirmelerini doğru bir şekilde yapamamaktadırlar (Kay, 1977, s. 300). Geleneksel maliyet muhasebesi ve bütçe kontrol sistemleri enflasyon ortamında etkili bir şekilde günlük kontrol edilememektedir (Azizağaoğlu, 1997, s. 3). Bu yüzden işletmeler, geleneksel muhasebe anlayışından sıyrılarak içinde bulunulan enflasyonist duruma göre finansal tablolarını yeniden gözden geçirerek güncellemekte (Small, 1977, s. 525), finansal performans durumunu doğru bir şekilde sunmakta ve gelecekte alacağı kararları daha sağlam bir zemin üzerine oturtmaya çalışmaktadırlar (Yüce, 1998, s. 103). Bu noktada enflasyon muhasebesi uygulayan işletmeler, daha güvenilir finansal tablolar ortaya koymakta (Arda, 2023, s. 31), bu verilere dayalı olarak daha sağlam ve bilinçli kararlar almaktadırlar (Zamel ve diğ. 2020, s. 5). Bu sebeple işletmelerin, enflasyon muhasebesine daha çok önem vermesi ve bu raporlama sistemini titizlikle ve öncelikli olarak uygulaması gerekmektedir.

Enflasyon muhasebesini uygulayan işletmeler, finansal tablolardaki parasal olmayan kalemlerin cari değerlerini yansıtmakta, envanterini yeniden değerlendirerek piyasa değerine uygun olarak kaydetmekte (Liberto ve diğ, 2022), yaygın olarak kullanılan fiyat endekslerini (TÜFE, ÜFE vb.)

varlıklarına uyarlayarak değerlendirme yapmaktadırlar (Güneş, 2025, s. 9). Bu noktada işletmeler, varlıkların cari değerini göstermek için uygun fiyat endeksi seçmeli, enflasyon düzeyine göre varlıklarını hangi zaman aralıklı değerlendirileceğine dikkatli bir şekilde karar vermeli, varlıklarıyla ilgili verileri doğru zamanda toplayarak finansal tablolarına işlemeli ve ihtiyaç duyulması halinde muhasebe alanında uzman kişilerden destek almalıdır (A&M Danışmanlık, 2024).

Enflasyon muhasebesini uygulayan işletmeler, finansal tablolarını enflasyona göre düzeltme yaptıkları için gerçeğe uygun olarak hazırlamakta, enflasyonun etkisini minimum düzeye indirmeye çalışarak yöneticilerin ve yatırımcıların daha iyi anlaması için finansal durumunu gerçekçi ve anlamlı hale getirmektedirler (Wali ve diğ., 2024, s. 37). Enflasyon muhasebesini uygulayan işletmeler farklı dönemler için düzenlediği finansal tablolarını doğru bir şekilde karşılaştırabilmekte, işletmesinin mali durumu ve yükümlülükleri hakkında yatırımcılara ve devlete karşı daha adil, güvenilir ve şeffaf bilgi aktarmakta (Terzi ve diğ, 2024, s. 127) ve yatırımcıların işletmeye olan güvenin artmasını sağlamaktadırlar. Ayrıca hiperenflasyonun yaşandığı ortamda finansal tablolarını gerçeğe uygun olarak yansıtabilmekte ve işletmenin alacağı finansal pozisyonla ilgili kendisine daha anlamlı bir çerçeve ortaya koymaktadırlar (Finrota, 2024).

Enflasyon muhasebesini uygulayan işletmelerin karşılaştığı en büyük sorunlardan birisi ise uygulayacağı fiyat endeksinin doğru olup olmadığıdır. İşletme faaliyet alanına ve varlıkların türüne uygun olarak ve finansal tablolarının doğruluğunu göstermek adına fiyat endeksi belirlemelidir. Enflasyonist ortamda işletmeler ihtiyaç duyduğu verileri zamanında toplayarak işlemesi gerekmektedir. İşletmelerin enflasyon muhasebesini doğru bir şekilde uygulayabilmesi için uzman kişilerden destek alması gerekmektedir ki bu durum küçük ve orta ölçekli işletmeler için ekstra bir maliyet oluşturmaktadır. İşletmeler belirsiz bir ortamda enflasyon muhasebesini

uygularken varlıklarının cari değerlerini belirlemesi konusunda farklı görüş ve yorumlarla karşılaşmakta ve bu nedenle işletmelerin karar alması zorlaşmaktadır (Finrota, 2024). Enflasyonun etkisi her bir işletme için farklı düzeyde olacağı için (Sulucay, 1992, s. 22), enflasyon muhasebesini uygulamak isteyen işletmelerin içinde bulunduğu sektörün özelliklerini ve sahip oldukları varlıkların kompozisyonunu dikkate alması zorunludur. Enflasyon muhasebesinin uygulanması daha karmaşık ve zaman alan bir süreç olduğu için bu durum büyük işletmeler hariç diğer işletmeler için engel bir durum olabilir. Devlet tarafından gerçekleştirilen düzenlemeler işletmelerin uygulayacağı enflasyon muhasebesini daha karmaşık hale getirebilir ve bu yüzden işletmelerin enflasyon muhasebesini uygulaması zorlaşabilir (Finrota, 2024).

Enflasyon muhasebesini uygulayan işletmeler stoklar, maddi ve maddi olmayan duran varlıkları gibi hesaplamada parasal olmayan varlıkların değerlerini belirlemelidir (Ünlü, 2004; Altınışık, 2019, s. 66). İşletmeler fiyat endeksini belirlemeli, bu fiyat endeksine göre parasal olmayan varlıkların değerini güncellemeli ve güncellenen bu değerler üzerinden finansal tablolarını raporlamalıdır.

2. Türkiye’de Enflasyon Muhasebesini Gelişimi

Geçmişten günümüze Türkiye’de yaşanan ekonomik krizlerin sonucu olarak işletmeler finansal tablolarını doğru bir şekilde yansıtamamaktadır. Küresel alanda yaşanan pandemi, savaşlar gibi olumsuz olaylar ve bu olaylar neticesinde ortaya çıkan gelişmeler Türkiye’de enflasyonun artmasına yol açmıştır. Türkiye’de enflasyonun 1960’lı yıllarda 2 haneli rakamlara çıktığı, 1978-1980 yılları arasında %200 oranında arttığı ve 1980’li ve 1990’lı yıllarda yaşanan büyük ekonomik krizler sonucu 3 haneli rakamlara çıktığı (Karaer, 2024, s. 2611), 2004 yılına kadar dalgalı hale geldiği, 2004 ile 2014 yılları arasında tek haneli rakamlara düştüğü, 2014 yılından itibaren tekrar

çift haneli rakamlara çıktığı, 2019 ile 2021 yılları arasında %100’ü, 2021-2023 döneminde %200’ü aştığı görülmüştür (Karacan, 2024). 2020 yılından sonraya ortaya çıkan küresel şoklar, Türkiye’de uygulanan düşük faiz politikasıyla birlikte döviz kurunda yaşanan artış ve ithalata bağımlı üretim yapısından dolayı enflasyon daha belirgin hale gelmiş, işletmelerin ve bireylerin yaşam maliyetleri önemli derecede artmıştır (Kazgan, 2021; Karaer, 2024, s. 2612). Tüm bu gelişmeler Türkiye’de yaşanan sosyal, siyasal ve toplumsal olaylarla bağlantılı olarak enflasyonda dalgalanmaların, son yıllarda ise hiper-enflasyonun yaşandığını göstermiştir.

1970’li ve 1980’li yıllarda yaşanan sosyal ve siyasal olaylar neticesinde Türkiye’de yaşanan yüksek enflasyonist sürecin sonu olarak 1983 yılında 2791 Sayılı 4.1.1961 Tarih ve 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu ile 21.2.1963 Tarih ve 210 Sayılı Değerli Kâğıtlar Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile işletmelerin aktifinde yer alan duran varlıkların yeniden değerlemesine olanak tanınmıştır (Altınışık, 2019, s. 75). 2003 yılında yayınlanan 5024 Sayılı Vergi Usul Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ve Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile yapılan Vergi Usul Kanunu’nda değişikliklerle “enflasyon düzeltmesi” adıyla yeni bir uygulamaya geçilmiştir (Karapınar ve diğ., 2005, s. 2). Enflasyon muhasebesi üzerinde yapılan çalışmalar iki farklı kurum tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu iki kurumdan biri olan Maliye Bakanlığı finansal tablolar üzerinde etkisi bulunmakta ve vergi hukuku düzenlemeleri (Karapınar ve diğ., 2012, s. 45) yaparken diğer kurum olan Sermaye Piyasa Kurulu (SPK) ise farklı kurum ve örgütler üzerinden çalışmalar yapmaktaydı. Diğer tarafından Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) ise bankalar üzerinden çalışmalar yapmış, bankacılık sektörü ile bazı özel kurumlar üzerinde uluslararası muhasebe ve raporlama standartlarını belirlemeye çalışmıştır. Diğer taraftan Uluslararası Muhasebe Standartlarından (International Accounting Standards-IAS) 29

Numaralı Standardın uyarlanması amacıyla Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (TMUDESK) tarafından 1997 yılında 2 No.lu Türkiye Muhasebe Standardı (TMS 2), Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) tarafından 2002 yılında “Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama” standardı, Sermaye Piyasası Kurumu (SPK) tarafından “Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Mali Tabloların Düzeltilmesi” başlığında hazırlamış olduğu Seri XI 25 numaralı Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Tebliği ve BDDK tarafından bankalar için “Mali Tabloların Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Düzenlenmesine İlişkin Muhasebe Standart” olan 14 numaralı tebliği yayınlamıştır (Yavuz, 2007, s. 84-87). Türkiye’de enflasyon muhasebesi uygulaması 2003 ve 2004 yıllarında uygulanmış olup VUK’un 298. Maddesine göre enflasyon göstergesi Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi (Yi-ÜFE) gösterilmiştir. IAS 29’u adapte etmek adına 2005 yılında TMSK “TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Standardı”nı yayınlamış (Resmi Gazete, 31/12/2005 tarih ve 26040) ve bu standart KGK tarafından kabul edilmiş olup günümüzde bankaların da içinde yer aldığı yükümlü kuruluşların uyması gereken muhasebe ve raporlama standardıdır.

Enflasyon muhasebesini uygulamak zorunda kalan Türkiye’deki işletmeler Vergi Usul Kanunu’na (VUK) göre enflasyon muhasebesini uygulaması gerekmektedir. VUK’un 298’inci maddesine göre son üç yıl içerisinde kümülatif enflasyon oranı %100’ü aşarsa veya son bir yıl enflasyon oranı %10’un üzerinde gerçekleşirse işletme enflasyon muhasebesini uygulamak zorundadır. Bu şartlar gerçekleşmediği müddetçe işletmelerin enflasyon muhasebesi uygulaması zorunlu olmayıp gönüllü olarak finansal tablolarını enflasyona göre ayarlayabilirler. TMS 29’u uygulayan işletmelerin tamamı enflasyon muhasebesini aynı tarihte uygulamalı, yüksek enflasyonun tespit edildiği dönemin başından itibaren finansal tablolarını düzenlemesi gerekmektedir.

TMS 29 uygulaması için ihtiyaç duyulan koşulların Türkiye’de gerçekleşmesi üzerine KGK tarafından 2023 yılı Kasım ayında yapılan duyuru ile Türkiye Finansal Raporlama Standartları’na (TFRS) göre işletmeler 31.12.2023 tarihi itibarıyla finansal tablolarında enflasyon düzeltmesine gideceğini bildirmiş fakat işletmelerin içinde bulunduğu sektörleri denetlemekle yetkili BDDK, SPK gibi kurum ve kuruluşların enflasyon düzenlemesine geçiş tarihini belirleme konusunda bağımsız olduğunu bildirilmiştir. SPK’nın denetimi altında olan şirketler 31.12.2023 ve BDDK denetiminde olan bankalar, faktoring gibi şirketler 01.01.2025 tarihi itibarıyla TMS 29’nun uygulamasına geçeceklerdir. Ayrıca bankalar 555 Sayılı VUK Genel Tebliğine göre enflasyon düzeltmesi yapmaktayken TMS 29’a göre finansal tablolarını hazırlama ve açıklama yükümlülüğü yoktu. 582 Sayılı VUK Tebliğine göre 2025 yılı birinci, ikinci ve üçüncü geçici vergi dönemlerinde enflasyon düzeltmesi yapılmayacağı bildirilmiş fakat altın, gümüş gibi kıymetli madenleri işleyen, ticaretini yapan mükellefler düzeltme yapmaya devam edecektir.

Enflasyon muhasebesi, Türkiye’deki işletmelerin kar marjını korumasına, varlıklarını gerçeğe uygun olarak değerlemesine, gerçek gelirine göre vergilendirilmesine ve gerçeğe uygun finansal raporlama hazırlanmasına yardımcı olacaktır (Güneş ve diğ. 2024, s. 18). Enflasyon muhasebesini uygulayan işletmeler, performansının gerçek değerini görebilmekte, sağlıklı yatırım ve maliyet yönetimi kararları alabilmekte, gelir ve gider olarak nakit akışlarını etkili bir şekilde kontrol edebilmekte ve aşırı vergi yükünden kaçınabilmektedir. Diğer taraftan enflasyon muhasebesine hâkim olmayan yöneticiler tarafından sürecin yönetilmesi, işleri daha karmaşık hale sokacak, düzenli enflasyon düzeltmesi yapılmadığı zaman ekstra iş ve yükümlülük getirecek, enflasyonist ortamda hatalı düzenlenen raporlar yatırımcıların kararlarını etkileyecektir. Bu noktada muhasebe alanına teknolojik gelişmelerin uyarlanması, son zamanlarda çok fazla gündemde olan yapay

zeka uygulamaların yaygınlaştırılması, işletmelerin enflasyona göre finansal tablolarını düzenlemesini kolaylaştıracaktır.

3. Literatür Taraması

Günümüze kadar yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu enflasyon muhasebesinin finansal tablolar, bilanço kalemleri, firma etkinliği vb. konular üzerindeki etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Enflasyon muhasebesinin muhasebe meslek mensupları üzerindeki etkisini inceleyen çalışma sınırlı sayıda olup gerçekleştirilen çalışmalar aşağıda gösterilmiştir.

Karapınar ve diğ. (2005) yapılan çalışmada enflasyon düzeltmesinin meslek mensupları üzerindeki etkisi incelenmiş, yapılan anket sonuçlarına göre meslek mensupları üzerinde iş yükünün arttığı, yapılan düzenlemelerin meslek mensuplarınca açık ve anlaşılır düzeyde olmadığı ve meslek mensuplarının enflasyon muhasebesini başarılı bir şekilde uygulamadığı sonucuna varılmıştır.

Öztürk (2006) tarafından yapılan çalışmada enflasyon muhasebesinin banka kararları üzerindeki etki incelenmiş, enflasyondan dolayı işletme üst yönetimi ve üçüncü kişiler finansal tablolardan doğru bilgiye ulaşamadığı sonucuna varmıştır.

Köse (2024) enflasyon muhasebesinin meslek mensupları üzerindeki etkisini incelemiş, yapılan araştırmaya göre meslek mensuplarınca enflasyon düzeltmesinin zor fakat yapılması gereken bir uygulama olarak görüldüğü, yapılan düzenlemeyle birlikte vergi yükünün daha fazla arttığı görüşü beyan edilmiştir.

4. Araştırmanın Amacı, Yöntemi, Örneklem Seçimi, Veri Analizi

KGK, Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından uygulamaya konulan enflasyon raporlamasının olumlu ve olumsuz yönlerini daha iyi değerlendirebilmek için bu çalışmada muhasebe

alanında çalışan ve en az 6 ay süreyle enflasyon muhasebesini uygulayan serbest muhasebeci mali müşavir (SMMM), yeminli mali müşavir (YMM), özel ve kamu sektöründe muhasebe biriminde çalışanlar üzerinde enflasyon düzeltmesinin meydana getirdiği etki araştırılmıştır. Öncelikle 2023- 2024 döneminde muhasebe meslek mensuplarının yapmış olduğu enflasyon muhasebesiyle ilgili deneyimlerinden yola çıkarak enflasyon muhasebesinin ortaya çıkardığı iş yükü, finansal tabloların düzeltilmesi üzerindeki etkisi ile KGK'nın bu zamana kadar yapmış olduğu düzenlemeler ve faaliyetler üzerindeki düşünceler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Enflasyon düzeltmesinin meslek mensuplarının eğitim durumu, unvanı, mesleki deneyimi, enflasyon muhasebesini uygulama süresi ayrı ayrı dikkate alınarak açıklanmış ve değerlendirilmiştir.

Araştırma verileri <https://docs.google.com/forms> üzerinden oluşturulan anket yönteminden yararlanılarak elde edilmiştir. Meslek mensuplarına yöneltilen anketin ilk bölümü ankete katılanların kişisel, eğitim ve mesleki deneyimleri, ikinci bölümü ise 2023-2024 döneminde enflasyon muhasebesini uygulayanlara yöneltilen kapalı uçlu sorulardan oluşmuştur. Ankete katılanların formu doldurma süresi ortalama 4-5 dakika olarak belirlenmiştir. Anketin ikinci bölümünde yer alan sorulara katılımcıların vereceği cevaplar “Hiç katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “kısmen katılıyorum”, “katılıyorum” ve “tamamen katılıyorum” şeklinde belirlenmiştir. Katılımcıların vermiş oldukları cevap seçenekleri istatistiksel olarak değerlendirilmiş, 5 puanlı Likert ölçeğine uygun olarak hazırlanmış, sonuçların değerlendirilmesi cevap seçeneklerinin puan ağırlıklarına göre gerçekleştirilmiştir.

Yapılan bu araştırma için Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 26.22.2024 tarihinde vermiş olduğu 2 No.lu karar alınmıştır. Türkiye’de muhasebe alanında faaliyetini sürdüren SMMM, YMM, kamu ve özel sektörde çalışan muhasebe

meslek elemanlarından oluşmaktadır. Seçilen örneklemden elde edilen sonuçların meslek mensuplarının geneline yansıtılabilmek adına ankete katılanların mesleklerini icra eden ve enflasyon muhasebesini uygulayan kişilerden oluşmasına dikkat edilmiş olup basit tesadüfi örneklem yöntemi kullanılmış, 152 kişi ankete katılmış olup son 6 ay içerisinde enflasyon muhasebesi uygulamayan 9 kişinin cevapları değerlendirmeye alınmamıştır. Anket çalışması sorularının tamamı internet üzerinden oluşturulan anket formuna girişler yapılarak cevaplandırılması suretiyle gerçekleştirilmiş, 2024 yılı aralık ayı ve 2025 yılı ocak ayında anket doldurulmuştur. Çalışmanın muhasebe meslek mensuplarının faaliyetinin yoğun olduğu dönem olan 2024 yılının son ayı ile 2025 yılının ilk ayına bırakılmış olmasından dolayı ankete katılım istenilen düzeyde olmamıştır. Ancak; ankete katılanların enflasyon muhasebesini uygulayan meslek mensuplarından oluşması yapılan çalışmanın güvenilirliğini artırmıştır. Bu durum enflasyon muhasebesinin uygulanması sürecinde meslek mensuplarının tamamının karşılaşacağı bir durum olduğu için çalışmadan elde edilen bulguların geçerliliği korunacaktır. Ayrıca bağımsız denetim ve VUK kapsamında enflasyon muhasebesini aynı anda uygulayan meslek mensuplarının sayısının az olduğu ifade edilebilir.

Anketten elde edilecek verilen analiz edilmesinde SPSS istatistik paket programından faydalanılmış, ankette çok fazla bağımsız değişken olduğu için bu program üzerinden frekans ve yüzde dağılımlar hesaplanmış, ankette yer alan soruların tamamına likert ölçek uygulanmış ve ölçekten elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.

5. Araştırmanın Sonuçları

5.1. Katılımcı Bilgilerin Değerlendirilmesi

Ankete katılan ve tarafımızca değerlendirmeye alınan 143 muhasebe meslek mensubunun %84'ü (120 kişi) evli %16'sı (23 kişi) bekar, %70'i (100 kişi) erkek %30'u (43 kişi) kadından oluşmaktadır.

Ankete katılanların %95'i lisans ve üstü eğitim almış, %5'i ise lise, yüksekokul ve meslek lisesi mezunu olup ankete katılanların muhasebe meslek alanında yeterli bilgiye sahip olduğunu göstermektedir. Ankete cevap verenlerin %17'si (25 kişi) bağımsız denetim şirketinde, %7'si (10 kişi) kamu kurumunda, %56'sı (80 kişi) S.M.M.M. bürosunda, %14'ü (20 kişi) özel sektörde ve %6'sı (8 kişi) ise Y.M.M. bürosunda çalışmaktadır. Buna göre; ankete katılanların S.M.M.M ve Y.M.M. bürolarında çalışanlardan oluşmadığı, kamu ve özel sektörde yer alan firmalarda çalışanlar ile bağımsız denetim şirketlerinde çalışan kişilerden oluşması konunun çok boyutlu değerlendirilmesine imkan tanımıştır. Ankete katılanların çalışma hayatındaki süresi ile var olan kurumunda çalışma süresiyle ilgili veriler Tablo-1'de gösterilmiş olup ankete katılanların %76'sının 15 yıldan fazla süre çalışma hayatının olduğu, %66'sının ise mevcut çalıştıkları kurumda 10 yıldan fazla süre çalıştığı görülmüştür. Tablo 1'den elde edilen verilere göre ankete katılanların muhasebe alanında tecrübelerinin çok fazla olduğu, enflasyon muhasebesinin muhasebe alanında nasıl bir etkiye sahip olduğu konusunda yeterli bir görüşe sahip olduğu düşünülmektedir. Tablo 1'de katılımcıların büyük çoğunluğunun mesleki deneyiminin 16 yıl ve üzeri olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Ankete Katılanların Çalışma Hayatında ve Mevcut Kurumda Geçirdiği Çalışma Süresinin Dağılımı

Mevcut Kurumundaki Geçirdiği Çalışma Süresi	Kişi Sayısı	Yüzdesi	Çalışma Hayatında Geçirdiği Süre	Kişi Sayısı	Yüzdesi
16 yıl ve fazlası	68	48%	16 yıl ve fazlası	109	76%
11-15 yıl arası	31	22%	11-15 yıl arası	21	15%
6-10 yıl arası	24	17%	6-10 yıl arası	12	8%
1-5 yıl arası	20	14%	1-5 yıl arası	1	1%

5.2. Anket Sorularının Değerlendirilmesi

Enflasyon muhasebesinin uygulanmasıyla birlikte muhasebe meslek mensuplarının iş yükünde büyük bir artış yaşandığı ankete katılanların büyük çoğunluğu tarafından düşünülmektedir. Son yıllarda uygulamaya konulan enflasyon muhasebesinin muhasebe meslek mensupları üzerinde ciddi bir yük oluşturduğu düşüncesi ankete katılan 143 kişiden 132'si tarafından desteklenmekteyken 11'i desteklememekte olup destekleyenlerin oranı ankete katılanların %92'sine tekabül etmektedir. Meslek mensuplarının çalıştıkları kuruma göre dağılımı Tablo 2'de gösterilmiş olup enflasyon muhasebesinin iş yükünü arttırdığı düşüncesine ankete katılan ve SMMM bürosunda çalışan 80 kişinin 49'u tamamen katılmakta, 18'i katılmakta, 9'u ise kısmen katılmaktadır. Enflasyon muhasebesinin iş yükünü arttırdığı düşüncesi ankete katılan özel sektör çalışan 20 kişinin 16'sında, kamu kurumunda çalışan 10 kişinin 8'inde, bağımsız denetim firmasında çalışan 25 kişinin 24'ünde ve yeminli mali müşavirlikte çalışan 8 kişinin tamamı tarafından desteklenmiştir. Enflasyonun muhasebe meslek mensupları üzerinde iş yükünü arttırmadığını düşünenler özel sektörde çalışmakta, iş yükünü azalttığını düşünenler ise SMMM ve YMM bürosunda, bağımsız denetim, özel sektör ve kamu sektöründe çalışmaktadır. Türkiye'de muhasebe mesleğini icra eden SMMM, YMM ve bağımsız denetim firmalarının enflasyon muhasebesini fazlasıyla hissetmesindeki en önemli faktör, birden fazla şirketin finansal tabloları üzerinde enflasyon düzeltmesi yapmasıdır. Özel sektörde faaliyetini sürdüren şirketlerde görev yapan ve enflasyon muhasebesini her yıl düzenli olarak gerçekleştiren muhasebe meslek mensubu enflasyon düzeltmesiyle birlikte iş yükünün artmadığını düşünürken enflasyon muhasebesini düzenli olarak gerçekleştirmeyen şirketlerde çalışanlar iş yükünün arttığını düşünmektedir. Enflasyon muhasebesinin iş yükünü arttırmadığını düşünen özel sektör çalışanları bulundukları şirketlerde 15 yıldan daha fazla süre çalıştıklarını

beyan etmişlerdir. Fakat ankete katılanların geneline bakıldığı zaman 10 yıldan daha uzun süre muhasebe alanında çalışan meslek mensupları için enflasyon muhasebesinin/düzeltilmesinin iş yükünü arttırdığı düşünülmektedir. Bu durum muhasebe meslek mensubunun enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi yaptığı şirket sayısı, özel sektörde yer alan şirketlerin kurumsal yapısı vb. durumlara göre farklılık göstermektedir.

Enflasyon muhasebesinden dolayı iş yükü altına girdiğini düşünen muhasebe meslek mensupları özel hayatlarına çok fazla zaman ayıramadıklarını belirtmekte olup Tablo 2'de gösterilmiştir. Tablo 2'ye bakıldığı zaman ankete katılanlardan 80 S.M.M.M.'nin 76'sı, 20 özel sektör çalışanının 17'si, 10 kamu kurumunda çalışanının 9'u, 25 bağımsız denetim şirketi ile 8 yeminli mali müşavirlikte çalışanının tamamı iş yükünden dolayı kendi özel hayatlarına yeterli zaman ayıramadığını düşünmektedir. Enflasyon muhasebesinin sonucu olarak meslek mensuplarının genelinde çok fazla düzeltme yaptıklarından dolayı iş yükünün arttığını düşünmekte olup bu durum ankete katılanların 123 kişi tarafından kısmen ya da tamamen desteklenmektedir. Enflasyon muhasebesinin uygulanmasıyla birlikte muhasebe meslek mensuplarının iş yükünün artmasının sonucu olarak kendini kötü hissetmektedir. Ankete katılanların 134'ü, enflasyon muhasebesinin getirmiş olduğu olumsuz etkinin sonucu olarak çalışmadığı günlerde dahi kendini daha kötü hissetmektedirler. Enflasyon muhasebesinin meydana getirdiği negatif etkiden dolayı boş günlerinde kendini iyi hissetmediği düşüncesine tamamiyle destek veren S.M.M.M. bürosunda çalışan 50, özel sektörde çalışan 11, kamu kurumunda çalışan 3, bağımsız denetim firmasında çalışan 15, yeminli mali müşavirde çalışan 3 kişi bulunmaktadır. Tüm bunların aksine ankete katılanlardan 9 kişiye göre enflasyon muhasebesinin sosyal hayatlarına etkisi olduğunu düşünmemektedir. Enflasyon muhasebesinin muhasebe meslek mensupları üzerinde yaratmış olduğu negatif etkiden dolayı kendilerini çok

stresli ve gergin hissettiklerini düşünenler ankete katılan 143 kişiden 131'idir. Enflasyon muhasebesi uygulamasının getirmiş olduğu olumsuz havanın etkisiyle muhasebe meslek mensupları sağlıklı olarak düşünemediği, psikolojik olarak etkilendiği fikrine ankete katılan 133 kişi sahiptir. Yine ankete katılanlardan 131 kişi enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi yaparak gerçekleştirdiği işlemleri

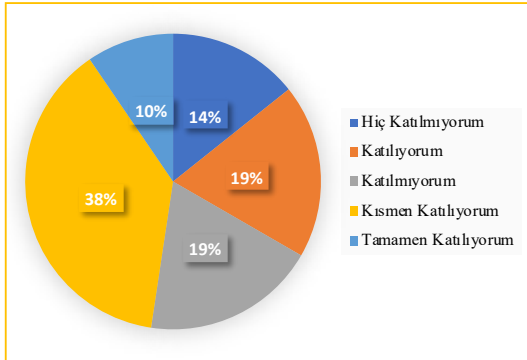
angarya olarak görmekte ve bundan dolayı üzerlerinde gereğinden fazla iş yükü olduğunu düşünmektedir. Tüm bu değerlendirmelere göre enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi yapan meslek mensupları iş yükünün ciddi bir şekilde arttığını düşünmekte ve bu durum mesleği icra edenlerin psikolojik durumlarını, sosyal hayatlarını ciddi bir şekilde etkilediği görülmektedir.

Tablo 2. Enflasyon Muhasebesinin Meslek Mensuplarının İş Yükü ve Sosyal Hayata Etkisi

		Çalıştığınız Kurum				
		S.M.M.M Bürosu	Özel Sektör Şirketi	Kamu Kuruluşu	Bağımsız Denetim Şirketi	Yeminli Mali Müşavir
Enflasyon muhasebesinin/düzeltilmesinin iş yükü üzerindeki etkisi çok fazladır.	Hiç Katılmıyorum	1	1	0	0	0
	Katılmıyorum	3	3	2	1	0
	Kısmen Katılıyorum	9	3	1	1	2
	Katılıyorum	18	2	5	6	3
	Tamamen Katılıyorum	49	11	2	17	3
İş yükünü o kadar fazla hissediyorum ki, enflasyon muhasebesinden/düzeltilmesinden dolayı iş olmayan bir gün dahi olsa gözümde kötü gözüküyor.	Hiç Katılmıyorum	0	1	0	0	0
	Katılmıyorum	4	3	0	1	0
	Kısmen Katılıyorum	9	4	2	1	3
	Katılıyorum	17	1	5	8	2
	Tamamen Katılıyorum	50	11	3	15	3
Enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi işlemlerini gerçekleştirirken yaptığım işten dolayı kendimi çok gergin hissediyorum.	Hiç Katılmıyorum	1	2	0	0	0
	Katılmıyorum	5	2	0	2	0
	Kısmen Katılıyorum	6	1	1	1	1
	Katılıyorum	18	2	7	4	6
	Tamamen Katılıyorum	50	13	2	18	1
Çok fazla yapılacak işim ve endişem varken bunları yapmak için çok az vaktim var	Hiç Katılmıyorum	0	1	0	0	0
	Katılmıyorum	4	2	1	0	0
	Kısmen Katılıyorum	6	3	2	2	1
	Katılıyorum	18	2	6	9	6
	Tamamen Katılıyorum	52	12	1	14	1
Çoğu kez enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi nedeniyle işim büyük bir yük haline gelmektedir.	Hiç Katılmıyorum	3	1	0	0	0
	Katılmıyorum	5	6	1	2	2
	Kısmen Katılıyorum	9	0	5	0	0
	Katılıyorum	20	4	3	10	5
	Tamamen Katılıyorum	43	9	1	13	1
Bazen enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi hakkında düşünmek göğsümü sıkıştırıcıdır.	Hiç Katılmıyorum	1	1	0	0	0
	Katılmıyorum	5	3	0	0	0
	Kısmen Katılıyorum	4	1	2	2	2
	Katılıyorum	15	4	6	4	3
	Tamamen Katılıyorum	55	11	2	19	3
Enflasyon muhasebesinin/düzeltilmesinin bir angarya olarak görmekte ve üzerimde daha fazla yük olduğunu hissediyorum.	Hiç Katılmıyorum	1	1	2	0	0
	Katılmıyorum	5	3	0	0	0
	Kısmen Katılıyorum	4	4	2	2	0
	Katılıyorum	16	1	6	4	2
	Tamamen Katılıyorum	54	11	2	19	3
Total		80	20	10	25	8

Tablo 2’de SMMM bürolarının enflasyon muhasebesi nedeniyle iş yükünün arttığını büyük çoğunlukla beyan ettikleri görülmektedir. Enflasyon muhasebesinin meslek mensupları üzerinde yaratmış olduğu negatif etkiyi daha iyi görebilmek adına meslek mensuplarına enflasyon muhasebesi uygulamasından memnun olup olmadıkları sorulmuştur. Ankete katılan meslek mensuplarından S.M.M.M. bürosunda çalışan 80 kişiden 66’sı, özel sektörde çalışan 20 kişiden 14’ü, kamu kuruluşunda çalışan 10 kişiden 5’i, bağımsız denetim şirketinde çalışan 25 kişiden 22’si yeminli mali müşavirde çalışan 8 kişiden 5’i enflasyon muhasebesi/düzeltilmesinden memnun değildir. Bu durum meslek mensuplarının genel olarak enflasyon muhasebesinden/düzeltilmesinden memnun olmadığını göstermektedir. Enflasyon muhasebesi/düzeltilmesinden memnun olduğunu belirten 5 kişi bulunmakta olup bu ankete katılanların %4’üne tekabül etmekte olup Şekil 1’de gösterilmiştir. Şekil 1’de meslek mensuplarının enflasyon raporlamasına yönelik memnuniyet algılarını göstermektedir.

Şekil 1. Enflasyon Muhasebesi/Düzeltilmesi Memnuniyet Durumu

Enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi uygulamasından memnun olmayan ankete katılan meslek mensuplarının hayatlarında istedikleri her şeye zaman ayıramadığı noktasında kararsız kalmışlardır. Ankete katılan 143 meslek mensubundan 61’i hayatta istediklerini zamanında yapamadıklarını düşünürken, 40’ı yapmak istediği aktivitelere zaman ayırabildiğini söylemiştir. Ancak enflasyon muhasebesinden/düzeltilmesinden dolayı yapmak istediklerine

yeterince zaman ayıramadığı düşünenlerin sayısı 54 olup bu sayı ankete katılanların %37’sine denk gelmektedir. Bu durum enflasyon muhasebesinin/düzeltilmesinin meslek mensupları arasında ortak bir görüşün hâkim olmadığını göstermektedir. Bu aşamada ankete katılan meslek mensuplarının çalıştığı kurum göz önüne alınarak Tablo 3 oluşturulmuştur. Tablo 3’te görüleceği üzere meslek mensuplarından hayatta istediklerini yerine getiremeyenlerin S.M.M.M. bürosunda, bağımsız denetim şirketinde ve özel sektörde çalışanlardan oluştuğu görülmektedir. Böyle sonucun çıkmasındaki en büyük neden bu alanlarda çalışan meslek mensuplarının birden fazla şirketin finansal tablolarını enflasyon muhasebesini/düzeltilmesini yapmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Ankete katılan meslek mensuplarından normal hayatta istediğini yapanların sayısı 11 olup bu sayı ankete katılanların %7’sine karşılık gelmektedir. Meslek mensuplarının hayatta istediği her şeyi yapabilmesinin nedeni olarak enflasyon muhasebesini/düzeltilmesini geçmişten günümüze kadar sürekli olarak gerçekleştirmesinden ve mesleki tecrübesinden dolayı üzerlerinde herhangi bir yük hissetmediği, enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi hayatlarını olumsuz etkilemediği düşünülmektedir. Ankete katılan ve enflasyon muhasebesinin/düzeltilmesinin hayatta yapmak istediklerini etkilemediğini düşünen 14 kişiden 12’sinin mesleki anlamda 16 yıldan daha fazla deneyime sahip olduğu görülmüştür. Bu da enflasyon muhasebesinin/düzeltilmesinin meslek mensuplarının sosyal hayatlarını etkilemesinde mesleki deneyimin çok büyük etkisi olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. Meslek Mensupları İstedikleri Her Şeyi Yapabiliyor mu?

Satır Etiketleri	Bağımsız Denetim Şirketi	Kamu Kuruluşu	Özel Sektör Şirketi	S.M.M.M. Bürosu	Yeminli Mali Müşavir	Genel Toplam
Hiç Katılmıyorum	15	2	10	45		72
Katılmıyorum	2	5	4	22	2	35
Kısmen Katılmıyorum	3		4	11	4	22
Katılmıyorum	2	3	2	2	2	11
Tamamen Katılmıyorum	3					3
Genel Toplam	25	10	20	80	8	143

Tablo 3'e göre meslek mensuplarına göre enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi sonucu finansal tablolarını gerçeğe uygun olarak düzenlediğiyle ilgili düşüncede kararsız kalmışlardır. Ankete katılan 143 kişiden 40'ı enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi sonucu finansal tablolarını gerçeğe uygun olarak düzenlediğini düşünmektedir. Ankete katılanların 54'ü ise bu görüşe kısmen katıldığını, 49'u ise bu görüşe katılmadığını belirtmiştir. Ankete katılanların mesleki tecrübelerine göre değerlendirme yapıldığı zaman Tablo 4'te gösterilen verilere göre 16 yıldan daha fazla mesleği icra eden 109 kişiden 40'ı enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi sonucu finansal tabloların gerçeği yansıtmadığını düşünmekteyken 29'u ise finansal tabloların gerçeği yansıttığını düşünmekte, 40 ise bu konuya kısmen katılmıştır. Ankete katılan ve 11-15 yıl tecrübeye sahip olan 21 kişinin enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi uyguladıktan sonra finansal tabloları gerçeği yansıttığını düşünenlerin sayısı 6, yansıtmadığını düşünenlerin sayısı 7 ve kısmen katılanlar ya da kararsız kalanların sayısı ise 8 olup, Tablo 4'te gösterilmiştir. Bu bağlamda enflasyon muhasebesinin/düzeltilmesinin uygulanması sonucu finansal tabloların gerçeği yansıtmaması konusunda, düzenlemeyi yapan kurumlarca yeniden gözden geçirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda finansal tabloların gerçeği yansıtmamasındaki sebepler belirlenmeli, mevzuatta yer alan düzenlemeler ilgili kurumlarca detaylı incelenmesi gerekmektedir.

Tablo 4. Mesleki Deneyime göre Enflasyon Muhasebesi/Düzeltilmesi Sonucu Finansal Tabloların Gerçeği Yansıtmayı Yansıtmadığı

Satır Etiketleri	11-15 yıl arası	1-5 yıl arası	16 yıl ve fazlası	6-10 yıl arası	Genel Toplam
Hiç Katılmıyorum	3		29		32
Kısmen Katılıyorum	8	1	40	5	54
Katılıyorum	4		21	4	29
Tamamen Katılıyorum	2		8	1	11
Genel Toplam	21	1	109	12	143

Tablo 4'te enflasyon muhasebesinin/düzeltilmesinin gerçek ve tüzel kişileri vergi açısından etkilendiği konusunda kararsız kaldığı görülmüştür. Tablo 5'te görüleceği üzere ankete katılan ve mesleki anlamda 10 yıldan fazla deneyime sahip olan meslek mensuplarından 41'i bu görüşü desteklerken, 43'ü bu görüşe katılmamış ve 45'i de görüşü kısmen desteklemiştir. Ankete katılanların vermiş olduğu cevaplara göre enflasyon muhasebesi/düzeltilmesiyle birlikte gerçek ve tüzel kişiler vergisel açıdan etkileneceği konusunda açık bir durum söz konusu değildir. Vergi mükellefleri genellikle vergi kanunları ve enflasyon muhasebesi uygulamaları değişikliklerine adapte olmaktadır. Bu durumun oluşmasındaki temel neden gerçek ve tüzel kişilerin enflasyon muhasebesini/düzeltilmesini geçmişte uygulayıp uygulamadığına bakılmalı ve bu durum gelecekte yapılacak akademik çalışmalara konu olabileceği, akademisyenler veya ilgili kamu kurum ve kuruluşlarca detaylıca irdelenmelidir.

Tablo 5. Enflasyon Muhasebesi/Düzeltilmesinin Vergisel Açıdan Gerçek ve Tüzel Kişiler Üzerindeki Etkisi

Satır Etiketleri	1-5 yıl arası	6-10 yıl arası	11-15 yıl arası	16 yıl ve fazlası	Genel Toplam
Hiç Katılmıyorum			1	17	18
Katılmıyorum		3	5	21	29
Kısmen Katılıyorum	1	2	6	39	48
Katılıyorum		4	7	21	32
Tamamen Katılıyorum		3	2	11	16
Genel Toplam	1	12	21	109	143

Enflasyon muhasebesiyle/düzeltilmesinin gerçek ve tüzel kişiler üzerindeki vergisel etki konusunda ankete katılan meslek mensupları kararsız kalırken devletin vergi gelirlerinin artmayacağı düşüncesi ankete katılanların büyük çoğunluğu tarafından desteklenmekte olup Tablo 6'da gösterilmiştir. Ankete katılan 143 kişiden 74'ü enflasyon muhasebesi/düzeltilmesiyle birlikte devletin vergilerinde artış yaşanmayacağını

düşünmektedir. Ankete katılanlardan 30'u enflasyon muhasebesi/düzeltilmesiyle birlikte devletin vergi gelirlerinin artacağını düşünürken 39'u ise bu görüşe kısmen katılmaktadır. Ankete katılan meslek mensuplarının genel kanısı devletin enflasyon muhasebesi/düzeltilmesiyle birlikte gelirlerinde artışın yaşanmayacağı düşüncesidir. Bu durumun oluşmasının nedenlerini tarafımızca birkaç nedene bağlayabiliriz. Gerçek ve tüzel kişilerin enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi uygulamasını daha önceden gerçekleştirerek finansal tablolarını buna göre hazırlamasından kaynaklı olmasıdır. Diğer bir neden ise enflasyon muhasebesi/düzeltilmesiyle birlikte gerçek ve tüzel kişilerin varlıklarında yaşanan değişimin uzun ve kısa vadeli borçlarında da yaşanacağı, bilanço ve gelir tablosu kalemlerine de yansıtacağından dolayı kârındaki değişimin fazla olmayacağı düşüncesidir. KGK, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Sermaye Piyasası Kurulu ve BDDK tarafından enflasyon muhasebesi uygulamasıyla birlikte gerçek ve tüzel kişilerin finansal tabloların denetimi iyi yapılması gerekmektedir. Ankete katılanlara göre enflasyon muhasebesi uygulaması yapan şirketlerin SPK tarafından denetiminin yapılmasının zor olacağı düşüncesi ankete katılan 58 kişi tarafından tamamen, 41 kişi kısmen desteklerken 44 kişi desteklememektedir. Ankete katılanların büyük çoğunluğu enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi uygulamasıyla birlikte SPK tarafından şirketlerin finansal tablolarını incelenmesi zorlaşacağını düşünmektedir.

Tablo 6. Enflasyon Muhasebesi/Düzeltilmesi

Satır Etiketleri	Bağımsız Denetim Şirketi	Kamu Kuruluşu	Özel Sektör Şirketi	S.M.M.M. Bürosu	Yeminli Mali Müşavir	Genel Toplam
Hiç Katılmıyorum	5	3	3	25		36
Katılmıyorum	8	2	3	23	2	38
Kısmen Katılıyorum	8	1	6	22	2	39
Katılıyorum	3	3	5	7	4	22
Tamamen Katılıyorum	1	1	3	3		8
Genel Toplam	25	10	20	80	8	143

Ankete katılan muhasebe meslek mensuplarının

enflasyon muhasebesi/düzeltilmesine geçiş süreciyle ilgili yeterli bilgiye sahip olduklarını belirtmişlerdir. Finansal tablolarını enflasyon muhasebesine/düzeltilmesine göre düzenlemeye çalışma konusunda ankete katılan 31'i konuya hâkim, 62'si yeterli bilgiye ve 34'ü az bilgiye sahip olduğu belirtirken 16'sı ise yeterli bilgiye sahip olmadığını düşünmektedir. Bu durumu daha iyi açıklamak adına meslek mensuplarının enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi hakkında yeterli eğitim alıp almadığı hususunu irdelemek gerekir. Enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi konusunda yeterli eğitimi aldığını düşünenler ankete katılan 86 kişiyken düşünmeyenler ise 28 kişidir. Bağımsız denetim şirketinde çalışan 17, S.M.M. bürosunda çalışan 46 kişi, yeminli mali müşavir odasında çalışanların tamamı enflasyon muhasebesinde yeterli eğitimi aldıklarını düşünmektedir. Enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi konusunda yeterli eğitimi alıp almama noktasında kararsız kalanlar ise 29 kişi olup bunun 24'ü S.M.M.M. bürosunda çalışanlardır. Söz konusu alanda yeterli eğitimleri almadığını düşünen ankete katılan meslek mensuplarından 8'i özel sektörde 4'ü kamu kurumunda, 6'sı bağımsız denetim şirketinde 10'u ise S.M. M.M. bürosunda çalışmaktadır. Enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi konusunda Yeminli Mali Müşavir bürosunda çalışanların yeterli eğitimleri almasına rağmen S.M.M.M. büroları ve bağımsız denetim firmalarının tamamında yeterli eğitimler alınmamıştır. Enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi konusunda muhasebe alanında KGK, TÜRMOB gibi önemli kuruluşların meslek mensuplarına yeterli eğitimleri vermesi gerekmektedir. Diğer taraftan KGK tarafından bağımsız denetçilerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde enflasyon muhasebesi eğitimi verilmediğini ankete katılan 90 kişi, kısmen verildiğini 35 kişi ve verildiğini 18 kişi düşünmektedir. Ankete katılan ve bağımsız denetim şirketinde çalışan 25 kişiden 18'i KGK'nın enflasyon muhasebesi üzerine yeterli eğitimi vermediğini düşünmektedir ki bu oran %72'e tekabül etmektedir. Bu noktada başta KGK olmak üzere muhasebe alanında yetkili kamu ve özel kuruluşlar tarafından S.M.M.M., Y.M.M. ve

bağımsız denetim şirketinde çalışan muhasebe meslek mensuplarına enflasyon muhasebesi/düzeltilmesiyle ilgili olarak kapsamlı ve ihtiyaçları karşılayacak şekilde eğitimler verilmesi

gerekmektedir. Tablo 7’de meslek mensuplarına enflasyon raporlaması nedeniyle verilen eğitimlere yönelik algı düzeyleri gösterilmiştir.

Tablo 7. Enflasyon Muhasebesi/Düzeltilmesi Hakkında Bilgi ve Eğitim Düzeyi

		Çalıştığınız Kurum				
		S.M.M.M Bürosu	Özel Sektör Şirketi	Kamu Kuruluşu	Bağımsız Denetim Şirketi	Yeminli Mali Müşavir
Enflasyon düzeltilmesi ve bu uygulamaya geçiş süreci ile ilgili yeterli bilgiye sahip olduğuma inanıyorum.	Hiç Katılmıyorum	1	2	1	1	0
	Katılmıyorum	4	4	3	1	0
	Kısmen Katılmıyorum	26	4	1	1	1
	Katılıyorum	33	6	3	14	6
	Tamamen Katılıyorum	15	4	1	9	1
	Total	80	20	10	25	8
Enflasyon düzeltilmesi ve bu uygulamaya geçiş süreci ile ilgili yeterli eğitimleri aldığımı inanıyorum.	Hiç Katılmıyorum	2	3	2	5	1
	Katılmıyorum	8	5	2	1	0
	Kısmen Katılmıyorum	24	1	2	2	0
	Katılıyorum	31	7	3	12	2
	Tamamen Katılıyorum	15	4	1	5	6
	Total	80	20	10	25	8

2023 yılından itibaren enflasyon muhasebesinin/düzeltilmesinin uygulamaya konulmasından sonra Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından yeterli sürenin verildiği ankete katılanların büyük çoğunluğu tarafından desteklenmektedir. Enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi konusunda şirketlere yeterli sürenin verildiği düşüncesine ankete katılan 86 kişi katılmaktayken, 29’u kısmen katılmakta, 28’i ise katılmamaktadır. KGG tarafından bağımsız denetim kuruluşlarına ve bağımsız denetçilere enflasyon muhasebesinin uygulanmasına yönelik ankete katılan 74 kişi tarafından yeterli süre verilmediğini, 23 kişi tarafından yeterli süre verildiğini düşünürken 36 kişi tarafından ise yeterli süre verildiği hususuna kısmen katılmıştır.

Muhasebe meslek mensuplarının kullanmış olduğu yazılımda enflasyon muhasebesi/düzeltilmesiyle ilgili düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Ancak kullanılan bu yazılımlar üzerinde enflasyon muhasebesi/düzeltilmesine

yönelik güncellemelerin ankete katılan meslek mensuplarından 56’sına göre gerçekleşmediği, 41’ine göre kısmen gerçekleştiği ve 45 kişiye göre ise tamamen gerçekleştiği düşünülmektedir. Muhasebe alanında kullanılan bağımsız denetime yönelik yazılımların enflasyon muhasebesine göre iyileştirmelerin zamanında yapılmadığı ankete katılan 81 kişi tarafından düşünülmektedir. Ankete katılan 24 kişiye göre enflasyon düzeltilmesine yönelik kullanılan bağımsız denetim yönelik yazılımların güncelleştirildiği düşünülmekteyken ankete katılan 38 kişi bu düşünceye kısmen katılmaktadır.

Hazine ve Maliye Bakanlığı’nın 2023 yılından itibaren yürürlüğe koyduğu enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi uygulaması ankete katılanlara göre başarılı olmadığı düşünülmektedir. Ankete katılanların 107’si enflasyon düzeltilmesinin başarılı olmadığını, 26’sının ise uygulamanın kısmen başarılı olduğunu düşünmektedir. Bu durumda enflasyon muhasebesinin/düzeltilmesinin uygulanmasının

başarılı olmamasının nedenleri; Hazine ve Maliye Bakanlığı ile KGK tarafından etraflıca incelenmeli, uygulamanın aksak yönleri gözden geçirilmeli, bu konuda iletişim sorunları giderilmeli ve alınması gereken önlemler konusunda gerekli adımlar atılmalıdır.

Ankete katılan 59 kişi enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi uygulaması yapılırken toplu olarak yapılan işlemler, meslek mensuplarının işlerini kolaylaştırdığını düşünmektedir. Bu düşünceye kısmen katılanların sayısı 40, katılmayanların sayısı ise 43 olup ankete katılan meslek mensuplarının enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi yaparken toplu işlemlerin işlerini kolaylaştırdığına yönelik ortak bir düşünceye sahip olmadığı görülmektedir.

Enflasyon muhasebesi/düzeltilmesiyle birlikte reel olmayan finansman maliyetlerin ayrıştırılması karmaşık bir konu olduğu ankete katılanların büyük çoğunluğu tarafından düşünülmektedir. Tablo 8’de görüldüğü üzere ankete katılan 100 kişi enflasyon düzeltmesinde reel olmayan finansman maliyetinin ayrıştırmasının en karmaşık alan olarak görmektedir. Reel olmayan finansman maliyetinin ayrıştırılması enflasyon düzeltmesinin en karmaşık alanı olduğuna ankete katılanlardan 32 kişi ise kısmen katılırken 11 kişi ise katılmamaktadır. 10 yıldan daha fazla deneyime sahip olan ve ankete katılan 130 meslek mensubundan 92’si enflasyon düzeltmesinde reel olmayan finansman maliyetinin ayrıştırılması işleminin en karmaşık olduğunu düşünmekteyken 27’si ise bu düşünceyi kısmen katılmaktadır. Enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi yapılırken üretici fiyat endeksinin (ÜFE) kullanılmasının yerinde bir uygulama olduğunu düşünenler ankete katılan 143 kişiden 53’üdür. Enflasyon düzeltmesinde ÜFE oranının kullanılması uygulamasını ankete katılan 53 kişi kısmen desteklerken 37 kişi ise desteklememektedir. Türkiye’de gerçek ve tüzel kişi işletmeler mal ve hizmet sektörüne göre farklı sektörlerde faaliyetlerini sürdürdüğü için enflasyon muhasebesinde/düzeltilmesinde ÜFE endeksinin kullanılması bazı firmalar için

geçerli bir endeksken bazı firmalar için geçerli bir olmayabilir. Dolayısıyla ÜFE endeksinin enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi yapan her bir işletmenin finansal tablolarını gerçeğe uygun olarak düzenlemeyeceği düşünülebilir. Enflasyon düzeltmesi uygularken sadece bilançonun düzenlenmesinin yerinde bir uygulama olduğuna ankete katılan 70 kişi katılırken 42’si kısmen katılmaktadır. Diğer taraftan ankete katılan 31 kişi ise sadece bilançonun enflasyon düzeltmesi yapılmasını doğru bulmamaktadır. Enflasyon düzeltmesi yıllara yaygın inşaat ve onarım işlerinde farklılaştırması uygulamasını ankete katılan 62 kişi kabul ederken, 49 kişi kısmen kabul etmekte, 32’si ise kabul etmemektedir. Dolayısıyla ankete katılanlara göre yıllara yaygın inşaat ve onarım işlerinde enflasyon düzeltmesi sisteminin farklılaştırılmasında ortak bir düşüncenin bulunmamaktadır. Ankete katılanlardan 67’si yapılmakta olan yatırımlar hesabının enflasyon muhasebesinde/düzeltilmesine tabi tutulması gerektiğini düşünmekteyken bu uygulamaya ankete katılanların 34’ü kısmen katılmış, 44’ü katılmamıştır. Enflasyon muhasebesinde/düzeltilmesinde kanunen kabul edilmeyen giderlerin net bir şekilde belirlendiği düşüncesine ankete katılan 32 kişi katılmakta, 37’si kısmen katılmakta ve 74’ü katılmamıştır. Enflasyon muhasebesinde/düzeltilmesinde parasal ve parasal olmayan hesap kalemleri net olarak belirlendiğini düşünenler ankete katılan 54 kişi, kısmen düşünenlerin sayısı ise 34’tür. Fakat enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi sırasında parasal ve parasal olmayan hesap kalemleri net olarak belirlenmediğini düşünen ankete katılan 55 kişi olup Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Enflasyon Muhasebesi/Düzeltilmesinin Finansal Tablo ve Kalemleri Üzerindeki Etkisi

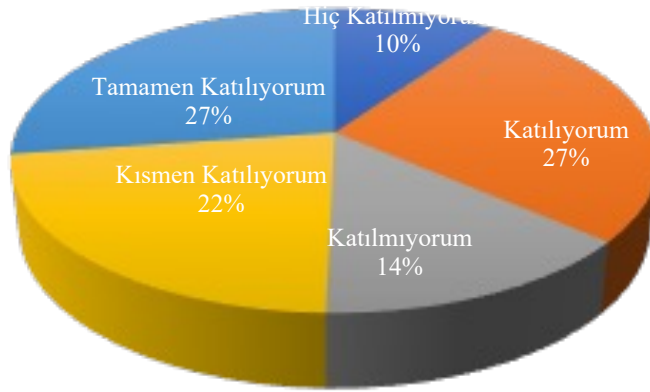
		Çalıştığınız Kurum				
		S.M.M.M Bürosu	Özel Sektör Şirketi	Kamu Kuruluşu	Bağımsız Denetim Şirketi	Yeminli Mali Müşavir
Enflasyon düzeltmesi uygulamasında sadece bilançonun düzeltilmesi yerinde bir uygulamadır.	Hiç Katılmıyorum	11	2	2	1	0
	Katılmıyorum	8	5	1	0	1
	Kısmen Katılıyorum	20	5	5	9	3
	Katılıyorum	32	7	2	11	4
	Tamamen Katılıyorum	9	1	0	4	0
	Total	80	20	10	25	8
Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım İşlerinde enflasyon düzeltmesi sisteminin farklılaştırılması doğru bir uygulamadır.	Hiç Katılmıyorum	12	2	1	1	
	Katılmıyorum	9	4	3		2
	Kısmen Katılıyorum	31	6	3	7	6
	Katılıyorum	24	3	3	11	0
	Tamamen Katılıyorum	4	5	0	6	1
	Total	80	20	10	25	8
Enflasyon düzeltmesi uygulamasında yapılmakta olan yatırımlar hesabının düzeltmeye tabi tutulmaması gerekir.	Hiç Katılmıyorum	13	4	0	2	1
	Katılmıyorum	10	6	5	1	
	Kısmen Katılıyorum	24	3	2	4	1
	Katılıyorum	23	4	3	13	5
	Tamamen Katılıyorum	10	3	0	5	1
	Total	80	20	10	25	8
Enflasyon düzeltmesinde kanunen kabul edilmeyen giderlerin durumu net olarak belirlenmiştir.	Hiç Katılmıyorum	26	5	1	3	1
	Katılmıyorum	23	5	3	5	2
	Kısmen Katılıyorum	23	4	5	4	1
	Katılıyorum	6	5	1	10	3
	Tamamen Katılıyorum	2	1	0	3	1
	Total	80	20	10	25	8
Enflasyon düzeltmesinde parasal ve parasal olmayan kalemler net olarak belirlenmiştir.	Hiç Katılmıyorum	18	4	1	2	0
	Katılmıyorum	22	4	2	1	
	Kısmen Katılıyorum	18	5	2	7	1
	Katılıyorum	18	6	5	12	2
	Tamamen Katılıyorum	4	1	0	3	4
	Total	80	20	10	25	8

Enflasyon muhasebesi/düzeltilmesiyle ilgili Hazine ve Maliye Bakanlığı olmak üzere ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca kanun, tebliğler, genelgeler yayınlanmaktadır. Tablo 8’de enflasyon muhasebesinin/düzeltilmesinin uygulanmasına yönelik yayınlanan tebliğler, tebliğlerde yer alan açıklamalar ve örnek olayların açık ve anlaşılır olmadığı ankete katılanların büyük çoğunluğu tarafından düşünülmektedir. Ankete katılanlardan 75’i tebliğlerin ve tebliğde yer alan düzenlemeler ile örnek olayların yeterli, açık ve anlaşılır olmadığını düşünmektedir. Ancak düzenlemelerin ve örneklemelerin yeterli, açık ve anlaşılır bulanlar ise ankete

katılan 25 kişi tarafından düşünülürken 33'ü de bu duruma kısmen katılmıştır. Bundan başka yapılan enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi uygulamaları varolan mevzuatı daha karmaşık hale getirdiği ankete katılanların büyük çoğunluğu tarafından belirtilmiştir. Enflasyon düzeltmesi uygulamalarının mevzuatı daha karmaşık hale getirdiği ankete katılan 110 kişi tarafından düşünülmekte olup 21 kişi de kısmen bu fikre katılmaktadır. Ankete katılan muhasebe meslek mensuplarından 114'ü enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi sonucu mükelleflerden ek ücret talep etmemişlerdir. Bu durum muhasebe meslek mensuplarının enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi sonucu yapmış olduğu fazla mesailerle kendi sosyal hayatlarından maddi ve manevi yönden kendilerinden çok fazla taviz verdiğini göstermektedir. Yine ankete katılan 88 kişi enflasyon muhasebesi/düzeltilmesinden

dolayı muhasebe meslek mensupları işlerin zamanında ilerlemesi adına yeni veya geçici personel istihdam etmek zorunda kaldığını düşünmektedir. Enflasyon muhasebesi/düzeltilmesinden dolayı personel istihdam edildiğini kısmen düşünenler ise 24 kişiyken 31 kişi ise bu düşünceye katılmamaktadır. Enflasyon muhasebesi/düzenlemesinden dolayı KGK tarafından bağımsız denetçi veya denetçi yardımcısı istihdam edildiği düşüncesi ankete katılan 32'si (%22'si) kısmen olmak üzere 109 kişi (%76) tarafından desteklenirken 34 kişi (%24) tarafından desteklenmemiş olup Şekil 2'de gösterilmiştir. Şekil 2'de enflasyon muhasebesinin muhasebesinin artan iş yükü nedeniyle hususundaki meslek mensuplarının algı düzeyleri gösterilmiştir.

Şekil 2: Enflasyon Muhasebesi Nedeniyle Ekstra İstihdam Oluştugu Düşüncesi

■ Hiç Katılmıyorum ■ Katılıyorum ■ Katılmıyorum ■ Kısmen Katılıyorum ■ Tamamen Katılıyorum

Türkiye'de muhasebe alanında önder kuruluş olan KGK tarafından enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi hakkında muhasebe meslek mensuplarını yönlendirmek adına açık ve anlaşılır bir rehber sunulmadığı ankete katılan 81 kişi tarafından beyan edilmiştir. Ankete katılan 40 kişi ise KGK'nın enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi hakkında yayınlamış olduğu rehberin kısmen açık ve anlaşılır olduğunu düşünmektedir. Bu durum KGK'nın enflasyon muhasebesi/düzeltilmesiyle ilgili yayınlamış olduğu rehberi yeniden gözden geçirmesi gerektiği, muhasebe meslek mensuplarının fikirlerine danışarak daha geniş kapsamlı, anlaşılır ve uygulanabilir bir rehberin yayınlanması elzem bir durumdur.

KGK tarafından enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi işlemi yapılırken kümülatif, ortalamaya yönelik belirlenen

kolaylaştırıcı yöntemler getirildiğine ankete katılan 73 kişi tarafından desteklenirken ankete katılan 70 kişi tarafından desteklenmemektedir. KGK'nın yapmış olduğu bu tarz yöntemlerle ilgili muhasebe meslek mensupları üzerinde ortak bir düşünce bulunmamaktadır. Gerçek ve tüzel kişiler finansal raporlarını gerçeğe uygun bir biçimde sunabilmek adına genel bir fiyat endeksi olan, insanların satın alma gücünü en iyi yansıtan ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından aylık olarak yayınlanan Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE olmasına KGK tarafından karar verilmiştir (KGK, 2023, s. 3). KGK tarafından belirlenen TÜFE endeksi ankete katılan 71 kişi tarafından sağlıklı bir tercih olmadığını düşünürken 51 kişi TÜFE endeksinin kullanılmasının sağlıklı bir tercih olduğu düşüncesine kısmen katılmıştır. Buna göre KGK tarafından uygulamaya konulan ve muhasebe meslek mensupları tarafından uygulanması istenilen TÜFE endeksi meslek mensuplarına göre sağlıklı bir uygulama değildir.

KGK (2023, s. 8-13) hazırlanan rehberde enflasyon muhasebesi/düzeltilmesiyle ilgili olarak muhasebe meslek mensuplarının finansal durum tablosunu, kar veya zarar ve diğer kapsamlı gelir tablosu, özkaynak değişim tablosu, nakit akış tablosu ile karşılaştırmalı tutarların enflasyonun etkisine göre düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi sırasında bu finansal tabloların düzenlenmesinin doğru bir tercih olduğu düşüncesine ankete katılan 75 kişi katılmazken 51 kişi ise kısmen katılmıştır.

KGK (2023,14) tarafından yapılan düzenlemeye göre yapılacak enflasyon muhasebesi/düzeltilmesinde gerçek ve tüzel kişiler yüksek enflasyon döneminde geriye doğru düzeltme yaparak üç finansal durum tablosu ile iki kar ya da zarar ve diğer kapsamlı gelir tablosu hazırlamalı, karşılaştırmalı finansal tablolarını bir önceki yıl finansal tabloları da yansıtacak şekilde düzeltme yapılır, cari yıl finansal tabloları satın alma gücünü yansıtacak şekilde düzeltme yapmalıdır. KGK'nın enflasyon muhasebesinde (VUK kapsamında sadece bir yıl yerine) karşılaştırmalı iki yılı ve de

ilk yılın açılışının düzeltilmesini isteyerek sağlıklı bir tercih yaptığı düşüncesine ankete katılan 25 kişi katılırken 46 kişi kısmen katılmış, 72 ise katılmamıştır. Söz konusu uygulama ankete katılan muhasebe meslek mensuplarının çoğunluğu tarafından desteklenen bir uygulama değildir.

Türkiye'de işletmeler büyük, orta, küçük ve mikro ölçekli olarak ayrılmakta olup her bir ölçekli işletme için KGK tarafından ayrı ayrı düzenlemeler yapılmıştır. Halka açık işletmeler ve kamu yararını ilgilendiren kuruluşlar (KAYİK) için TFRS, büyük ölçekli işletmelere ek yükümlülükler, ortak ölçekli işletmelere maliyet esaslı finansal raporlama öngören Büyük ve Orta Ölçekli İşletmeler için Finansal Raporlama (BOBİ FRS) ve bağımsız denetime tabi olan küçük ve mikro işletmeler için Küçük ve Mikro İşletmeler için Finansal Raporlama (KÜMİ FRS) KGK tarafından yayınlanmıştır. KGK tarafından yapılan enflasyon muhasebesi/düzeltilmesine yönelik düzenlemelerde TFRS/TMS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS ayrımı ankete katılan 85 kişi tarafından sağlıklı bir şekilde yapılmadığı düşünülmektedirken 58 kişi tarafından sağlıklı bir şekilde yapıldığı düşünülmektedir.

Finansal raporlama döneminde parasal varlıkların veya yükümlülüklerin elde tutulmasından dolayı ortaya çıkan kazanç veya kayıpların muhasebeleştirerek finansal tablolarda gösterilmesi gerekmektedir. İşletme tarafından yatırım ve finansman faaliyetlerinden kaynaklı parasal kazanç veya kayıplar nakit ve benzerlerinin mutabakatından yola çıkarak ilgili kalemde veya tek bir tutar olarak ya da ayrı olarak sunabilecektir (KGK, 2023, s.7-12). KGK'nın bu uygulamasının doğru bir uygulama olduğu düşüncesine ankete katılan 73 kişi katılmamakta, 46 kişi kısmen katılmakta ve 24 kişi ise katılmaktadır. KGK'nın enflasyon muhasebesinde 2023 yılından farklı olarak 2024 yılında (VUK kapsamında istenmeyen) Parasal Kazanç veya Kayıp Tablosunu dipnotlarda isteyerek doğru bir uygulaması muhasebe meslek mensuplarının çoğunluğu tarafından doğru bir uygulama olarak görülmemektedir.

Enflasyon muhasebesini bilanço usulüne göre defter tutan limited, komandit, kolektif şirketler ve kooperatifler ile 31.12.2023 ya da enflasyon düzeltilmesinin olduğu gelecek dönemde yeni işe başlayanlar uygulamak zorundadır (PWC). Ancak bankalar 2023 yılıyla ilgili enflasyon muhasebesine/düzeltilmesine tabi olmaması ve bu uygulamanın sağlıklı olmaması konusunda ankete katılanlar kararsız kalmışlardır. 2023 yılında bankaların enflasyon muhasebesine tabi tutulmaması düşüncesine ankete katılan 60 kişi desteklememiş, 31'i kısmen ve 52'si ise tamamen desteklemiştir.

VUK'un 298'inci mükerrer maddenin 9'uncu bendinde "Münhasıran sürekli olarak işlenmiş; altın, gümüş alım-satımı ve imali ile iştigal eden mükellefler bu fıkranın (1) numaralı bendinde yer alan şartlara bakılmaksızın enflasyon düzeltilmesi yaparlar." hükmüne yer verilmiştir. Dolayısıyla sadece altın, gümüş vb. işlemlerle uğraşan kuyumcular esas faaliyetinin dışında başka işler yapması durumunda da enflasyon düzeltilmesi yapacağı şeklindedir (Koraltürk, 2018). Bu durumda Kanunda belirtilen enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi yapabilme şartlarına bakılmaksızın kuyumcuların enflasyon muhasebesi yapması gerekmektedir. Bu doğrultuda enflasyon muhasebesi/düzeltilmesiyle ilgili yapılan düzenleme kapsamı dışında tutulması düşüncesini ankete katılan muhasebe meslek mensubundan 69'u tamamen ve 25'i kısmen desteklemişken 49'u ise desteklememiştir.

Enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi uygulamasıyla birlikte başta Hazine ve Maliye Bakanlığı olmak üzere kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılan düzenlemeler neticesinde bağımsız denetimde hizmet kalitesinin artmadığı ankete katılan 99 kişi tarafından düşünülmektedir. Ankete katılan 15 kişi bağımsız denetim hizmet kalitesinin arttığını düşünüyorken 29 kişi ise bu düşünceye kısmen katılmıştır. Muhasebe meslek mensuplarında oluşan genel kanı bağımsız denetimde hizmet kalitesi enflasyon muhasebesiyle artmamıştır.

6. Sonuç

Enflasyon muhasebesinin/düzeltilmesinin uygulamasına yönelik düzenlenen anket sonuçlarına göre muhasebe meslek mensupları üzerinde iş yükünü ciddi şekilde arttırdığı ve bu durum muhasebe meslek mensuplarının psikolojik durumunu ve sosyal hayatını olumsuz yönde etkilediği, enflasyon raporlamasına yönelik yaptıkları işten memnun olmadıkları ve iş dışında başka şeyler yapma konusunda kararsız kaldıkları anlaşılmıştır. Enflasyon muhasebesi/düzeltilmesini geçmişten günümüze gerçekleştiren ve mesleki tecrübesinden dolayı meslek mensuplarının sosyal hayatlarında çok fazla değişiklik olmadığı ve hayatlarında istediği her şeyi yapmaktadırlar.

Enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi sonucu finansal tabloların işletmenin gerçek durumunu gösterdiği konusunda meslek mensupları kararsız kalmışlardır. Muhasebe alanında yetkili kurum ve kuruluşlar tarafından yeniden gözden geçirilerek finansal tablolarının gerçeği yansıtmamasındaki nedenler ortaya çıkarılmalıdır.

Enflasyon raporlaması uygulaması sonucunda gerçek ve tüzel kişiler vergisel anlamda etkilenip etkilenmediği konusunda kararsız kalırken ankete katılanların büyük çoğunluğuna göre devletin gelirlerinde artış yaşanmayacağı düşünülmektedir. Bu durum gerçek ve tüzel kişilerin finansal tablolarını enflasyon muhasebesine göre düzenlemeyi uzun yıllardır yapması, finansal tablodaki gelir ve gider kalemlerinin enflasyon düzeltilmesine göre düzenlenmesinden dolayı kararlarındaki değişimin olumlu ya da olumsuz olmasından dolayı olduğu düşünülmektedir. Kısaca vergi mükellefi enflasyon düzeltilmesi nedeniyle kendi durumlarını planlamakta vergiyi en az düzeyde şekilde yasal yollarla yapmaktadır.

Enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi için muhasebe meslek mensuplarına ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca yeterli süre ve eğitimlerin verilmediği, kullanılan muhasebe paket programında güncellemelerin zamanında yapılmadığı ve Hazine ve Maliye Bakanlığının enflasyon muhasebesi/düzeltilmesiyle ilgili uygulamış olduğu politikanın başarısız olduğu düşünülmektedir. Enflasyon

muhasebesi/düzeltilmesinde ÜFE ve TÜFE endeksleri uygulanarak finansal tabloların gerçeği yansıtmayacağı belirtilmiş ve muhasebe meslek mensuplarınca bu endekslerin kullanılması sağlıklı bir uygulama olmadığı düşünülmektedir. Bu noktada ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının finansal tabloların gerçeği yansıtması için en uygun endeks bulunmalı ve en kısa zamanda uygulamaya konulmalıdır.

Enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi uygulanırken sadece bilançonun düzenlemeye olması meslek mensuplarınca desteklenmektedir. Enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi sırasında yıllara yaygın inşaat ve onarım işlerinin sistem farklılaştırdığı konusunda ortak bir düşüncenin bulunmadığı, yapılmakta olan yatırımlar hesabının kullanılması yerinde bir uygulama olduğu, kanunen kabul edilmeyen giderlerin tam olarak belirlenmediği, parasal ve parasal olmayan kalemler net olarak belirlendiği hususunda kararsız kaldığı görülmüştür. Bu noktada KGK'nın enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi sırasında kullanılacak hesap kalemlerin net bir şekilde belirlenerek belirsizlik ortadan kaldırılmalıdır.

İlgili kamu kurum ve kuruluşlarca yayınlanan tebliğlerin ve tebliğde yer alan örnek olayların muhasebe meslek mensuplarınca açık, anlaşılır ve yeterli olmadığı düşünülmektedir. Enflasyon muhasebesi/düzeltilmesiyle birlikte mevzuatın daha karmaşık hale gelmiştir. Muhasebe meslek mensupları enflasyon muhasebesi/düzeltilmesinden dolayı kendi sosyal hayatların taviz vererek daha fazla mesai harcadıkları, yeni ve geçici personel istihdam etmek zorunda kalmıştır. KGK tarafından yeterli düzeyde bağımsız denetçi veya denetçi istihdam edilmmiştir.

KGK enflasyon muhasebesi/düzeltilmesiyle ilgili olarak muhasebe meslek mensupları yönlendirmek adına açık ve anlaşılır bir rehber ortaya koymadığı, kolaylaştırıcı yöntemler getirmediği düşüncesinin hakim olduğu görülmüştür. Bu durumda KGK muhasebe meslek mensuplarının fikirlerine de danışarak kapsamlı, anlaşılır ve uygulanabilir bir rehber ortaya koymalıdır. KGK'nın enflasyon muhasebesi/düzeltilmesi sırasında muhasebe meslek mensupların finansal durum tablosunu,

kar veya zarar ve diğer kapsamlı gelir tablosunu, özkaynak değişim tablosu, nakit akış tablosu ile karşılaştırmalı tutarların enflasyon etkisine göre düzenlenmesi muhasebe meslek mensuplarınca doğru bir tercih olmadığı düşünülmektedir. KGK tarafından yapılan düzenlemeye göre finansal tabloların geriye doğru düzenleme yapılması uygulaması muhasebe meslek mensuplarınca desteklenmemiştir. Enflasyon muhasebesi/düzeltilmesiyle bağlantılı olarak yapılan değerlendirmeye göre KGK, TMS/TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS'nin ayrımını sağlıklı bir şekilde yapıldığı düşünülmemektedir.

Meslek mensuplarının enflasyon muhasebesi nedeniyle ilave personel istihdam ettiği, buna karşılık müşterilerinden enflasyon muhasebesi nedeniyle ek ücret alamadıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca yazılımların enflasyon muhasebesi güncellemelerinin maliyeti de meslek mensupları üzerinde kalmıştır.

Enflasyon raporlamasının etkinliğini daha iyi değerlendirmek, muhasebe meslek mensuplarının enflasyon muhasebesiyle ilgili düşüncelerini daha iyi ortaya koymak amacıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca kapsamlı bir araştırma yapılmalı, yapılan düzenlemeler yeniden gözden geçirilmeli, daha fazla muhasebe meslek mensubuna ulaşarak görüşleri alınmalı ve enflasyon muhasebesinin / düzeltilmesinin uygulanabilirliğinin artırılmasına çalışılmalıdır.

Enflasyon muhasebesine yönelik yapılacak düzenlemeler arasında VUK ve TFRS/BOBİ FRS uygulamalarında aynı endeksin kullanılmasının yerinde olacağı düşünülmektedir. Yapılması düşünülen bir diğer düzenleme ise enflasyona göre düzeltililecek finansal tablolarda uyumluluğun sağlanması, VUK uygulamasında sadece bilançoya odaklanılmaması, diğer mali tabloların da enflasyona göre düzeltilmesidir. Bu bağlamda Türkiye'de enflasyon muhasebesinin uygulanmasına yönelik düzenlemelerde yapılan bu çalışmanın katkısı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

A&M Danışmanlık. (2024). Inflation Accounting In Turkey. <https://www.mondaq.com/turkey/accounting-standards/1544484/inflation-accounting-in-turkey>. (Erişim Tarihi: 16.03.2025).

Altınışık, İ. (2019). Enflasyonun İşletmeler Üzerindeki Etkisi ve Bu Etkileri Gidermeye Yönelik Yöntemler. Ankara: İksad Publications.

Arda, A. (2023). Enflasyon Muhasebesi. Parion Akademik Bakış Dergisi, 2(1), 23-32.

Azızağaoğlu, K. (1997). Inflation Accounting. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Büyükakın, T. (1995). Enflasyon Teorileri ve Türkiye'de 1980 Sonrası Enflasyon. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Finrota. (2024). What is Inflation Accounting?. <https://www.finrota.com/en/blog/enflasyon-muhasebesi-nedir>. (Erişim Tarihi:15.03.2025).

Frisch, H.(1989). Enflasyon Teorileri. Çev. Ertan Oktay ve Aslan Yiğidim. Ankara: Elif Matbaacılık.

Güneş, C. (2025). Enflasyon Muhasebesi Nedir? Enflasyon Muhasebesi Nasıl Yapılır?. <https://www.cottgroup.com/en/blog/work-life/item/what-is-inflation-accounting-how-is-inflation-accounting-performed>. (Erişim Tarihi:16.03.2025).

Güneş, R. ve Uysal, M. (2024). 555 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği ve TMS 29 Standardı Kapsamında Enflasyon Muhasebesi Üzerine Bir Değerlendirme. Uşak Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(2), 1-21.

Hazine ve Maliye Bakanlığı (Gelir İdaresi Başkanlığı). 555 Sayılı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği. 30.12.2023 tarih ve 32415 (2. Mükerrer) Sayılı Resmi Gazete.

Hazine ve Maliye Bakanlığı (Gelir İdaresi Başkanlığı). 582 Sayılı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği. 15.02.2025 tarih ve 32814 Sayılı Resmi Gazete.

Karacan, A. İ. (2024). Enflasyon Muhasebesi: Tarihsel Bir Tur. <https://legal.com.tr/blog/ekonomi/enflasyon-muhasebesi-tarihsel-bir-tur/>. (Erişim Tarihi: 01.04.2025).

Karapınar, A. ve Ayanoğlu, Y. (2005). Enflasyon Düzeltmesi Uygulamasının Meslek Mensuplarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma. Muhasebe ve Denetime Bakış, (16), 1-16.

Karapınar, A., Zaif, F. ve Bayırlı, R.. (2012). Impact of Inflation Accounting Application on Key Financial Ratios. İşletme Araştırmaları Dergisi, 4(1), 44-57.

Kay, J. A. (1977). Inflation Accounting-A Review Article. The Economic Journal, 87(346), 300-311. <https://www.jstor.org/stable/2232089>. (Erişim Tarihi:27.02.2025).

KGK. (2023). Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Hakkında Uygulama Rehberi. <https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/Diger/Y%C3%9CKSEK%20ENFLASYONLU%20EKONOMILERDE%20FINANSAL%20RAPORLAMA%20HAKKINDA%20UYGULAMA%20REHBERI.pdf>. (Erişim Tarihi: 20.04.2025).

Koraltürk, Ö. S. (2018). Kuyumcu İşletmelerinde Enflasyon Düzeltme Uygulaması. <https://www.muhasebetr.com/yazarlarimiz/omerselimkoralturk/004/>. (Erişim Tarihi: 27.04.2025).

Köse, E. (2024). Enflasyon Muhasebesi Uygulamasının Muhasebe Meslek Mensuplarının Etkisi Üzerine Bir Araştırma. Mali Hukuk Dergisi, 240, <http://dx.doi.org/10.69838/MHD.79649>

Liberto, D. and Hartit, H. (2022). Inflation Accounting: Definition, Methods, Pros & Cons. <https://www.investopedia.com/terms/i/inflation-accounting.asp>. (Erişim Tarihi:20.03.2025).

Lipsev, R. G. and Steiner, P. O.(1990). İktisat. Cilt2. Çev. Ahmet Çalanak. İstanbul:Bilim Teknik Yayınevi.

Öztürk, V. (2006). Enflasyon Muhasebesi ve Banka Karlarına Etkisi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

PWC. Enflasyon Muhasebesi. <https://www.pwc.com.tr/enflasyon-muhasebesi>. (Erişim Tarihi:20.04.2025).

Revsine, L. (1981). Inflation Accounting for Debt. Financial Analysts Journal, 37(3), 20-25; 27-29.

Sıra No: 16 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlamaya İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı (TMS 29) Hakkında Tebliğ. 31.12.2005 tarih ve 26040 Sayılı Resmi Gazete.

Small, J. R. (1977). Management Accounting and Inflation. Management Decision, 16(8),518-529. <https://doi.org/10.1108/eb001179>.

Sulucay, İ. H. (2022). Inflation Accounting Methods and Their Effectiveness. Naval Postgraduate School, Master Science of Management, Thesis, The USA.

Ünlü, İ. L. (2004). Vergi Uygulamaları İçin Enflasyon Muhasebesi. Karaman Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, Karaman.

Wali, K., Darwish, B. K. and Velasco, R. (2024). Inflation Adjustments Of Financial Statements: Implication To Price Index And Performance. International Journal of Academe and Industry Research, 5(1), 22-42. DOI: <https://doi.org/10.53378/353040>.

Terzi, S. ve Şen, İ. K. (2024). Enflasyon Düzeltmelerinin Finansal Tablolara Etkisi: Borsa İstanbul Üzerinde Araştırma. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8 (2), 126-148.

Yavuz, G. (2007). Enflasyon Muhasebesi ve Bir Uygulama. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kocaeli.

Yüce, M. (1998). Enflasyon Muhasebesi. Sayıştay Dergisi(31), 102-113.

Zamel, A. M., Behery, A. H. and Hefny, D. A. A. (2020). Inflation-Adjusted Accounting Information and the Reliability of Financial Reporting: Empirical Evidence from Egypt. Journal of Business Research, 42(3), 3-44.

www.bddk.gov.tr

213 Sıra Sayılı Vergi Usul Kanunu.10.01.1961 Sayılı ve 10703 Sayılı Resmi Gazete.

4.1.1961 Tarih ve 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu ile 21.2.1983 Tarih ve 210 Sayılı Değerli Kâğıtlar Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. 22.01.1983 tarih ve 17936 Sayılı Resmi Gazete.

GÜMRÜK VE TİCARET SÖZLÜĞÜ

Erhan ERBİL*

Yasin ATALAY**

İhrakiye

Ülkenin karasuları ve/veya karasuları bitişiğinde deniz vasıtalarına veya hava meydanlarında yerli ve yabancı uçaklara vergili veya vergisiz sağlanan akaryakıtı ve madeni yağı ifade eder.

Gümrüklü Saha

Gümrük idaresinin denetim, kontrol, yetki ve sorumluluğunda bulunan; kara, demiryolu, hava gümrük kapıları, iç gümrükler ile diğer yer ve sahalarda fiziki olarak etrafından ayrılmış veya böyle addedilen yerleri; deniz gümrük kapılarında ise bu yerlerle birlikte ilgili liman yönetmelikleri ile belirlenen liman sahası ve demirleme sahalarını kapsayan deniz ve kıyı alanlarını ifade eder.

Pan Avrupa Akdeniz Menşe Kümülyasyon Sistemi (PAAMK)

Türkiye Cumhuriyeti, Avrupa Topluluğu, EFTA Devletlerinden oluşan Pan Avrupa Menşe Kümülyasyon Sistemine dahil ülkeler, Faroe Adaları ile Cezayir, Mısır, İsrail, Lübnan, Ürdün, Fas, Suriye, Tunus, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nden oluşan Akdeniz ülkeleri arasında aynı menşe kuralları ile menşeli olmayan girdiler için öngörülen gümrük vergilerinin geri ödenmesi veya muafiyet getirilmesini yasaklayan hükümleri içeren serbest ticaret anlaşmaları kapsamında yapılan tercihli ticarete, sisteme taraf ülkeler menşeli girdilerin diğer taraf ülkelerce serbestçe kullanılmasına ve üretilen eşyanın söz konusu ülkelerin tercihli rejiminden yararlanabilmesine ve bu şekilde mevcut üretim kaynaklarının birleştirilmesine olanak tanıyan ticaret sistemini ifade eder.

Görgü Raporu

Gümrük müdürlüğü tarafından antrepo olarak açılmak ve işletilmek üzere hazırlanan yer için görgü raporu düzenlenir. Görgü raporu; söz konusu yerin Gümrük Yönetmeliği Ek-80'in II. ANTREPOLARDA ARANACAK ŞART VE NİTELİKLER bölümünde belirtilen şart ve nitelikleri taşıyıp taşımadığının ve eşyanın güvenli bir şekilde muhafazasını sağlayacak durumda olup olmadığının yetkilendirilmiş gümrük müşaviri tarafından yapılan tespitine ilişkin tüm bilgileri, antreponun özelliğine göre bulunması öngörülen koşulları, antrepo alanının tam adresini ve özellik arz eden eşyanın depolandığı antrepolarda Ek-80'in II. Bölümü'nün B kısmında belirtilen şart ve nitelikleri taşıyıp taşımadığı hususlarını kapsamaktadır.

**Yetkilendirilmiş
Yükümlü Sertifikası
Başvurusu İçin
Aranacak Mali
Yeterlilik Koşulu**

Başvuru sahibinin mali yapısının başvuru yılından önceki üç yıl esas alınmak suretiyle, yeminli mali müşavir tarafından incelenerek, olumlu görüşle rapora bağlanmış olması gerekir. Ocak ilâ Mart ayları içerisinde yapılacak başvurularda bir önceki yıla ilişkin mali tabloların tamamlanamamış olması halinde, yeminli mali müşavir tarafından yapılacak incelemede başvuru yılından önceki ikinci, üçüncü ve dördüncü yıl esas alınır. Bu maddenin uygulanmasında, mali yeterlilik, başvuru sahibinin iştigal ettiği iş alanının özellikleri de göz önüne alındığında, taahhütlerini karşılamaya yeterli bir mali durumda bulunmasını ve hakkında iflas veya konkordato işlemleri başlatılmamış olmasını ifade eder.

**Uzlaşmanın Vaki
Olmaması**

Uzlaşma komisyonu teklifinin yükümlü tarafından kabul edilmediği durumu ifade eder.

**Bağlayıcı Tarife
Bilgisi**

Bağlayıcı Tarife Bilgisi, eşyanın Türk Gümrük Tarife Cetvelinde sınıflandırılmasına ilişkin olarak, kişinin yazılı talebi üzerine Müsteşarlıkça veya Müsteşarlık tarafından yetkilendirilmiş gümrük ve muhafaza başmüdürlüklerince verilen idari karardır.

Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu

Esnaf ve sanatkârlar odaları, birlikleri ve federasyonları arasında birliği temin, gelişme ve ilerlemeyi sağlamak ve genel olarak esnaf ve sanatkârların çalışmalarını meslekî yönden ve kamu yararına uygun olacak şekilde düzenlemek ve bu hususta gerekli görülecek her türlü tedbiri almak ve teşebbüste bulunmak, meslekî eğitimlerini geliştirmek, esnaf ve sanatkârları yurt çapında ve uluslararası düzeyde temsil etmek, sorunlarının çözümü için ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar nezdinde gerekli girişimlerde bulunmak, ulusal ekonomideki gelişmelere paralel olarak lüzumlu görülecek meslekî tedbirleri almak ve Bakanlık tarafından esnaf ve sanatkârlarla ilgili verilecek görevleri yapmak üzere kurulmuştur.

Ticari Vekil

İşletme sahibinin, kendisine ticari temsilcilik yetkisi vermeksizin, işletmesini yönetmek veya işletmesinin bazı işlerini yürütmek için yetkilendirdiği kişidir. Bu yetki, işletmenin alışılmış bütün işlemlerini kapsamaktadır. Ancak, ticari vekil açıkça yetkili kılınmadıkça, ödünç olarak para veya benzerlerini alamaz, kambiyo taahhüdünde bulunamaz, dava açamaz ve açılmış davayı takip edemez. İşletme sahibi veya ticari temsilci tarafından atanabilir, tescil ile ilan edilmezler ve vekilin yetkisi işletmenin olağan işleriyle sınırlı bulunmaktadır.

Tüketici Kredi Sözleşmeleri

Tüketici kredisi sözleşmesi, kredi verenin tüketiciye faiz veya benzeri bir menfaat karşılığında ödemenin ertelenmesi, ödünç veya benzeri finansman şekilleri aracılığıyla kredi verdiği veya kredi vermeyi taahhüt ettiği sözleşmeyi ifade eder. Tüketici kredisi sözleşmesi yazılı olarak kurulmadıkça geçerli olmaz. Geçerli bir sözleşme yapmamış olan kredi veren, sonradan sözleşmenin geçersizliğini tüketicinin aleyhine olacak şekilde ileri süremez. Kredi verenin ve varsa kredi aracısının, tüketiciye, teklif ettikleri kredi sözleşmesinin koşullarını içeren sözleşme öncesi bilgi formunu, sözleşmenin kurulmasından makul bir süre önce vermesi zorunludur.

Komandit Şirket

Ticari bir işletmeyi bir ticaret unvanı altında işletmek amacıyla kurulan, şirket alacaklarına karşı ortaklardan bir veya birkaçının sorumluluğu sınırlandırılmamış ve diğer ortak veya ortakların sorumluluğu belirli bir sermaye ile sınırlandırılmamış şirkettir.

YAZARLARA NOTLAR

Gümrük ve Ticaret Dergisi, akademik ve pratik makalelere yer veren 3 ayda bir elektronik ortamda (e-dergi) yayınlanan periyodik süreli bir yayındır. Gümrük Ticaret Dergisindeki yayınlanacak makaleler hakem sürecine tabidir ve Derginin ULAKBİM TR dizininde (Sosyal ve Beşeri Bilimler veri tabanında) yer alması için gözlem süreci devam etmektedir.

Gümrük, iç ve dış ticaret, Türkiye ve Dünya ekonomisi, küreselleşme, yönetim, denetim, şirketler hukuku, gümrük-vergi-iç-dış ticaret hukuku, ödemeler dengesi vb alanlardan yazı kabulü yapılmaktadır.

Dergiye gönderilecek yazılar Türkçe ve İngilizce olabilir. Dergiye gönderilecek olan çalışmalar daha önce bir yerde yayınlanmamış olmalıdır. Dergi için makale yazım ve gönderme kuralları aşağıda açıklanmıştır.

MAKALE YAZIM KURALLARI

1. Hazırlanan çalışmaların İngilizce başlığı, en çok 100 kelime uzunluğunda İngilizce ve Türkçe özetleri ile JEL Classification Code yer almalıdır. Anahtar kelimeler İngilizce ve Türkçe olarak belirtilmelidir.
2. Yazılar, A4 boyutunda kağıdın bir yüzüne bir buçuk (1,5) satır aralığı kullanılarak, Times New Roman karakterinde, 12 punto ile yazılmalıdır.
3. Giriş ve sonuç başlıkları hariç olmak üzere, bölüm ve alt bölümler numaralandırılır, her numaradan sonra ilgili bölüm ve alt bölümlerin başlığı yazılır.
4. Bölümler sırasıyla (1., 2., 3., ...) şeklinde numaralanırken, alt bölümler ve onların altındaki diğer alt bölümler; 1.1., 1.1.1., 1.2., 1.2.1., 1.2.2., 2.1., 2.1.1., 2.1.1.1., 2.1.1.2., gibi birden çok haneli olarak numaralandırılır.
5. Makalelerde makale başlığı dahil tüm başlıkların sadece ilk harfleri büyük yazılır.
6. Bölüm başlıkları ile tablo, grafik ve şekil başlıkları koyu yazı karakteriyle yazılır, bunun dışında içerikte, dip notlarda ve kaynakçada koyu yazı karakteri kullanılmaz.
7. Tablo ve şekillere başlık ve numara verilmeli, başlıklar tabloların üzerinde, şekillerin ve grafiklerin altında yer almalı, kaynaklar ise tablo ve şekillerin altına yazılmalıdır.
8. Sayfa numaraları parantez, çizgi vb. işaretler kullanılmadan kağıdın altına ve sayfa yönüne göre sağa/sola yazılır.
9. Tarihler; gün, ay ve yıl rakamla, aralarına (/) işareti konularak yazılır (Örn: 22/11/2013). Yüzdeli ifadelerde ise yüzde işareti (%) ile rakam arasında boşluk bırakılmaz (Örn: %45).
10. Rakamlarda ondalık kesirler virgülle, dört ve dörtten çok rakamlı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplar halinde nokta ile ayrılmalıdır. Denklemlere verilecek sıra numarası parantez içinde sayfanın sağında yer almalıdır. Denklemlerin türetilişi, yazıda

açıkça gösterilmemişse, yazı danışma kurulu üyelerinin değerlendirmesi için, türetme işlemi bütün basamaklarıyla ayrı bir sayfada verilmelidir.

11. "Kaynakça" bölümü, APA (American Psychological Association, 2001: 5. baskı) kurallarına uygun olacak şekilde aşağıdaki örneklerde gösterildiği gibi ve alfabetik sırayla yapılmalıdır:

Kaynak Gösterimi İçin Örnekler:

KİTAPLAR:

- Ceyhan S. ve Atay H. (2008), Açıklamalı İçtihatlı 5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu, Beta Yayınevi, Ankara.

DERGİLER:

- Özsoy, H.H.M. ve Gümüş, M. (2012), "Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisi", Gümrük ve Ticaret Dergisi, Sayı: 80, ss.29-33.

DERLEMELER:

- Unal, Emre (der.) (2010), "Medya Etiği 2010." Gümrük ve Ticaret Dergisi, 4(2); 45-55

DİĞER KAYNAKLAR:

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2001), 2002 Yılında Para ve Kur Politikası ve Muhtemel Gelişmeler, Basın Duyurusu, 2 Ocak, Ankara, <http://www.tcmb.gov.tr>.
- Demircioğlu, E. (2005), "Çin'in Ekonomik Yükselişi", UEAP DiscussionPaper, 1748, Uluslar arası Ekonomik Araştırmalar Platformu, Adana
- 12.... Dergisinde kaynaklara göndermeler dipnotlarla değil, metin içinde, sayfa numaralarını da içererek, aşağıda gösterildiği gibi yapılmalıdır:
 -belirtilmiştir (Göktaş, 1982:210-5).
 -ÖZ (1970a:15-20) ileri sürmektedir.
 - (Gupta vd., 1982:286-7),

MAKALE GÖNDERME KURALLARI

"Gümrük ve Ticaret Dergisinin hakemli makale kabul, takip ve değerlendirme süreçleri online olarak DergiPark web sitesi üzerinden yürütülmektedir. Bu kapsamda DergiPark web sitesine üye olunduktan sonra hakemli makalelerin bu site üzerinden gönderilmesi, yazarların ORCID bilgilerine de yer verilmesi gerekmektedir. ORCID, Open Researcher ve Contributor ID'nin kısaltmasıdır. ORCID, Uluslararası Standart Ad Tanımlayıcı (ISNI) olarak da bilinen ISO Standardı (ISO 27729) ile uyumlu 16 haneli URI'dir. <http://orcid.org/register> adresinden bireysel ORCID için ücretsiz kayıt oluşturulabilir. Her türlü sorunuz için info@gtmd.org.tr, o.akcayli@gtb.gov.tr veya ersanoz@gmail.com adreslerinden destek alınabilir."

PC Gümrük Külliyyatı

Gümrük ve Dış Ticaret Mevzuatı Bilgi Bankası

- Risk Havuzu ile İthalat/İhracat kritiğini GTİP üzerinden araştırma imkanı,
- Tarife Cetveli (Avrupa Birliği Tarife Cetveli Uygulamaları Dahil),
- Bağlayıcı Tarife Bilgileri (BTB'ler, Mülga/Mer'i dahil),
- Menşei, Kıymet ve GTİP üzerinden kişisel kritik arşiv sistemi,
- 250 Bin Kelime/Kavram İngilizce-Türkçe Terimler Sözlüğü
- Mer'i Mülga mevzuat metinlerinden atıf yapılan ilgili mevzuata link verilmiş, arama motoru kademeli kullanıma açılmış, anlık duyurular ana ekran üzerinden hizmete sunulmuş, kullanım filmleri ile faydada optimum seviye hedeflenmiş, mobil kullanım zenginliği ile "mevzuat cepte" sloganı ile her geçen gün gelişmeye devam eden MEVZUAT DANIŞMANINIZ.

Yeni Faaliyet Alanlarımız

MEVZUAT EĞİTİMLİ SORU BANKASI
Her daim güncel mevzuat anlatımlı soru bankasından 3 yıl mevzuat güncelleme takibine ne dersiniz?

GÜMRÜK TARİFE BİLGİ EDİNME
Yazılı GTİP taleplerinin karşılanması.

MÜTALAA / İTİRAZ / SAVUNMA
Bir de bizim fikrimizi alın!

Bir dünya mevzuat avucunuzun içinde!

**PC GÜMRÜK
DANIŞMANLIĞI**
www.pcgumruk.com

Program Yapımcısı
Osman ERDOĞAN
Gümrük Müdürü
osman-pw@hotmail.com

ARSLAN YAZILIM
www.arslanet.com

ÜNSPED GÜMRÜK MÜŞAVİRLİĞİ

2021 İÇİN BİZ

Kurumsal Yönetimde Süreklilik

2015 KARNE NOTUMUZ

2015'teki ilk başarı adımımızda en büyük destekçilerimiz birbirimiz olurken bu yolda hep birlikte ilerlemeye devam edeceğiz.

2016 KARNE NOTUMUZ

İkinci adımı, birinci adımdan daha büyük atarak 2016'da çalışmalarımızın sonucunda başarılı bir yıl hepimiz için bir ödüldür.

2017 KARNE NOTUMUZ

Toplumu bilgilendirme faaliyetlerimiz bizi daha başarılı yaptı.

2018 KARNE NOTUMUZ

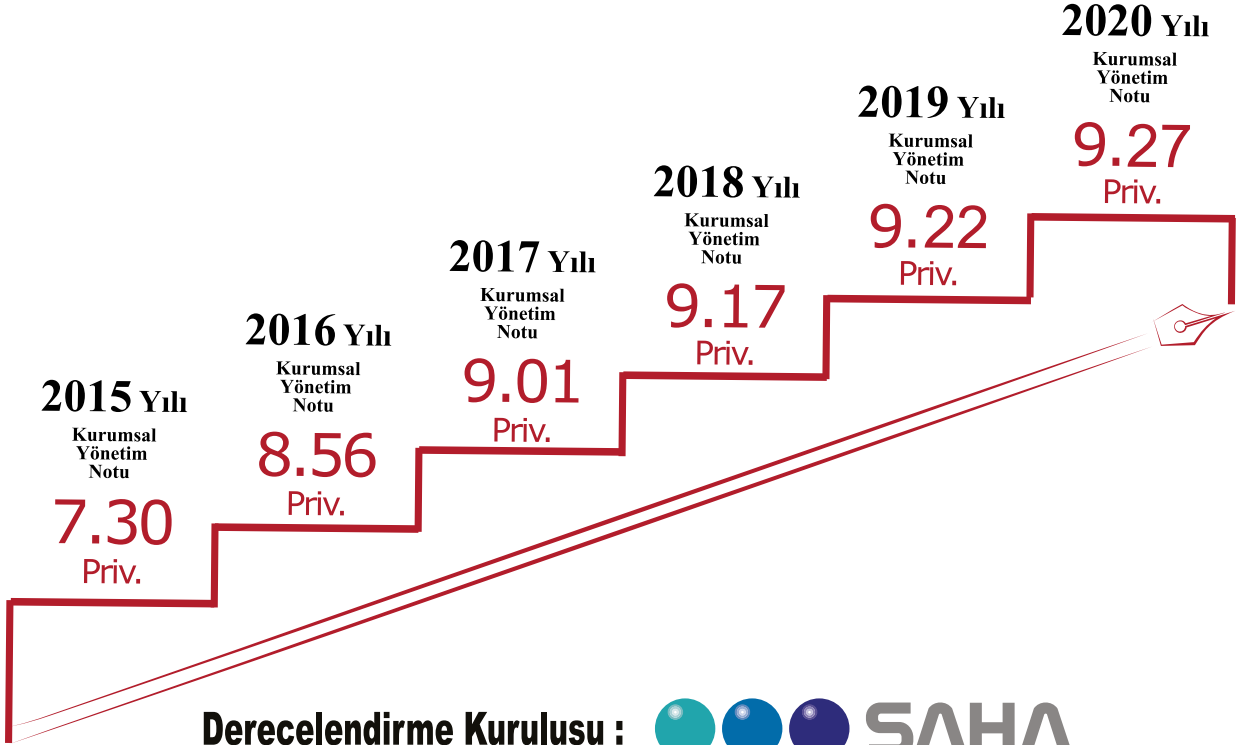
Dün bitti! Bugün hep birlikte yarın için çalışıyoruz!

2019 KARNE NOTUMUZ

Durmadık !

2020 KARNE NOTUMUZ

Yarın bugünden daha güzel olacak

Derecelendirme Kuruluşu : SAHA

Kurumsal Yönetim ve Kredi Derecelendirme Hizmetleri A.Ş.

